

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АЛІЄВ ГАМІДУЛЛА АМАН ОГЛИ

УДК 327.82:913:339.97]:33.021.8:341.23:004.8(73:510)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
ЕВОЛЮЦІЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ СТРАТЕГІЙ
КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Спеціальність 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Галузь знань 29 – Міжнародні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Г.А. Алієв

Науковий керівник – Петюр Роман Костянтинович, кандидат політичних
наук, доцент

КИЇВ – 2026

АНОТАЦІЯ

Алієв Г.А. Еволюція зовнішньополітичних стратегій Китайської Народної Республіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (галузь знань 29 «Міжнародні відносини»). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному системному аналізу еволюції зовнішньополітичних стратегій та доктрин Китайської Народної Республіки (КНР) наприкінці XX – у першій чверті XXI століття. В умовах глибокої трансформації системи міжнародних відносин, зміщення глобального геополітичного центру ваги в Азійсько-Тихоокеанський регіон та переходу від однополярного до багатопольного світу, вивчення доктринальних засад і практичних механізмів формування зовнішньої політики КНР набуває виняткової наукової та практичної актуальності.

З метою концептуалізації безпрецедентної трансформації КНР з регіонального на впливового глобального актора в роботі сформовано комплексну теоретико-методологічну базу. Доведено обмеженість виключно західноцентричних теоретичних рамок для аналізу китайської зовнішньої політики та обґрунтовано необхідність залучення незахідних парадигм: морального реалізму Яна Сюетона, реляційної теорії Ціня Яціна та концепції Тянься. Такий підхід дозволив коректніше відобразити онтологічні засади міжнародної поведінки КНР, де державу класифіковано як «наддержаву, що формується» (*emerging superpower*), на основі концепції «всеосяжної національної сили» (*Zonghe Guoli*).

У дисертаційному дослідженні простежено безперервний доктринальний ланцюг розвитку зовнішньої політики КНР, починаючи від реформ Ден Сяопіна через концепцію «мирного піднесення» часів Цзян Цземіня та Ху Цзіньтао до

стратегії «великого відродження» під керівництвом Сі Цзіньпіна. Встановлено, що ця еволюція відбувалася через послідовні етапи: пристосування до чинних правил (1978-2008 рр.), їх часткову критику (2008-2017 рр.) та безпосереднє створення власних моделей глобального управління (з 2017 р.).

Доведено, що фундаментальним інструментом розширення геополітичного впливу держави є економічна дипломатія, яка створює реляційну мережу взаємозалежностей на принципах кооптації. Вперше у вітчизняній науці комплексно проаналізовано стратегічний розворот Ініціативи «Пояс і Шлях» (ПіШ) в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Обґрунтовано, що санкційний тиск на російську логістичну інфраструктуру змусив Пекін форсувати розвиток Транскаспійського середнього коридору (ТМТМ), перетворивши його з резервної транзитної гілки на арену конкуренції великих держав за транзитний потенціал Євразії. Також проаналізовано повний цикл участі України в ПіШ: від інституціоналізованого партнерства до системного витіснення після 2022 року.

Окрему увагу приділено концептуальному розмежуванню між класичною концепцією «м'якої сили» та суто китайською стратегією *Huayu Quan* («сила дискурсу»). З'ясовано, що на сучасному етапі Пекін перейшов від культурної дипломатії до більш агресивного переформатування міжнародних норм і глобальних наративів, спрямованого на делегітимізацію західного «порядку, заснованого на правилах». Вперше систематично досліджено інтеграцію передових китайських моделей штучного інтелекту (*DeepSeek*) як інструменту технологічної дипломатії та цифрового суверенітету КНР щодо країн Глобального Півдня.

У роботі концептуалізовано нову роль Китаю як глобального медіатора в умовах формування нової біполярності. На прикладі врегулювання відносин між Іраном і Саудівською Аравією (2023 р.) та висунення Глобальної ініціативи з управління (2025 р.) доведено здатність офіційного Пекіна пропонувати альтернативну архітектуру безпеки. Водночас виявлено структурні обмеження

китайського посередництва щодо російсько-української війни, які зумовлені реляційним капіталом та стратегічним партнерством із РФ.

На основі проведеного аналізу сформульовано рекомендації для органів державної влади України щодо оцінки стратегічних намірів КНР, формування довгострокового зовнішньополітичного курсу, вироблення обґрунтованої позиції щодо меж можливого китайського посередництва та розвитку двосторонніх відносин між державами.

Ключові слова: зовнішня політика КНР, зовнішньополітична стратегія, «велика стратегія», міжнародна безпека, Ініціатива «Пояс і Шлях», Середній коридор, м'яка сила, глобальні наративи, публічна дипломатія, посередництво, економічна дипломатія, технологічна дипломатія, теорія міжнародних відносин, американсько-китайське суперництво.

ABSTRACT

Aliyev H.A. Evolution of the Foreign Policy Strategies of the People's Republic of China. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 291 International Relations, Public Communications and Regional Studies (29 International Relations). – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2026.

This dissertation is devoted to a comprehensive systemic analysis of the evolution of the foreign policy strategies and doctrines of the People's Republic of China (PRC) from the late 20th century through the first quarter of the 21st century. In the context of a profound transformation of the international relations system, the shift of the global geopolitical center of gravity toward the Asia-Pacific region, and the transition from a unipolar to a multipolar world, the study of the doctrinal foundations and practical mechanisms of the PRC's foreign policy formulation takes on exceptional scientific and practical relevance.

To conceptualize the unprecedented transformation of the PRC from a regional actor into an influential global actor, the study establishes a comprehensive theoretical and methodological framework. The limitations of exclusively Western-centric theoretical frameworks for analyzing Chinese foreign policy are demonstrated, justifying the application of non-Western paradigms: Yan Xuetong's moral realism, Qin Yaqing's relational theory, and the concept of Tianxia. This approach allows for a more accurate reflection of the ontological foundations of the PRC's international behavior, where the state is classified as an «emerging superpower» based on the concept of «Comprehensive National Power» (Zonghe Guoli).

The dissertation traces the continuous doctrinal chain of the PRC's foreign policy development, starting from Deng Xiaoping's reforms through the concept of «peaceful rise» during the eras of Jiang Zemin and Hu Jintao to the strategy of the «great rejuvenation» under the leadership of Xi Jinping. It is established that this evolution

occurred through sequential stages: adaptation to existing rules (1978–2008), partial criticism of them (2008–2017), and the direct creation of proprietary global governance models (since 2017).

It is argued that economic diplomacy serves as a fundamental tool for expanding the state's geopolitical influence by creating a relational network of interdependencies based on the principles of co-optation. For the first time in Ukrainian political science, the strategic shift of the Belt and Road Initiative (BRI) is comprehensively analyzed in the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine. It is substantiated that sanctions pressure on Russia's logistics infrastructure forced Beijing to accelerate the development of the Trans-Caspian Middle Corridor (TCMC), transforming it from a backup transit route into an arena for major power competition over the transit potential of Eurasia. Furthermore, a full-cycle analysis of Ukraine's participation in the BRI is conducted, from institutionalized partnership to systemic displacement after 2022.

Special attention is given to the conceptual differentiation between the classic concept of «soft power» and the distinctly Chinese strategy of Huayu Quan («discourse power»). It is determined that at the present stage, Beijing has moved from cultural diplomacy to a more aggressive reshaping of international norms and global narratives aimed at delegitimizing the Western «rules-based order». For the first time, the integration of advanced Chinese artificial intelligence models (DeepSeek) as an instrument of technological diplomacy and digital sovereignty directed at the Global South is systematically examined.

The study conceptualizes China's new role as a global mediator in the context of the emerging new bipolarity. Using the normalization of Iran-Saudi Arabia relations (2023) and the proposal of the Global Governance Initiative (2025) as examples, official Beijing's capacity to offer an alternative security architecture is demonstrated. Simultaneously, the structural limitations of Chinese mediation regarding the Russia-

Ukraine war, conditioned by the relational capital and strategic partnership with the Russian Federation, are identified.

Based on the conducted analysis, recommendations are formulated for Ukrainian government agencies regarding the assessment of the PRC's strategic intentions, the formulation of a long-term foreign policy course, and the development of a grounded position on the limits of potential Chinese mediation, as well as the development of bilateral relations between the countries.

Keywords: PRC foreign policy, foreign policy strategy, grand strategy, international security, Belt and Road Initiative, Middle Corridor, soft power, global narratives, public diplomacy, mediation, economic diplomacy, technological diplomacy, international relations theory, US-China rivalry.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Petyur R.K., Aliyev H.A. Role of the People's Republic of China in the mediation between Saudi Arabia and Iran. *Actual Problems of International Relations*. 2023. № 157. P. 18-25. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2023.157.1.18-25>
2. Алієв Г. А. Роль Ініціативи «Пояс і Шлях» у глобальній стратегії КНР. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародні відносини*. 2023. 57 (1), С. 78-81. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2023/1-57/78-81>
3. Petyur R.K., Aliyev H.A. Role of the Middle Corridor in China's foreign policy strategy. *Actual Problems of International Relations*. 2024. № 160. P. 43-49. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.160.1.43-49>
4. Алієв Г. А. Новий тип відносин між великими країнами як основа двосторонніх відносин КНР та США. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародні відносини*. 2025. 60 (1), С. 96-102. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/1-60/96-102>
5. Алієв Г. А. Роль концепції «мирного піднесення» у зовнішній політиці Китаю: еволюція та вплив (1993–2013). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародні відносини*. 2025. 61 (2), С. 65-70. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/65-70>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Алієв Г. А. The Belt and Road Initiative in the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2023»*. Київ. 21 квітня 2023 року. С. 11–14.
2. Алієв Г. А. The Role of Confucius Institutes in China's cultural diplomacy. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих*

вчених *«Актуальні проблеми міжнародних відносин 2023»*. Київ. 1 грудня 2023 року. С. 12–15.

3. Алієв Г. А. The concept of the «Chinese Dream» in the foreign policy of China. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2024»*. Київ. 12 квітня 2024 року. С. 10–13.

4. Алієв Г. А. Стратегічне суперництво США–КНР та його безпекові наслідки. *Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2024»*, спецвипуск *«Сучасні виміри національної безпеки»*. Київ, 21 листопада 2024 року. С. 100–102.

5. Алієв Г. А. Роль штучного інтелекту у зовнішній політиці КНР. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2025»*, спецвипуск *«Штучний інтелект та міжнародні відносини»*. Київ, 18 квітня 2025 року. С. 317–320.

6. Алієв Г. А. Роль публічної дипломатії у зовнішньополітичній стратегії КНР. *Міжнародна науково-практична конференція «Школа дипломатії, міжнародних відносин, права та економіки: від традицій до сучасності»*. Київ, 22-23 жовтня 2025 року. С. 46–49.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	12
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ СТРАТЕГІЙ КНР.....	27
1.1. Категоріальний апарат дослідження.....	27
1.2. Доктринальні засади зовнішньої політики Китаю.....	58
1.3. Огляд джерельної бази.....	87
Висновки до Розділу 1.....	94
РОЗДІЛ 2. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ДОКТРИНИ І СТРАТЕГІЇ КИТАЮ У XXI СТОЛІТТІ	98
2.1. Вплив економічної дипломатії КНР на інтенсифікацію регіональних зв'язків	98
2.2. Концепція «мирного піднесення» Китаю в контексті економічного та геополітичного зростання держави	106
2.3. Місце м'якої сили та публічної дипломатії у зовнішньополітичній стратегії Китаю	112
Висновки до Розділу 2.....	124
РОЗДІЛ 3. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРС ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ СІ ЦЗІНЬПІНА ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОСИЛЕННЯ РОЛІ КИТАЮ У СВІТІ.....	128
3.1. «Китайська мрія» та Ініціатива «Пояс і Шлях» як центральні елементи зовнішньої політики Сі Цзіньпіна	128
3.2. «Новий тип відносин між великими країнами» як основа двосторонніх відносин зі Сполученими Штатами Америки.....	156
3.3. Роль медіації у конфліктах для зовнішньополітичної діяльності КНР.....	169

Висновки до Розділу 3.....	180
ВИСНОВКИ.....	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	194
ДОДАТКИ.....	230
ДОДАТОК А. Список публікацій здобувача за темою дисертації.....	230
ДОДАТОК Б. Аналітичні таблиці та схеми.....	232

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АБІІ – Азійський банк інфраструктурних інвестицій (*Asian Infrastructure Investment Bank*)

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії

БРІКС – Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка

ВВП – Валовий внутрішній продукт

ВНС – Всеосяжна національна сила / *Zonghe Guoli (Comprehensive National Power)*

ЄС – Європейський Союз

ІГБ – Ініціатива глобальної безпеки

ІК – Інститути Конфуція

КНР – Китайська Народна Республіка

КПК – Комуністична партія Китаю

МЗС – Міністерство закордонних справ

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

НВАК – Народно-визвольна армія Китаю

НКРР – Національна комісія з розвитку та реформ

ННІМВ – Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПіШ – Ініціатива «Пояс і Шлях»

РФ – Російська Федерація

COT – Світова організація торгівлі

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

ТМТМ – Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут (Середній коридор)

ЦСЄ – Центральна та Східна Європа

ШІ – Штучний інтелект

ШОС – Шанхайська організація співробітництва

AUKUS – Тристоронній оборонний пакт (Австралія, Велика Британія, США)

CAFTA – Зона вільної торгівлі АСЕАН – Китай (*China-ASEAN Free Trade Area*)

FOCAC – Форум китайсько-африканського співробітництва

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Китайська Народна Республіка (КНР) та її зовнішньополітична діяльність з моменту створення держави у 1949 році пережили декілька принципово важливих трансформацій: від ізоляціонізму періоду Мао Цзедуна до прагматичного реформізму Ден Сяопіна, а відтак до активної геополітичної присутності за час перебування при владі Сі Цзіньпіна. Проте у вітчизняній та міжнародній науці ця еволюція нерідко розглядається або фрагментарно як сукупність окремих доктрин, або як лінійний рух до «природного» глобального лідерства.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена комплексом чинників. Насамперед, це недостатній рівень комплексного вивчення еволюції зовнішньополітичних стратегій КНР у вітчизняній науці. Наявні дослідження здебільшого зосереджені на окремих інструментах зовнішньої політики Китаю: економічній дипломатії, Ініціативі «Пояс і Шлях» чи концепції «м'якої сили», проте без їхнього системного зв'язку з єдиною великою зовнішньополітичною стратегією Пекіна. Безперервний доктринальний ланцюг від «приховування сили» Ден Сяопіна через «мирне піднесення» Ху Цзіньтао до «великого відродження» Сі Цзіньпіна як цілісна система у вітчизняній науці комплексно не аналізувався. Окремої уваги потребує і концептуальне розмежування між «м'якою силою» у розумінні Дж. Ная та принципово відмінною китайською концепцією «сили дискурсу» (*Huayu Quan*), яка спрямована не на культурне притягання, а на переформатування глобальних норм і наративів. Ця відмінність є ключовою прогалиною у розумінні природи сучасної китайської публічної дипломатії, яку наявна вітчизняна наукова традиція не вивчає повною мірою.

Також важливість дослідження зумовлена потребою аналізу нових вимірів зовнішньої політики КНР, які виникли внаслідок докорінних змін у міжнародному середовищі після 2022 року. В умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну та введення глобальних санкцій логістична архітектура «Поясу і Шляху» зазнала безпрецедентного тиску, що спонукало Пекін форсувати розвиток

Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту (ТМТМ). Питання про те, чи є ця переорієнтація вимушеною адаптацією чи свідомою геополітичною стратегією, досі не отримало системної відповіді в академічній літературі. Вихід у 2025 році китайських моделей штучного інтелекту (*DeepSeek*) як нового інструменту публічної дипломатії є явищем, яке практично відсутнє в актуальних наукових дослідженнях через його новизну у фахових виданнях. З погляду зовнішньополітичної стратегії акцент Пекіна на поширенні та ширшому використанні китайських моделей штучного інтелекту свідчить про тривалий інституційний процес, у межах якого КНР прагне розвинути автономію у сфері штучного інтелекту, тим самим підсилюючи власний цифровий суверенітет та роль технологічного гегемона. Водночас ця технологічна конкуренція між КНР та США перетворилась на один із ключових вимірів глобального протистояння, здатного докорінно змінити архітектуру міжнародних відносин. Роль Китаю як глобального медіатора, від нормалізації відносин між Іраном та Саудівською Аравією до Глобальної ініціативи з управління, висунутої Сі Цзіньпіном у вересні 2025 року, також залишається недостатньо дослідженою в контексті великої стратегії КНР.

Насамкінець, актуальність теми зумовлена безпосереднім інтересом України до наукового осмислення китайської зовнішньої політики. Участь України в Ініціативі «Пояс і Шлях», від інституціоналізованого партнерства 2017 року до системного витіснення після повномасштабного вторгнення РФ, є унікальним кейсом, який у вітчизняній науці комплексно не досліджувався. В умовах війни, що триває, Китай є для України одночасно торговельним партнером, потенційним посередником та геополітичним конкурентом. Враховуючи це, науковий аналіз логіки дій КНР, її стратегічних інтересів та меж можливого китайського посередництва набуває для України як практичного, так і наукового значення у довгостроковій перспективі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної програми науково-

дослідницьких робіт Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка №19БФ048-02 (державний реєстраційний номер 0119U100336) «Стратегія протистояння геополітичним викликам і загрозам національній безпеці України в умовах становлення нового світопорядку». Таким чином, робота відповідає напряму наукової діяльності кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Метою дослідження є комплексний системний аналіз еволюції зовнішньополітичних стратегій Китайської Народної Республіки, що демонструє, яким чином офіційний Пекін перетворився з регіонального актора на проактивну глобальну наддержаву, яка цілеспрямовано будує альтернативний нормативний, технологічний і логістичний міжнародний порядок. Доктринальні засади розглядаються при цьому як концептуальний інструмент формування та обґрунтування відповідних стратегій.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати основні інструменти та механізми зовнішньополітичної діяльності КНР, що закладають основи формування зовнішньої політики Китаю, зокрема еволюцію від традиційної двосторонньої дипломатії до інструментів м'якої сили;
2. Дослідити процес конвертації успіхів економічної дипломатії КНР та стратегічного використання глобальних фінансових та інфраструктурних проєктів у формування геополітичного впливу;
3. Проаналізувати місце та роль зовнішньополітичних стратегій і доктрин КНР кінця XX - початку XXI ст. у піднесенні геополітичної могутності Китаю, простеживши доктринальний ланцюг від «прихованої могутності» Ден Сяопіна через «мирне піднесення» (в періоди Цзян Цземіня та Ху Цзіньтао) до «великого відродження» КНР під керівництвом Сі Цзіньпіна;

4. Простежити еволюцію зовнішньополітичного курсу Китаю за часів правління Сі Цзіньпіна, зокрема через «китайську мрію», Ініціативу «Пояс і Шлях», тайванське питання як наріжний камінь політики «Одного Китаю» та доктрину «нового типу відносин між великими країнами» у відносинах зі США;

5. Дослідити сучасний вимір зовнішньої політики КНР (2020-2025 рр.) в контексті технологічного суперництва зі США, стратегічного повороту Ініціативи «Пояс і Шлях» до Середнього коридору та нової ролі Китаю як глобального медіатора.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика Китайської Народної Республіки.

Предметом дослідження є еволюція зовнішньополітичних стратегій КНР та їхній вплив на трансформацію Китаю від регіональної держави до проактивного глобального актора, який цілеспрямовано формує сучасну систему міжнародних відносин.

Гіпотеза дослідження: Трансформація КНР від регіонального до глобального актора є результатом послідовного розвитку зовнішньополітичних стратегій у поєднанні з постійним нарощуванням економічної сили, що створило взаємне посилення: економічне зростання дозволяло реалізовувати більш амбітні зовнішньополітичні стратегії, які своєю чергою забезпечували доступ до нових ресурсів та ринків. Ця еволюція відбувалася через три послідовні етапи: пристосування до чинних правил ліберального міжнародного порядку (1978-2008), їх часткову критику при збереженні участі в системі (2008-2017), та створення власних моделей глобального управління (з 2017 р. дотепер), що дозволило КНР перейти від держави, яка приймає правила, до держави, яка їх створює. Ця трансформація сформуvala альтернативу західним підходам, здатну знаходити відгук у незахідних державах на рівні ідей, цінностей та моделей розвитку, а не лише економічних можливостей.

Методи наукового дослідження. Для досягнення мети та виконання завдань дисертації було використано загальнонаукові та спеціальні методи

наукового дослідження. До першої групи належать аналіз і синтез, індукція та дедукція, узагальнення й абстрагування. Цей комплекс методів сприяв систематизації наукових матеріалів, присвячених проблематиці дослідження, та аналізу широкого масиву стратегічних документів, доктринальних концепцій лідерів КНР й емпіричних даних, необхідних для визначення ключових закономірностей еволюції зовнішньої політики Китаю.

Друга група охоплює спеціальні методи, вибір яких зумовлений специфікою предмета дослідження та необхідністю подолати фрагментарність наявної літератури. Історико-хронологічний метод застосовується для відстеження еволюційної динаміки зовнішньополітичних доктрин КНР від реформ Ден Сяопіна (початок 1990-х рр.) до ініціатив Сі Цзіньпіна (2012-2025 рр.), що дозволяє відтворити безперервний ланцюг трансформацій і встановити залежність між доктринальними змінами та геополітичними результатами. Геополітичний метод використовується для оцінки просторових і стратегічних вимірів зовнішньої політики КНР, зокрема стратегічного повороту Ініціативи «Пояс і Шлях» від Північного маршруту до Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту, впливу цього повороту на баланс сил в Євразії та значення Середнього коридору для транзитних позицій України. Системний метод забезпечує концептуалізацію зовнішньої політики КНР як цілісної багатовимірної макросистеми, що органічно поєднує економічну дипломатію, інфраструктурні ініціативи, публічну дипломатію та технологічні інновації, що дозволяє подолати фрагментарність наявних досліджень, які розглядають ці елементи ізольовано. Порівняльний метод застосовується для зіставлення концепцій «м'якої сили» (Дж. Най) та «сили дискурсу» (*Huayu Quan*), зовнішньополітичних стратегій КНР різних історичних періодів, а також підходів Китаю та США до питань глобального управління, що уможливорює виявлення якісних трансформацій у природі китайської зовнішньої політики. Нарешті, дискурс-аналіз застосовується для інтерпретації офіційних китайських наративів: програмних документів КПК, «Білих книг» та промов лідерів КНР. Цей метод є ключовим для розуміння доктринальних засад, що визначають

зовнішньополітичний курс Пекіна, зокрема механізму переформатування глобальних норм через концепцію «сили дискурсу».

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку 1990-х років до 2025 р. Нижня межа визначається прагматичним курсом «приховувати можливості та вичікувати» (Ден Сяопін, початок 1990-х) та концептуалізацією «мирного піднесення» (1993-2004); верхня - поширенням і масовим використанням китайських моделей III *DeepSeek* (січень 2025 р.) та висуненням Глобальної ініціативи з управління (вересень 2025 р.). Джерельна база дослідження охоплює також аналітичні матеріали та статистичні дані, опубліковані у 2026 р., що стосуються подій досліджуваного періоду.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що представлене дослідження є першим у вітчизняній науці комплексним системним аналізом еволюції зовнішньополітичних стратегій і доктрин Китайської Народної Республіки у хронологічному діапазоні від початку реформ Ден Сяопіна (початок 1990-х рр.) до 2025 р. включно, в якому, на відміну від наявних праць, що аналізують окремі інструменти (Ініціативу «Пояс і Шлях», концепцію «м'якої сили» або відносини КНР зі США ізольовано одне від одного), вперше простежено безперервний доктринальний ланцюг від «приховування сили» до «великого відродження» та концептуалізовано синергію економічної дипломатії, публічної дипломатії, технологічних інновацій і медіаторської активності як єдину «велику стратегію» Пекіна. На противагу підходу, який розглядає КНР крізь призму виключно західних теорій (зокрема, реалізму Міршаймера), дисертація доводить, що китайська зовнішня політика базується на принципово іншій основі: реляційності замість анархії, морального авторитету замість примусу, процесуальності замість структурних обмежень. Це розуміння має практичне значення для української дипломатії при формуванні стратегії взаємодії з КНР та державами Глобального Півдня. Отримані результати дослідження підкреслюють особистий внесок автора та визначають конкретну наукову новизну роботи, зокрема в наступному:

уперше:

- проведено комплексний аналіз вимушеної логістичної трансформації Ініціативи «Пояс і Шлях» внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну та санкційного тиску на російську інфраструктуру. На відміну від попередніх досліджень, що розглядають Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут (ТМТМ) лише як альтернативний маршрут, у дисертації доведено, що Середній коридор перетворився на самостійну геополітичну арену конкуренції великих держав за транзитні і логістичні спроможності, що кардинально змінює логістику Євразії та відкриває потенціал транзитного позиціонування України в повоєнній архітектурі євразійських транспортних коридорів;

- досліджено роль технологій штучного інтелекту (на прикладі китайських моделей *DeepSeek*) як нового інструменту зовнішньополітичного впливу КНР. На відміну від наявних досліджень, зосереджених на традиційних вимірах технологічного суперництва (торговельні обмеження, контроль над постачанням напівпровідників), доведено, що китайські технології ШІ функціонують як інструмент технологічної і публічної дипломатії Китаю щодо країн Глобального Півдня, одночасно посилюючи претензії КНР на технологічну гегемонію та підриваючи американську стратегію «технологічного стримування»;

- здійснено комплексний аналіз участі України в Ініціативі «Пояс і Шлях» як повного циклу - від інституціоналізованого партнерства (2017-2019) через технологічний конфлікт навколо «Мотор Січ» (2019-2022) до системного витіснення після повномасштабного вторгнення РФ (2022-2025). Доведено, що географічні переваги України виявилися недостатніми для збереження позиції в ПіШ в умовах геополітичного вибору між китайськими інвестиціями та західними (зокрема американськими) безпековими гарантіями, що має безпосереднє практичне значення для формування зовнішньополітичного курсу України щодо КНР;

поглиблено:

- концептуальне розмежування між «м'якою силою» (*soft power*) у розумінні Дж. Ная та китайською «силою дискурсу» (*Huayu Quan*). На відміну від наявних досліджень, що розглядають ці поняття як близькоспоріднені, у дисертації простежено двоетапну еволюцію: якщо перший етап китайської публічної дипломатії (Олімпійські ігри 2008, 2022 рр., Інститути Конфуція) спирався на культурну привабливість, то сучасна стратегія «сили дискурсу» є інструментом агресивного переформатування міжнародних норм і глобальних наративів, спрямованого на делегітимізацію західного «порядку, заснованого на правилах» та просування китаєцентричної моделі світового порядку;

- аналітичну рамку «дилеми безпеки» та «пастки Фуکیدіда» стосовно американсько-китайського суперництва, зокрема щодо тайванського питання, в контексті формування нової біполярності, що відрізняється від класичної моделі холодної війни глибокою економічною взаємозалежністю акторів та морською, а не континентальною ареною протистояння;

- застосування незахідних теоретичних парадигм: морального реалізму (Ян Сюетон), реляційної теорії (Цінь Яцін) та концепції Тянься, як аналітичного інструментарію для дослідження китайської зовнішньої політики у вітчизняній науці міжнародних відносин. Доведено, що ці парадигми коректніше відображають онтологічні засади китайської міжнародної поведінки, ніж виключно західноцентричні підходи, та мають практичне значення для розробки ефективних дипломатичних стратегій України щодо КНР;

- концепцію «нового типу відносин між великими країнами» в контексті її реальної еволюції від декларацій 2013 р. до системної конфронтації 2018-2025 рр. Встановлено обмеженість цієї концепції у запобіганні «пастці Фуکیدіда» та її трансформацію від декларованої «безконфліктної моделі» до переважно риторичної рамки в умовах торговельних воєн, технологічного протистояння та військової напруги навколо Тайваню;

набуло подальшого розвитку:

- теоретичне осмислення механізму конвертації економічного зростання у геополітичну могутність держави на прикладі КНР, зокрема моделі «гібридної кооптації» через безумовні інвестиції, що поступово трансформує економічну залежність держав-реципієнтів у конкретні політичні дивіденди, як-от підтримку позицій Пекіна в органах ООН та доступ до стратегічних ресурсів;
- концептуалізація нової ролі Китаю як глобального медіатора та системного ревізіоніста міжнародного порядку на прикладі врегулювання відносин між Іраном і Саудівською Аравією (2023 р.) та висунення Глобальної ініціативи з управління (вересень 2025 р.) як відкритого виклику західному «порядку, заснованому на правилах», а також аналіз потенціалу китайського посередництва у врегулюванні російсько-української війни та його наслідків для європейської архітектури безпеки;
- дослідження ролі конфуціанства як інструменту зовнішньополітичної легітимізації КНР: від антиконфуціанської риторики Культурної революції до цілеспрямованої інструменталізації конфуціанських принципів гармонії («Хе») та справедливості («Ї») в Глобальній цивілізаційній ініціативі та доктрині «спільноти єдиної долі людства» як альтернативи універсалізму західних цінностей.

Наукове значення дисертації обумовлене тим, що сформульовані в ній положення можуть слугувати теоретичною та емпіричною основою для подальших досліджень зовнішньої політики КНР, американсько-китайського суперництва та трансформації системи міжнародних відносин у напрямі багатополярності у вітчизняній науці. Робота приділяє рівнозначну увагу як доктринальним засадам зовнішньої політики Китаю (концептуальний і теоретичний виміри), так і конкретним механізмам та інструментам її реалізації: економічній дипломатії, інфраструктурним ініціативам, публічній дипломатії та технологічним інноваціям. Це дозволяє оцінити ступінь трансформації КНР від регіонального до глобального актора, простежити залежність між доктринальними змінами та геополітичними результатами, а також виявити структурні обмеження і суперечності китайської «великої стратегії». Введення у вітчизняний науковий обіг незахідних теоретичних парадигм (морального

реалізму Яна Сьюетона, реляційної теорії Ціня Яціна та концепції Тянься) розширює аналітичний інструментарій української науки про міжнародні відносини та відкриває можливості для їхнього застосування до дослідження зовнішньої політики інших незахідних держав, що піднімаються. Запропонована концептуальна рамка «великої стратегії» як синергії економічної дипломатії, публічної дипломатії, технологічної гегемонії та медіаторської активності може бути використана в подальших дослідженнях як методологічна основа для порівняльного аналізу стратегій інших висхідних держав Глобального Півдня. Нарешті, аналіз траєкторії України в Ініціативі «Пояс і Шлях» як завершеного циклу від партнерства до витіснення формує наукову базу для подальшого дослідження місця України в євразійській транспортній архітектурі та вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо взаємодії з КНР в умовах тривалого збройного конфлікту.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що результати дослідження розширюють теоретичну базу вітчизняної науки про міжнародні відносини в кількох вимірах. По-перше, дисертація демонструє обмеженість виключно західноцентричних теоретичних рамок (реалізм Міршаймера, ліберальний інституціоналізм Айкенберрі) для аналізу китайської зовнішньої політики та обґрунтовує необхідність залучення незахідних парадигм: морального реалізму (Ян Сьюетон), реляційної теорії (Цінь Яцін) та концепції Тянься як аналітичних інструментів, що коректніше відображають онтологічні засади китайської міжнародної поведінки. По-друге, розроблено концептуальне розмежування між «м'якою силою» у розумінні Дж. Ная та китайською «силою дискурсу», що уточнює категоріальний апарат досліджень публічної дипломатії незахідних держав. По-третє, теоретично осмислено механізм конвертації економічного зростання у геополітичну могутність на прикладі КНР як модель, застосовна до аналізу інших висхідних держав. Положення дисертації можуть слугувати основою для подальших досліджень зовнішньої політики КНР, американсько-китайського суперництва та трансформації системи міжнародних відносин у напрямі багатополлярності.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані: у діяльності Міністерства закордонних справ України, Ради національної безпеки і оборони та Офісу Президента під час оцінювання стратегічних намірів КНР та вироблення позиції щодо можливого китайського посередництва; аналітичними центрами та неурядовими організаціями, що займаються питаннями зовнішньої політики та міжнародної безпеки; в освітньому процесі під час підготовки посібників і лекційних курсів з дисциплін «Зовнішня політика країн Азії», «Міжнародні відносини та світова політика», «Сучасні тенденції міжнародних відносин».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою здобувача. Усі наукові результати, основні положення та висновки, що містяться в дисертації, отримані автором особисто. Більшість публікацій за темою дослідження виконано здобувачем одноосібно. Статті *«Role of the People's Republic of China in the mediation between Saudi Arabia and Iran»* (2023) та *«Role of the Middle Corridor in China's foreign policy strategy»* (2024) підготовлено у співавторстві з науковим керівником Р. К. Петюром (згідно з вимогами видання «Актуальні проблеми міжнародних відносин»). Особистий внесок здобувача в цих працях полягає у зборі та систематизації емпіричного матеріалу, проведенні аналізу поставленої проблеми та формулюванні висновків щодо тематики дослідження; науковому керівникові належить загальна постановка наукової проблеми та редагування тексту. У дисертації використано результати, отримані особисто автором.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження були представлені й обговорені на шести всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях. Зокрема, результати другого розділу апробовано у межах Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин – 2023» (Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 1 грудня 2023 р., м. Київ; доповідь «The Role of Confucius Institutes in China's cultural

diplomacy»), Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2025», спецвипуск «Штучний інтелект та міжнародні відносини» (ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 18 квітня 2025 р., м. Київ; доповідь «Роль штучного інтелекту у зовнішній політиці КНР») та Міжнародної науково-практичної конференції «Школа дипломатії, міжнародних відносин, права та економіки: від традицій до сучасності» (ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 22–23 жовтня 2025 р., м. Київ; доповідь «Роль публічної дипломатії у зовнішньополітичній стратегії КНР»); результати третього розділу – Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2023» (ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 21 квітня 2023 р., м. Київ; доповідь «The Belt and Road Initiative in the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine»), Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2024» (ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 12 квітня 2024 р., м. Київ; доповідь «The concept of the "Chinese Dream" in the foreign policy of China») та Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин – 2024», спецвипуск «Сучасні виміри національної безпеки» (ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 21 листопада 2024 р., м. Київ; доповідь «Стратегічне суперництво США–КНР та його безпекові наслідки»).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 5 наукових статей у фахових виданнях України та 6 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях, що стосуються теми роботи.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 233 сторінки, з них основного тексту - 180 сторінок. Список використаних джерел налічує 317 найменувань.

Розділ 1 «Концептуально-теоретичні засади та категоріальний апарат дослідження зовнішньополітичних стратегій Китайської Народної Республіки» формує теоретико-методологічну основу роботи: визначає категоріальний апарат

(велика держава, «всеосяжна національна сила», дилема безпеки, пастка Фукідіда, *Huayu Quan*), аналізує доктринальні засади зовнішньої політики КНР та розглядає джерельну базу.

Розділ 2 «Зовнішньополітичні доктрини і стратегії Китаю у ХХІ столітті» досліджує три ключові виміри: вплив економічної дипломатії на інтенсифікацію регіональних зв'язків; концепцію «мирного піднесення» в контексті економічного та геополітичного зростання; роль м'якої сили та публічної дипломатії (включаючи еволюцію до *Huayu Quan*) у зовнішньополітичній стратегії КНР.

Розділ 3 «Зовнішньополітичний курс за часів правління Сі Цзіньпіна як передумова посилення ролі Китаю у світі» аналізує п'ять сучасних вимірів: «китайську мрію» як стратегічну рамку; Ініціативу «Пояс і Шлях» та стратегічний поворот до Середнього коридору; політику «Одного Китаю»; «новий тип відносин між великими країнами» та технологічне суперництво зі США; роль КНР як глобального медіатора.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ СТРАТЕГІЙ КНР

1.1. Категоріальний апарат дослідження

Грунтовний та всеохопний аналіз зовнішньополітичних стратегій Китайської Народної Республіки (КНР), на нашу думку, неможливий без окреслення категоріального апарату, за допомогою якого здійснюється дослідження. При цьому, важливим є врахування не лише класичних підходів західної школи міжнародних відносин, а й специфічних китайських концептуальних підходів, які безпосередньо формують стратегічне планування зовнішньої політики КНР. Категоріальний апарат ґрунтується на ключових поняттях, які дозволяють визначити статус КНР у системі міжнародних відносин, дослідити концептуальні основи та інструменти китайської зовнішньої політики, а також проаналізувати динаміку ключових двосторонніх відносин з теоретичного погляду.

Зазвичай дослідження зовнішньої політики Китаю послуговуються категоріями «велика держава» і «наддержава». У теорії міжнародних відносин великі держави розглядаються як держави, що посідають провідні позиції в міжнародній системі, спираючись на сукупність матеріальних, військових та дипломатичних ресурсів. Незважаючи на формальний принцип суверенної рівності держав у міжнародному праві, фактична вага конкретного актора на міжнародній арені визначається обсягами природних і людських ресурсів, рівнем військово-технічного розвитку, економічним потенціалом, а також інтенсивністю та масштабом участі у регіональних і глобальних міжнародних процесах. Сукупна дія цих критеріїв зумовлює формування ієрархічної структури міжнародної системи, у межах якої великі держави, спираючись на свій матеріальний, технологічний та політичний потенціал, посідають панівні позиції та справляють

визначальний вплив на динаміку і архітектуру міжнародних відносин як на регіональному, так і на глобальному рівнях.

Розширюючи тлумачення поняття «велика держава», М. Капітоненко визначає традиційний образ великої держави як такий, що «поєднує в собі звичні риси могутності - потужну військову міць, розвинуту економіку, успішну дипломатію, які разом забезпечують міжнародний вплив, престиж та помітне місце в історії» (Капітоненко, 2019). Крім того, важливим атрибутом великої держави є її здатність виконувати системотворчі функції у системі міжнародних відносин. Згідно з цим, системотворчі функції держави знаходять найповніше вираження в концепціях полюса та полярності. М. Капітоненко визначає полюс як державу або групу держав, що акумулюють значну частку загальних силових ресурсів системи і спроможні нав'язувати через них певні алгоритми поведінки іншим акторам; полярність при цьому охоплює не лише кількість таких центрів, а й ступінь концентрації ресурсів у кожному з них (Капітоненко, 2019).

Ще одним важливим аспектом, згідно з яким можна визначати велику державу, є питання членства цієї держави у принаймні одній мінімально виграшній коаліції: в основу покладено не кількість ресурсів держави, а її здатність отримувати користь з цих ресурсів та впливати на результати політичних процесів у міжнародній системі. Так, як зазначає М. Капітоненко, важливим аргументом на користь цього аспекту є те, що жодна з держав не контролює абсолютну кількість ресурсів у міжнародній системі. Тому, за М. Капітоненком, ключовими гравцями стають коаліції, а індикатором величч - участь держави у кількох виграшних коаліціях одночасно при збереженні відносної незалежності в кожній із них: вирішує не обсяг ресурсів як такий, а здатність конвертувати їх у зростаючу свободу дій (Капітоненко, 2019).

З метою аналізу зовнішньої політики КНР, на думку автора дисертації, важливо не лише використовувати західні критерії та метрики поняття «велика держава», а й дослідити цей вимір у китайському зовнішньополітичному дискурсі. У цьому контексті, важливим є поняття «всеосяжної національної сили» (від китайського *Zonghe Guoli*, далі ВНС): концепція, що базується на сучасній

політичній думці КНР і стосується загальної потужності національної держави (Bajwa, 2008). Цей підхід є оригінальною китайською політичною концепцією, що ілюструє китайське бачення та концептуальний підхід до поняття «велика держава». Так, згідно з Дж. С. Баджвою, відмінною рисою цієї концепції є її холістичний характер: на відміну від західних індексів національної сили (таких як *Composite Index of National Capability*), які традиційно фокусуються на легко вимірюваних матеріальних показниках, китайська концепція ВНС надає рівнозначну вагу як «жорстким» факторам (військова та економічна сила), так і «м'яким» компонентам (культурний вплив, соціальна стабільність, якість управління), об'єднуючи їх у комплексний індекс національної сили (Bajwa, 2008). Такі індекси поєднують різні кількісні та якісні показники для створення єдиного числа, яке, як вважається, вимірює силу національної держави в її всеосяжності.

Хуан Шофен визначає концепцію «всеосяжної національної сили» як багатовимірну категорію, що формується внаслідок поєднання кількох ключових складових. Зокрема, «жорстка сила» охоплює матеріальні та структурні ресурси держави, включно з економічним потенціалом, рівнем розвитку науки і техніки, військовими спроможностями та природно-ресурсною базою. «М'яка сила» відображає нематеріальні чинники впливу, серед яких культура, освіта, політика, дипломатія та діяльність державних інституцій. Окреме місце посідає «координаційна сила», що характеризує здатність політичного керівництва й управлінських структур забезпечувати ефективно ухвалення рішень, управління та координацію реформаторських процесів (Huang Shuofeng, цит. за Bajwa, 2008). Зрештою, згідно з Дж. С. Баджвою, «всеосяжну національну силу» можна визначити як сукупність потенціалів держави, спрямованих на реалізацію її стратегічних завдань через дії на міжнародній арені, при цьому ключовими складовими цієї концепції є стратегічні ресурси, стратегічні спроможності та стратегічні результати, де стратегічні ресурси виконують роль матеріального підґрунтя (Bajwa, 2008).

Якщо розглядати теоретичне підґрунтя категорії великої держави з позицій реалізму, то ця парадигма загалом фокусується на силі, інтересах та анархічному

характері міжнародної системи. У цьому контексті Г. Моргентау зазначав, що великими державами стають ті, які мають здатність акумулювати силу та ресурси. Яскравим прикладом цього є США після Другої світової війни, які використовували власну економічну потужність та військову перевагу для закріплення власного домінування в тогочасній міжнародній системі, створивши вигідні з погляду поширення власного впливу альянси, як-от НАТО (Morgenthau, 1948).

Крім цього, на думку К. Волтца, до великих держав належать ті, які забезпечують власну безпеку через баланс сил, прикладом чого є стратегія Радянського Союзу протягом холодної війни та створення Організації Варшавського Договору для балансування та забезпечення власної безпеки проти НАТО (Waltz, 1959). Також, на думку Дж. Міршаймера, великими державами є ті, які залишаються незалежними у межах коаліцій, користуючись цією системою для досягнення власних інтересів. Прикладом може слугувати Велика Британія в ХІХ столітті, оскільки ця держава вступала до коаліцій лише тоді, коли це було вигідно для збереження статус-кво та балансу сил у Європі (Mearsheimer, 2001). Таким чином, з огляду на реалістичну парадигму, участь у мінімальних виграшних коаліціях є важливою ознакою великої держави, адже вона дозволяє максимізувати власний вплив та мінімізувати загрози.

З позицій структуралізму, який зосереджує увагу на міжнародній системі як цілому та на ролі держав у цій системі, варто виокремити декілька чинників. Насамперед, згідно з К. Волтцом у книзі «Теорія міжнародної політики», «структура системи визначає можливості для держав» (Waltz, 1979). Згідно з К. Волтцом, структура міжнародної системи визначає поведінку держав, включно з великими гравцями. Так, великі держави не лише гармонійно вписуються в наявну структуру, а й мають можливість її змінювати. До прикладу, у своїй праці «Міжнародні режими, трансакції та зміни: Вкорінений лібералізм у повоєнному економічному порядку» Джон Раггі аналізує, як США створили повоєнний міжнародний економічний порядок через Бреттон-Вудську систему, формуючи інституції, які відображали інтереси США (Ruggie, 1982).

Також, згідно з І. Уоллерстайном, ресурси та влада є відносними поняттями (Wallerstein, 1974). Уоллерстайн розглядає світову систему як структуру, в якій ресурси та влада визначаються позицією держави у глобальній економічній системі. На підтвердження цього С.Стрендж досліджує, як держави отримують вплив у міжнародній системі через свою позицію у світових економічних і політичних мережах. Так, статус держави залежить не стільки від абсолютних ресурсів, якими вона володіє, скільки від її позиції у світовій системі поділу праці (Strange, 1988). Згідно з Г. Гереффі, Китай посилив свої позиції у сучасній системі міжнародних відносин завдяки ролі «глобальної фабрики», використовуючи вигідне центральне положення КНР в глобальних ланцюгах постачання (Gereffi et al., 2005).

Реалістична парадигма, представлена Г. Моргентау, К. Волтцом та Дж. Міршаймером, акцентує на ролі матеріальної сили, балансу потуг і участі у виграшних коаліціях як ключових атрибутах статусу великої держави (Morgenthau, 1948; Waltz, 1959; Mearsheimer, 2001). Структуралісти (К. Волтц, І. Уоллерстайн та С. Стрендж) доповнюють цю картину, стверджуючи, що вирішальним є не лише обсяг ресурсів, а й позиція держави в ієрархічній структурі міжнародної системи та глобальних економічних мережах (Waltz, 1979; Wallerstein, 1974; Strange, 1988). На думку автора дисертації, застосування обох парадигм до КНР дає підставу кваліфікувати Китай як велику державу, що підтверджується його статусом постійного члена РБ ООН, масштабами економіки та провідною роллю в таких міжнародних форматах, як ШОС і БРІКС. При цьому КНР є унікальним випадком: з погляду реалізму вона формує виграшні коаліції для балансування впливу США, а з погляду структуралізму Пекін активно трансформує структуру світової економіки через Ініціативу «Пояс і Шлях», зміщуючи центр глобальних зв'язків у бік Азії.

Щодо поняття «наддержава», то у теорії міжнародних відносин під нею розуміють державу, чий сукупний потенціал (військовий, економічний та дипломатичний) настільки переважає потенціал усіх інших держав, що жодне

глобальне питання не може бути вирішене без її участі або всупереч її позиції (Капітоненко, 2019). Саме такий характер мали відносини між США та СРСР у роки холодної війни: обидві держави змушені були постійно зважати одна на одну, ухвалюючи будь-які зовнішньополітичні рішення. Дж. Міршаймер показує, що Радянський Союз, діючи відповідно до логіки наступального реалізму, нарощував вплив і одночасно звужував простір для дій суперника, що й робило їхнє взаємне стримування з США структурною умовою тогочасного міжнародного порядку (Mearsheimer, 2001).

Ключовим критерієм наддержавного статусу є передусім розвинений військовий потенціал, зокрема ядерне стримування та здатність проєктувати збройну силу в глобальному масштабі, що відрізняє наддержаву від таких великих держав, як Велика Британія чи Франція (Капітоненко, 2019; Mearsheimer, 2001). Водночас матеріальна міць доповнюється економічним впливом та здатністю формувати поведінку інших держав через м'яку силу й міжнародні інститути. М. Капітоненко зазначає, що термін «наддержава» вживається як у широкому значенні для позначення всебічно домінуючої держави, так і у вузькому, коли йдеться про лідерство лише в одній сфері; при цьому розмежування між поняттями «наддержава» і «велика держава» є переважно семантичним, а кількість наддержав у системі, з позицій реалізму, визначає характер міжнародної стабільності. Від поняття «гегемон» наддержава відрізняється тим, що допускає існування кількох рівнозначних полюсів сили, тоді як гегемонія передбачає одноосібне домінування (Капітоненко, 2019).

Говорячи про поняття наддержави, варто також згадати погляди американського геополітика Н. Спайкмена, викладені в книгах «Американська стратегія у світовій політиці» (1942) та «Географія миру» (1944). Так, для Н. Спайкмена, глобальне домінування країни залежить від її географії, контролю над стратегічними регіонами, доступу до ресурсів та здатності проєктувати владу в глобальному масштабі. Власне, ця концепція заклала основу для розуміння виникнення наддержав (Spykman, 1942, 1944).

Однією з теоретичних основ погляду Н. Спайкмена є теорія Римленду: Спайкмен стверджував, що прибережні райони Євразії, які він назвав «Римлендом», мають ключове значення для контролю над глобальною владою, що суперечило погляду Х. Маккіндера на «Хартленд» (центральної Євразії) як ключовий елемент. Так, Н. Спайкмен стверджував: «Хто контролює Римленд, той контролює Євразію; хто контролює Євразію, той контролює долі світу» (Spykman, 1942). Своєрідним підтвердженням погляду Спайкмена є утворений біполярний порядок часів холодної війни, коли США та СРСР стали двома наддержавами. Обидві країни контролювали критичні регіони або впливали на частини Римленду. США, вигравши від власного географічного положення та своєрідної ізоляції, економічних ресурсів та військово-морської переваги, могли поширювати свою владу та вплив як через Атлантичний, так і через Тихий океан (Spykman, 1942). СРСР, своєю чергою, безпосередньо розташований у цьому регіоні, поширював свій вплив на Східну Європу, Центральну Азію та частину Близького Сходу, таким чином забезпечуючи свій глобальний вплив (Kaplan, 2012). Зі стратегічної погляду теорії Н. Спайкмена вплинули на зовнішню політику США під час холодної війни, адже США намагалися запобігти радянській експансії в регіоні Римленду, використовуючи військові альянси, такі як НАТО і Організація Договору Південно-Східної Азії (*SEATO*), і беручи участь в ключових військових конфліктах, таких як Корейська та В'єтнамська війни (Kaplan, 2012).

Також, розглядаючи поняття наддержави, М. Капітоненко зазначив, що критерії визначення наддержав залишаються нечіткими, проте є риси, які останнім часом зараховують до ознак наддержавності, а саме: контроль над значними територіальними масивами, велика кількість населення та відносна незалежність від імпорту природних ресурсів та енергоносіїв, що дає можливості для реалізації так званих великих стратегій. Крім цього, стверджується, що відмінність наддержав від великих держав є переважно семантичною, і термін «наддержава» переважно застосовується до СРСР та США часів холодної війни (Капітоненко, 2019).

З огляду на посилення Китаю в сучасній системі міжнародних відносин, ідеї Н. Спайкмена зберігають високу актуальність (Spykman, 1942, 1944). На підтвердження цього геополітична діяльність КНР, зокрема Ініціатива «Пояс і Шлях», військово-морська діяльність КНР у Південнокитайському морі та дедалі більший вплив в Індійському океані, так чи інакше відображають стратегічний фокус на зоні Римленду, що підтверджує актуальність поглядів Н. Спайкмена в сучасних міжнародних відносинах (Yoshihara & Holmes, 2018).

Визначивши теоретичні рамки поняття «великої держави», доцільно перевірити, наскільки конкретні показники підтверджують претензії КНР на цей статус у сучасному світовому порядку. Прикметно, що китайський випадок не вкладається у класичну реалістську логіку, за якою могутність великої держави вимірюється передусім військовою силою. Пекін вибудовує глобальний статус на іншій опорі - економічній потужності та здатності конвертувати її у мережі впливу в країнах Глобального Півдня через інструменти економічної дипломатії та розвитку фінансування. Перетворення КНР зі «світової фабрики» на архітектора нової фінансової й технологічної системи дає їй те, чого не має жоден інший претендент: можливість пропонувати Півдню альтернативний шлях модернізації, позбавлений західних політичних умов.

Первинною опорою цього статусу залишається масштаб національної економіки, який відображає не стільки кількісне зростання, скільки перехід до якісної моделі. Номінальний ВВП Китаю у 2025 році досяг 19,63 трлн доларів за темпів приросту 5,0%, а прогноз на 2026 рік (20,85 трлн доларів) вказує радше на зміцнення, ніж на вичерпання динаміки (IMF, 2026). Симптоматичним є розрив між двома вимірами: за номіналом КНР лишається другою економікою світу, тоді як за паритетом купівельної спроможності - беззаперечним лідером із часткою у 19,89% світового ВВП (International Monetary Fund [IMF], 2026). Зростання ВВП на душу населення до 13 968 доларів наближає країну до порогу високого доходу, і саме це наближення, а не абсолютні обсяги, є найпоказовішим для оцінки її стратегічної траєкторії (Worldometer, 2026).

Зовнішня торгівля лишається не просто джерелом добробуту, а й важелем впливу. Загальний обсяг товарної торгівлі оновив історичний максимум на рівні 45,47 трлн юанів (близько 6,51 трлн доларів), тоді як експорт у 26,99 трлн юанів (3,87 трлн доларів) дев'ятий рік поспіль утримує КНР у статусі найбільшого світового експортера (People's Daily, 2026; Government of China, 2026). Не менш важливим є фінансовий тил цієї експансії: валютні резерви у 3,41 трлн доларів разом із золотими запасами понад 387 млрд доларів дають Пекіну змогу підтримувати масштабне інфраструктурне кредитування навіть в умовах зовнішніх криз (Trading Economics, 2026; CEIC Data, 2026). Саме ця стійкість до системних криз відрізняє китайську модель впливу від суто торговельної.

Проте центральним для розуміння китайської могутності є не обсяг виробництва як такий, а його структурна незамінність. Контролюючи близько чверті світового промислового випуску, КНР в окремих стратегічних секторах перетворила цю частку на важіль впливу: країна домінує майже на всіх ланках виробництва сонячних панелей, літій-іонних батарей та переробки рідкісноземельних елементів, посідаючи в цих сегментах переважну більшість світових потужностей (International Energy Agency [IEA], 2026). Експорт товарів «нової енергетики», таких як електромобілі, батареї, сонячні продукти, сягнув 1,28 трлн юанів, що в 3,5 раза перевищує показник 2020 року (Huang, 2026). Ідеться, отже, не про кількісне домінування, а про здатність зробити функціонування глобальної «зеленої» економіки залежним від однієї держави.

Ця залежність підкріплюється цілеспрямованим науково-технологічним ривком. Витрати на дослідження й розробки у 3,92 трлн юанів (близько 569 млрд доларів, або 2,8% ВВП) конвертувалися у понад 5 мільйонів чинних внутрішніх патентів і світове лідерство за міжнародними заявками РСТ (73 718) шостий рік поспіль (SCIO, 2026; SANYOUIP, 2026; World Intellectual Property Organization [WIPO], 2026). Найрозвиненіша у світі цифрова інфраструктура (4,958 млн базових станцій 5G із покриттям понад 95% адміністративних сіл) засвідчує, що технологічне лідерство КНР має не лише експортний, а й внутрішній, інфраструктурний вимір (CGTN, 2026).

Ініціатива «Пояс і Шлях» залишається ключовим механізмом перетворення економічної потужності КНР на геополітичний вплив. Регіональна географія цієї активності виявляє її стратегічну селективність. Африка стала головним реципієнтом, наростивши обсяг контрактів та інвестицій на 283% - до 61,2 млрд доларів, тоді як товарообіг оновив рекорд у 295,6 млрд доларів, закріплюючи за КНР статус найбільшого торговельного партнера континенту понад п'ятнадцять років поспіль (Nedopil Wang, 2026; Capital Ethiopia, 2025). Інституційним каркасом партнерства слугує Форум співробітництва Китай–Африка (*FOCAC*), у межах якого «План дій 2025–2027» передбачив 50 млрд доларів фінансової допомоги (з них 29 млрд кредитних ліній та 11 млрд прямої допомоги) і нульове мито на весь імпорт із 53 країн (Capital Ethiopia, 2025; Hernán Ramos, 2025). Однак зводити значення Африки до ресурсів було б спрощенням: для Пекіна не менш вагомою є дипломатична віддача - узгоджені голосування в органах ООН і координація позицій щодо глобального управління (Nantulya, 2025; Development Reimagined, 2025).

Латинська Америка вписана в цю саму логіку, але через призму боротьби за критичні мінерали: володіючи понад 65% світових запасів літію та 40% міді, регіон став тиловою базою китайської електромобільної індустрії (Intellinews, 2026). Щонайменше 28 масштабних видобувних проєктів, серед яких інвестиції *CATL* в Аргентині на 5 млрд доларів і розширення *BYD* у Бразилії, демонструють перехід від торгівлі до контролю над первинною ланкою постачання (Hidayat, 2026; Campbell & de la Hoz, 2026; El País, 2026). У Південно-Східній Азії важелем є Всебічне регіональне економічне партнерство (ВРЕП): за товарообігу понад 1 трлн доларів АСЕАН лишається найбільшим торговельним партнером КНР, а стратегія «China+1» на практиці не послабила, а переорієнтувала регіональні ланцюги постачання довкола китайських компаній (China International Import Expo, 2026).

Підсумовуючи, варто зафіксувати не стільки безпрецедентний масштаб економічних основ статусу КНР, скільки характер його роботи. Пекін навчився конвертувати промислові потужності у структурну залежність, насамперед через

технології «нової енергетики», і саме ця залежність, а не обсяг ВВП чи торгівлі, становить ядро його впливу. Розгортаючи паралельні майданчики через «Пояс і Шлях» та *FOCAC* Китай не стільки оскаржує західні інститути, скільки вибудовує поряд із ними автономну систему координат, у якій країнам Глобального Півдня дедалі частіше вигідніше лишатися. Водночас обмеження, такі як розбіжність інтересів партнерів (зокрема у БРІКС), спротив сировинній асиметрії та західний тарифний тиск, показують, що ця система ще не має повноцінної самодостатності і її стійкість наразі лишається відкритим питанням.

Розглядаючи місце та класифікацію ролі КНР, необхідно проаналізувати поняття, яке, на думку автора, найточніше описує сучасний етап та місце Китаю в сучасній міжнародній системі: *emerging superpower* (нова наддержава/наддержава, що формується). Так, у західній науковій літературі існують різні підходи до класифікації КНР як глобального актора. Реалісти, зокрема Міршаймер, розглядають Китай як класичну *rising power* – державу, яка оспоруватиме наявний міжнародний порядок і неминуче вступить у конфлікт з чинним гегемоном (Mearsheimer, 2001). Ліберали наголошують на можливості інтеграції Китаю в наявний інституційний порядок без силової конфронтації (Ikenberry, 2008). Конструктивісти, представлені роботами Цінь Яціна, пропонують альтернативну «реляційну» парадигму, де Китай не є ані державою, що піднімається, ані інтегрованою державою, а конструює власну модель світового порядку (Qin, 2018).

Концепція *emerging superpower* інтегрує елементи різних підходів, визначаючи такі держави як ті, що стоять на порозі глобального впливу та володіють комплексною могутністю: економічною, військовою, технологічною та культурною (Allison, 2017; Shambaugh, 2013). Однак ця концепція критикується за євроцентризм: вона передбачає лінійний шлях від «регіональної» до «глобальної» держави, що не враховує специфіку китайської моделі піднесення.

Застосування концепції *emerging superpower* до КНР дозволяє системно проаналізувати детермінанти її піднесення. Насамперед важливо виокремити

географічний чинник: Китай є четвертою за площею країною світу (9,6 млн км²) з вигідним геостратегічним положенням: вихід до Тихого океану через 14,5 тис. км узбережжя забезпечує контроль над критичними морськими комунікаціями між Європою та Америкою. Спайкмен визначав цей регіон як «Азійське Середземномор'я» - ключову арену геополітичної конкуренції XXI століття (Spykman, 1942). Каплан підкреслює, що географічне положення КНР дозволяє їй одночасно бути континентальною та морською державою, що історично визначало долю великих держав (Kaplan, 2012).

Другим важливим чинником є економічний: з початку реформ 1978 року КНР демонструвала середньорічні темпи зростання ВВП близько 9-10% протягом чотирьох десятиліть, що дозволило їй стати другою економікою світу з ВВП 17,9 трлн доларів США у 2023 році (за паритетом купівельної спроможності вже найбільша - понад 30 трлн доларів) (International Monetary Fund, 2024). Ключовим чинником була не лише низька вартість робочої сили, а й масштабні державні інвестиції в інфраструктуру та технології. Ноутон аргументує, що саме поєднання ринкових механізмів з державним плануванням створило унікальну модель «соціалістичної ринкової економіки», яка забезпечила безпрецедентні темпи зростання (Naughton, 2018). Доллар додає, що інтеграція Китаю в глобальні ланцюги вартості після вступу до СОТ у 2001 році стала критичним каталізатором економічного піднесення (Dollar, 2018).

Крім цього, Китай володіє значними запасами енергоносіїв: вугілля (138 млрд тонн, третє місце у світі), нафти та природного газу (BP, 2024). Критично важливим є домінування КНР у виробництві рідкісноземельних металів: 44 млн тонн запасів (37% світових) та близько 85-90% глобального виробництва станом на 2024 рік, що створює технологічну залежність розвинених країн від китайських поставок (U.S. Geological Survey, 2024). Стратегія КНР щодо ресурсного забезпечення передбачає диверсифікацію джерел: від інвестицій у видобуток міді в Демократичній Республіці Конго до будівництва нафтопроводу з Казахстану та поглиблення енергетичного партнерства з Росією після 2022 року. Міжнародне

енергетичне агентство прогнозує, що енергетична безпека залишатиметься ключовим пріоритетом китайської зовнішньої політики у найближчому десятилітті (International Energy Agency, 2024).

Іншим важливим чинником є військовий розвиток Китаю. Так, Народно-визвольна армія Китаю є найбільшою у світі за чисельністю (близько 2 млн активних військових станом на 2024 рік) з другим за величиною оборонним бюджетом (296 млрд доларів США офіційно, за оцінками *SIPRI* - до 350 млрд) після США (877 млрд доларів) (Stockholm International Peace Research Institute, 2024). Стрімка модернізація охоплює нарощування ядерного арсеналу (за оцінками Пентагону - до 1500 боєголовок до 2035 року), будівництво авіаносців (станом на 2024 рік - три в експлуатації, четвертий на стадії випробувань) та розвиток систем *A2/AD* для блокування доступу США до західної частини Тихого океану (U.S. Department of Defense, 2024). Ключовими стратегічними цілями залишаються відновлення контролю над Тайванем та встановлення домінування в Південнокитайському морі. Мastro аргументує, що модернізація НВАК спрямована не на глобальну проєкцію сили (як у випадку США), а на регіональне домінування та створення «зон недоступності» для потенційних противників (Mastro, 2021).

Застосування концепції *emerging superpower* до КНР дозволяє виокремити множинні виміри могутності та їхню взаємодію. Однак ця концепція потребує критичного уточнення: на відміну від класичних моделей піднесення наддержав (Британська імперія XIX ст., США XX ст.), Китай будує альтернативний міжнародний порядок паралельно з наявним (Ініціатива «Пояс і Шлях», Азійський банк інфраструктурних інвестицій), а не лише інтегрується в західноцентричну систему. Це відповідає концепції Яна Сюетона про «моральне лідерство» та створення власної нормативної системи, заснованої на китайських філософських традиціях, що якісно відрізняє китайську траєкторію від попередніх історичних прецедентів піднесення великих держав (Yan, 2019).

Таким чином, проаналізувавши поняття «велика держава», «наддержава» та *emerging superpower* (нова наддержава/наддержава, що формується), можна дійти висновку, що на сучасному етапі економічного та політичного розвитку КНР, а також з огляду на глобальну кон'юнктуру, КНР відповідає статусу *emerging superpower*, і, безперечно, планує та має потенціал для утвердження статусу наддержави в майбутньому.

У межах цього дослідження автор також планує проаналізувати двосторонні відносини між КНР та США крізь призму дилеми безпеки. З огляду на це, необхідно розглянути поняття дилеми безпеки. Дилема безпеки в міжнародних відносинах - це ситуація, коли дії держави, спрямовані на посилення власної безпеки, такі як розширення збройних сил або створення альянсів, ненавмисно загрожують іншим державам. Інші держави, своєю чергою, відповідають посиленням власного військового потенціалу, що призводить до ескалації напруженості та потенційної гонки озброєнь, навіть якщо жодна із залучених держав не мала наміру становити загрозу для іншої (Jervis, 1978).

Термін «дилема безпеки» вперше запровадив німецько-американський соціолог та політичний теоретик Дж. Герц у своїй книзі «Політичний реалізм і політичний ідеалізм». Герц був одним із перших науковців, який систематично досліджував, як зусилля держав, спрямовані на забезпечення власної безпеки, можуть ненавмисно призвести до незахищеності інших держав, тим самим створюючи цикл взаємної недовіри та дедалі гострішої конкуренції. Концепція дилеми безпеки Герца постала з концепції реальної політики (або реалполітік), яка підкреслює конкурентний і конфліктний характер міжнародної політики (Herz, 1951).

Говорячи про основні характеристики, Р. Джервіс підкреслив, що дилема безпеки характеризується відсутністю довіри між державами, внаслідок чого оборонні заходи однієї сторони неминуче сприймаються іншою як загроза, породжуючи спіраль взаємного нарощування потенціалів (Jervis, 1978). Класичною ілюстрацією цього механізму слугує ядерна гонка часів холодної

війни, яка сягнула кульмінації у Карибській кризі 1962 року - випадку, що детально розглядається в дослідженні Р. Джервіса, фактично демонструючи дилему безпеки в дії (Jervis, 1978).

Відповідно до дослідження М.Капітоненка, в основі дилеми безпеки лежать два основоположні чинники. Перший чинник – відсутність надійних шляхів сигналізування про свої наміри та обмежена довіра у міждержавних відносинах: договори можуть бути порушені, а точно здогадатись про наміри держав неможливо. Таким чином, залишається сценарій, за якого держави виходять із найгірших очікувань і вдаються до превентивних кроків. Другим чинником в основі дилеми безпеки є особливості сили як об'єкта конфліктів: ресурс володіння силою та владою ніколи не буває достатнім і постійно змінює обсяг, тому навіть найпотужніша держава відчуватиме на собі стратегічну логіку дилеми безпеки (Капітоненко, 2019). З цього випливає, що державам, які підпадають під дію дилеми безпеки, вигідніше максимізувати власний виграш за рахунок іншого актора, ніж співпрацювати з ним. Таким чином, завдяки поняттю дилеми безпеки можна проаналізувати будь-який конфлікт минулого та можливі сценарії потенційних конфліктів майбутнього (Капітоненко, 2019).

Аналізуючи роботу М. Капітоненка «Піднесення Китаю: вплив на міжнародну безпеку», варто наголосити, що фактичне наближення Китаю до США за основними силовими характеристиками вже, по суті, активувало дилему безпеки у відносинах між двома державами і потенційно здатне її поглиблювати (Kapitonenko, 2021).

У цьому контексті необхідно також розглянути поняття «пастка Фукідіда». Термін популяризував Г.Еллісон у книзі «Приречені на війну: чи можуть Америка і Китай уникнути пастки Фукідіда?» та описує теорію міжнародних відносин, яка стверджує, що коли висхідна сила загрожує витіснити усталену державу, спричинена цим напруженість часто призводить до війни (Allison, 2017). Загалом ця теорія ґрунтується на праці Фукідіда «Історія Пелопоннеської війни» (Thucydides, бл. 431 до н.е./2013). Фукідід у своїй розповіді про Пелопоннеську війну (431-404 рр. до н.е.) пояснював конфлікт між Афінами і Спартою,

відзначаючи, що «саме піднесення Афін і страх, який це вселило в Спарту, зробили війну неминучою» (Thucydides, бл. 431 до н.е./2013). Теорія Фукідіда припускає, що коли висхідна держава (в цьому випадку Афіни) починає кидати виклик домінуючій державі (Спарта), притаманні їй страх і невпевненість призводять до конфлікту, навіть якщо жодна зі сторін не бажає війни. Ключовою в цьому контексті є дихотомія протистояння висхідної сили та домінантної держави. Г. Еллісон пояснює поняття «висхідна сила» як державу, економічна, військова чи політична міць якої зростає і яка кидає виклик усталеній домінуючій державі, і коли ця висхідна держава стає сильнішою, домінуюча в системі держава сприймає це як загрозу, що призводить до напруженості і потенційного конфлікту. У цьому контексті важливим є питання неминучості конфлікту: головна ідея полягає в тому, що подібна динаміка часто призводить до війни через усвідомлення загрози безпеці з боку висхідної сили, що може спричинити превентивні дії домінантної держави, в тому числі шляхом військової ескалації (Allison, 2017).

Як зазначає М.Капітоненко в роботі «Піднесення Китаю: вплив на міжнародну безпеку», вплив дилеми безпеки, або так званої «пастки Фукідіда», у відносинах Китаю та США виходитиме за межі двосторонніх відносин між державами і матиме більш глобальні наслідки як для системи міжнародних відносин, так і для світової економіки (Kapitonenko, 2021). У цьому контексті основна небезпека полягає в тому, що обидві держави не можуть почуватися захищеними і, фактично, США та Китай сприймають одне одного як загрозу, що, врешті-решт, може призвести до глибокої трансформації міжнародних відносин та кризи, або до потенційного відкритого протистояння між КНР та США (Kapitonenko, 2021).

Піднесення КНР як одного з ключових геополітичних акторів XXI століття каталізувало глибокий інтелектуальний зсув у китайському академічному середовищі: перехід від простого засвоєння західної науки до активної побудови власних теоретичних рамок (Sun & Liu, 2026). Цей рух, який часто називають «Китайською школою» теорії міжнародних відносин (МВ), прагне запропонувати

альтернативні концептуалізації міжнародного порядку шляхом синтезу класичних китайських філософських традицій із сучасними методологіями соціальних наук (Н. Xiong et al., 2024). До початку 2020-х років сформувалися чотири ключові парадигми, які визначають китайське бачення світового порядку: моральний реалізм, реляційна теорія, Тянься та симбіоз.

Так, на противагу західному баченню сучасних відносин між США та КНР, сучасна китайська політична думка пропонує альтернативне тлумачення реалізму, яке є особливо актуальним для аналізу китайсько-американських відносин крізь призму дилеми безпеки та «пастки Фукідіда». У цьому контексті теорія морального реалізму Яна Сюетона забезпечує більш комплексну основу, ніж класичний реалізм, який традиційно надає пріоритет матеріальній силі та стратегічним розрахункам, маргіналізуючи етичні міркування (Yan, 2013). Моральний реалізм переосмислює мораль не як нормативний ідеал, а як практичний і стратегічний компонент міжнародної політики, тісно пов'язаний з політичним лідерством.

Моральний реалізм, асоційований з Я. Сюетоном та його колегами з Університету Цінхуа, є найвпливовішою та найбільш системно розробленою китайською парадигмою міжнародних відносин. Приймаючи базові реалістичні припущення про анархію та важливість матеріальної сили, моральний реалізм визначає політичне лідерство як вирішальну незалежну змінну, що визначає спроможність держави успішно долати переходи влади (Lu, 2024). У праці «Стародавня китайська думка, сучасна китайська могутність» Я. Сюетон стверджує, що «моральний авторитет» лідерства держави є настільки ж критичним, як і її «матеріальна потужність» у досягненні глобальної гегемонії (Yan, 2013). Цей моральний авторитет визначається не абстрактним альтруїзмом, а «стратегічною довірою» - здатністю держави викликати довіру та демонструвати послідовність у своїх політичних діях.

Спираючись на філософію доціньської епохи, особливо праці Сюнь-цзи (Xunzi, 313–238 до н. е.), Ян розробляє типологію міжнародного лідерства, що

пояснює, чому деякі держави, що піднімаються, успішно витісняють чинного гегемона, тоді як інші зазнають невдачі (Yan & Fang, 2023). Сюнь-цзи, на відміну від Конфуція та Мен-цзи, наголошував на необхідності сильної держави та інститутів для підтримки порядку, водночас підкреслюючи, що справжня стабільність досягається через моральне лідерство, а не просто примус (Yan & Fang, 2023).

Я. Сюетон розрізняє гегемонію, яка ґрунтується переважно на економічних і військових можливостях і проілюстрована глобальним лідерством США, та гуманну владу, яка спирається на моральну легітимність і здатність викликати довіру серед інших держав (Yan, 2013). Розвиваючи цю дихотомію, він виділяє чотири типи лідерства: «гуманний авторитет» характеризується високою мораллю та послідовною політикою, яка викликає довіру, що зумовлює добровільне слідування та стабільність. Гегемонія демонструє середній рівень моралі з довірою, але подвійними стандартами, що забезпечує підкорення, засноване на силі. Анемократія має низьку мораль із ненадійною та хаотичною політикою, що призводить до інституційного занепаду та нестабільності. Тиранія характеризується дуже низькою мораллю, але послідовністю, що викликає примусове слідування та опір (H. Xiong et al., 2024).

На думку Сюетона, піднесення провідної держави залежить не стільки від її матеріальної сили, скільки від якості її політичного керівництва, зокрема особисту владу національних лідерів, склад правлячої еліти та стратегії, які вони реалізують. Центральним поняттям морального реалізму є стратегічна надійність, яка визначається як здатність держави послідовно виконувати свої міжнародні зобов'язання та надавати надійні гарантії безпеки своїм партнерам (Yan, 2013). Провідна держава може забезпечити міжнародну підтримку та сформувати стабільну міждержавну систему, завоювавши прихильність завдяки доброчесному та відповідальному лідерству, а не лише за допомогою примусу (Xiao, 2024).

Ключовий висновок цієї типології полягає в тому, що зміщення світового центру із Заходу на Схід є не просто кількісним перенесенням багатства та зброї,

а якісним переходом у «типі» міжнародного лідерства, що надається системі. Для Китаю досягнення «гуманного авторитету» вимагає демонстрації рівня стратегічної довіри, що перевершує чинного гегемона, залучаючи союзників через моральне лідерство, а не чистий примус. З цього погляду занепад гегемонії США під час адміністрацій Буша (2001-2008) і Трампа (2017-2021) ілюструє, що суперництво між Китаєм і США є конкуренцією з нульовою сумою за політичне лідерство, а не лише за матеріальні можливості (Xiao, 2024).

З 2013 року, за правління Сі Цзіньпіна, Китай перейшов від стратегії «утримання низького профілю» до «прагнення до досягнень», і ця трансформація тісно відображає теоретичні рекомендації Я. Сюетона (Yan, 2014). Хоча спочатку Ян стверджував, що така зміна політики покращила відносини Китаю зі США та іншими великими державами, подальший розвиток подій свідчить про складніший результат. З позицій морального реалізму наступальніша зовнішня політика Китаю сприяла згортанню стратегій залучення з боку США та посилила стратегічну конкуренцію між Китаєм і Заходом (Yan, 2014). З огляду на це, аналіз двосторонніх відносин між Китаєм та США крізь призму дилеми безпеки є важливим інструментом для вивчення зовнішньополітичних стратегій КНР.

На противагу індивідуалістичному та заснованому на правилах фокусу західних теорій МВ, реляційна теорія світової політики професора Цінь Яціна пропонує онтологічний зсув до «реляційності». Спираючись на конфуціанську думку та теорію соціального обміну, Цінь стверджує, що фундаментальною одиницею аналізу в міжнародній політиці є не автономна держава, а відносини між акторами (Н. Xiong et al., 2024). Згідно з цією теорією, ідентичності, інтереси та поведінка держав визначаються їхніми позиціями в мережі соціальних відносин, а не суто раціональними розрахунками власного інтересу.

Цінь Яцін стверджує, що «реляційна раціональність» надає пріоритет підтримці соціальної гармонії і мінімізації взаємної шкоди, а міжнародний порядок є соціально сконструйованою мережею стабільних відносин (Н. Xiong et al., 2024). На думку автора дисертації, ця парадигма має пряме значення для

розуміння того, чому КНР надає перевагу двостороннім «всеосяжним стратегічним відносинам» замість формальних альянсів: реляційна логіка передбачає гнучкість та збереження «обличчя» навіть у разі розбіжностей.

Реляційна теорія суттєво позначається на тому, як Китай вибудовує свої зовнішні відносини, надаючи перевагу двостороннім партнерствам та «всеосяжним стратегічним відносинам» перед формалізованими альянсами. Цей підхід прагне створити «гармонійний світ», зосереджуючись на спільному між державами, а не на їхніх відмінностях у цінностях чи політичних системах. Критики зауважують, що надмірна опора на ієрархічний реляціоналізм може перешкодити Китаю розробити окремий набір норм для взаємодії з рівними суверенними державами та потенційно спричинити відродження традиційної синоцентричної трибутарної системи (Lu, 2025).

Відроджена китайським філософом Чжао Тіньяном концепція Тянься («Все під Небом») становить фундаментальну альтернативу традиційній вестфальській системі суверенних держав. Мислитель доводить, що сучасний міжнародний порядок за своєю суттю є хаотичним, оскільки його опора на міжнаціональну конкуренцію породжує нерозв'язні глобальні кризи та конфлікти. Натомість парадигма Тянься пропонує цілісну та інклюзивну модель світоустрою, яка структурується у трьох вимірах: просторовому (об'єднання всього світу), психологічному (втілення загальної «волі народу») та інституційному (заснування єдиного механізму глобального управління) (H. Xiong et al., 2024).

Ключовою особливістю цієї парадигми є «невиключність», що означає, що система не визнає «аутсайдерів» або «ворогів», а прагне інтерналізувати всіх акторів у єдиний, інституціоналізований світ. Ця експансія концептуалізується через «модель вихору», де культурна та моральна привабливість центру є настільки сильною, що вона доцентрово залучає периферію в систему не через завоювання, а через сприйняту «конфуціанську меліорацію» - стан, коли або всі виграють, або ніхто не виграє (H. Xiong et al., 2024).

Критики висловили занепокоєння щодо потенційного синоцентризму чи утопізму, притаманного моделі Чжао. У відповідь Сюй Цзілінь запропонував «Новий Тяньсяїзм», який прагне узгодити традиційне бачення Тянься з сучасними універсальними цінностями, наголошуючи на поліцентричності та визнанні різноманітної культурної спадщини (Wu, 2023). Ширше значення дебатів про Тянься полягає в тому, що ця концепція делегітимізує ліберальний міжнародний порядок як вузькоспеціалізовану західну конструкцію, пропонуючи натомість «світську перспективу», що розглядає всю планету як фундаментальну одиницю політичної організації (Puranen, 2020).

Вагомим концептуальним здобутком шанхайського академічного середовища, зокрема Фуданського університету, є теорія симбіозу. Її провідні ідеологи, такі як Рен Сяо та Су Чанхе, пропонують аналітичну рамку, що поєднує природниче розуміння симбіозу з класичною китайською доктриною середини (H. Xiong et al., 2024). Фундамент цієї теорії спирається на декілька взаємопов'язаних принципів. Передусім ідеться про рівність як обов'язкову передумову взаємодії, адже симбіоз апріорі не може існувати в стані гегемонії чи домінування. Крім того, наголошується на спільному виживанні та зростанні, що виводить концепцію далеко за межі простого співіснування. Зрештою, важливою складовою є опора на логіку «гуаньсі», згідно з якою влада у симбіотичній системі має суто реляційний, а не каузальний чи примусовий характер (Ren, 2024).

Су Чанхе розвинув ці ідеї в «Новий універсалізм», який прагне побудувати світовий порядок, що відображає плюралістичну природу сучасного глобального ландшафту міжнародних відносин. Ця парадигма виходить з того, що актори Глобального Півдня є не просто пасивними отримувачами норм, а «стратегічними співтворцями» альтернативних форм глобального врядування (Gurol et al., 2026). Надаючи пріоритет «логіці симбіозу» над «логікою конфлікту», шанхайська школа забезпечує теоретичне обґрунтування для китайського бачення «Спільноти єдиної долі людства».

Незважаючи на критику щодо можливого китаєцентризму та тісних зв'язків з офіційною ідеологією КПК (Lu, 2025), китайські теорії МВ суттєво трансформували глобальну академічну дискусію. З позиції автора дисертації, найважливіший ефект цієї трансформації не в тому, що китайські концепції повністю замінять та витіснять західні, а в тому, що вони позбавили останні претензії на єдино можливу онтологію: вестфальський суверенітет і раціональний егоїзм держав перестали видаватися «природними», поступившись місцем усвідомленій дискусії про те, яким може бути світовий порядок. Крім того, введення нових понять, таких як гуаньсі (мережа відносин), невиключність (відсутність ворогів у системі) та симбіоз (взаємозалежне співіснування), дає дослідникам додаткові інструменти для аналізу поведінки держав, особливо в неєвропейських регіонах, де формальні правила часто поступаються місцем неформальним зв'язкам (Guan & Guimarães, 2024).

Найважливіше те, що успіх китайських теоретиків у створенні власної школи показав іншим незахідним країнам, що вони також можуть формувати теорії, спираючись на власний історичний досвід, а не лише споживати західні ідеї в теорії МВ. Це поступово змінює баланс сил у самій дисципліні міжнародних відносин: якщо раніше незахідні вчені переважно коментували західні теорії, то тепер вони створюють альтернативні пояснення світової політики, які західні колеги змушені враховувати (Lu, 2025). Таким чином, діалог між китайською та західною школами перестав бути однобічним процесом засвоєння: обидві сторони тепер адаптують ідеї одна одної, що поступово трансформує саме розуміння того, як функціонує міжнародна система та хто має право визначати правила гри.

Ще одним важливим аспектом для аналізу зовнішньополітичних стратегій Китаю та відповідного зовнішньополітичного курсу є поняття «нова біполярна система міжнародних відносин». Після розпаду Радянського Союзу та завершення холодної війни, переважна більшість дослідників визначала цей період як постбіполярний, тобто період після біполярного протистояння США та СРСР, або як однополярний, що підкреслював перевагу та силу Сполучених Штатів над

усіма державами світу і, фактично, зафіксував одноосібне лідерство Сполучених Штатів на глобальній арені. Останніми роками, з певним послабленням економічної могутності та політичного впливу США, і, що важливіше, стрімким посиленням економіки та політичного впливу Китаю, дослідники у сфері міжнародних відносин почали вживати терміни «повернення до біполярної системи» та «створення нової біполярної системи».

У сучасній науковій дискусії про трансформацію міжнародної системи центральне місце посідає питання про характер американсько-китайського протистояння. Один з підходів, представлений норвезьким дослідником О. Тунсйо, обґрунтовує тезу про формування нової біполярної системи, структурно схожої на холодну війну: наявність двох держав, які набагато потужніші за будь-яку іншу, та відсутність третьої держави, здатної кинути їм виклик (Tunsjø, 2018). Однак цей підхід наголошує на принципових відмінностях від попередньої епохи.

На відміну від холодної війни, де протистояння США-СРСР було зосереджене на суходолі Європи (трансєвропейська-євроатлантична вісь), нове суперництво розгортається у морському просторі Східної Азії, передусім у Південнокитайському морі. Ця географічна зміна має критичне значення для військово-стратегічних розрахунків: якщо під час холодної війни обидві наддержави покладалися на ядерне стримування через високий ризик ескалації будь-якого конфлікту на європейському театрі до глобальної ядерної війни, то морська природа нового протистояння, за логікою Тунсйо, знижує поріг для обмежених конвенційних конфліктів без необхідності ядерного стримування (Tunsjø, 2018). Альтернативний погляд, популяризований Е. Лукасом, позначає як «нову холодну війну» відродження напруженості між Росією та Заходом після приходу до влади В. Путіна, проводячи прямі паралелі з радянсько-американським протистоянням (Lucas, 2008). Однак прихильники концепції американсько-китайської біполярності заперечують релевантність російсько-західної аналогії, аргументуючи, що лише Китай володіє комплексною могутністю (економічною, технологічною, військовою) для системного виклику

США, тоді як Росія, попри ядерний арсенал та регіональний вплив, не має достатнього економічного потенціалу для глобального протистояння.

Принциповою відмінністю сучасного періоду від класичної холодної війни є глибока економічна інтеграція США та Китаю. Якщо радянсько-американські відносини характеризувалися майже повною економічною ізоляцією двох блоків, то Сполучені Штати та КНР є найбільшими торговельними партнерами з двостороннім товарообігом понад 700 млрд доларів щорічно, щільно інтегровані в спільні ланцюги вартості та мають масштабні перехресні інвестиції. Ця взаємозалежність створює принципово іншу динаміку протистояння: конкуренція відбувається одночасно з кооперацією в торгівлі, технологіях та глобальних викликах (зміна клімату, пандемії), що додає новій біполярності характеристик, відсутніх у класичній моделі XX століття (Tunsjø, 2018).

Концепція «нової біполярної системи» є важливою з погляду аналізу структурних змін у міжнародній системі, оскільки фіксує безпрецедентну концентрацію могутності в руках двох акторів. Водночас пряме перенесення логіки холодної війни на сучасність є методологічно обмеженим: поєднання стратегічного суперництва з економічною взаємозалежністю створює «гібридну» систему, де конфлікт та кооперація співіснують не як послідовні фази, а як паралельні процеси. Це потребує розроблення нових теоретичних рамок, що виходять за межі класичних біполярних моделей. Саме тому детальний розгляд специфіки американсько-китайських відносин, що поєднують елементи стратегічного суперництва, економічної взаємозалежності та технологічної конкуренції, стане важливим складником дослідження зовнішньої політики КНР у контексті формування нової архітектури міжнародних відносин.

Ще одним категоріальним поняттям для аналізу американсько-китайських відносин є концепція «нового типу відносин між великими країнами» (new model of major-country relationship), вперше офіційно проголошена Сі Цзіньпіном під час зустрічі з президентом США Бараком Обамою у 2013 році (National People's Congress of the People's Republic of China, 2021). Ядром запропонованої моделі є

три принципи: взаємна повага (передусім щодо «ключових інтересів» кожної сторони, де для Китаю це питання Тайваню, Тибету та Сіньцзяну), кооперація заради взаємної вигоди та уникнення історичної закономірності конфлікту між чинним гегемоном і державою, що піднімається. Сі Цзіньпін представив це як відповідь на виклики епохи глобалізації, де традиційна логіка «зіткнень і конфронтацій між великими державами» має бути замінена якісно іншим типом взаємодії. Китайський лідер підкреслив безпрецедентність такої моделі в історії міжнародних відносин та наголосив на необхідності сумлінного дотримання домовленостей обома сторонами як передумови її успішної реалізації (National People's Congress of the People's Republic of China, 2021).

Проте обидві сторони на початковому етапі доволі по-різному інтерпретували нову модель відносин між КНР та США: Пекін і Вашингтон, по суті, по-різному тлумачили значення гасла. Китай таким чином прагнув відповідного підвищення статусу та впливу, тоді як США розглядали «новий тип відносин між великими державами» як пошук рішень глобальних проблем людства, як-от продовольча, екологічна, енергетична тощо (Chen, 2014). Зрештою, аналіз цього поняття дає необхідне теоретичне обґрунтування для усвідомлення витоків сучасної системи двосторонніх відносин між Китаєм та США.

Концепція «нового типу відносин» фактично є китайською відповіддю на теорію «пастки Фукідида» - спробою уникнути структурно неминучого конфлікту між наддержавами через договірне встановлення правил гри на міжнародній арені. Однак її практична реалізація виявилася обмеженою: якщо на риторичному рівні обидві сторони декларували прихильність «безконфліктній моделі», то на практиці з 2018 року відносини характеризуються торговельними війнами, технологічним протистоянням та військовою напругою в Індो-Тихоокеанському регіоні. Це ставить під сумнів спроможність нормативних рамок змінити структурну логіку суперництва між гегемоном і висхідною державою за відсутності механізмів примусового виконання та за фундаментальних

розбіжностей щодо інтерпретації «взаємної поваги» (для США це охоплює права людини та демократію, для КНР - невтручання у внутрішні справи).

З огляду на вагу безпекового чинника в контексті дослідження, важливим для аналізу є поняття архітектури безпеки. Архітектура безпеки визначається як система норм, практик, відносин, альянсів та інститутів, створених країнами для відповіді на міжнародні та регіональні безпекові виклики, що базується на відповідних субрегіонах (Snedden, 2016). Термін набув поширення після закінчення холодної війни та розпаду СРСР, коли трансформація безпекового середовища в Азії актуалізувала потребу в нових аналітичних рамках. Я. Сяопін зазначає, що перше чітке використання цієї термінології серед західних дослідників відбулося наприкінці XX століття під час аналізу азійських економічних механізмів, після чого китайські науковці, під впливом практик відкритості та багатосторонньої дипломатії, почали оперувати поняттям «рамки» (*framework*) для позначення структури і процесу співробітництва між державами (Yang, 2010). На практиці терміни «архітектура безпеки», «механізми безпеки» та «рамки безпеки» часто використовуються взаємозамінно.

Сучасне китайське бачення архітектури безпеки артикульоване Сі Цзіньпіном у травні 2014 року на четвертому саміті Наради із взаємодії та заходів довіри в Азії (CICA) у Шанхаї, де він, засуджуючи філософію обов'язкових альянсів, запропонував формування гнучких «стратегічних партнерств» замість формальних блоків на кшталт НАТО. Ця «нова азійська концепція безпеки» (*xin anquan guan*), що розвиває ідеї Цзян Цземіня 1999 року, базується на принципах взаєморозуміння та довіри між сусідніми державами, вільними від американського впливу, з кінцевою метою просування стратегічних інтересів КНР у регіоні (Lal, 2021). Економічний чинник розглядається як наріжний камінь такого співробітництва: сприятливий економічний розвиток слугує передумовою для поглиблення політичного та безпекового партнерства.

Логічним продовженням регіональної концепції стала презентація в лютому 2023 року Концепції Ініціативи глобальної безпеки (ІГБ), оприлюдненої тодішнім

міністром закордонних справ Цінь Ганом на Лантінгському форумі. Це перший офіційний документ, що систематизує китайське бачення глобальної безпекової архітектури ("Global Security Initiative", n.d.). Стратегічна основа ІГБ - «підтримка спільної, всеосяжної, кооперативної і стійкої безпеки» з довгостроковою метою побудови «спільноти безпеки». Фактично, документ пропонує альтернативу наявному західноцентричному безпековому порядку, закликаючи до переходу від однополярності до багатополярного світу з послабленням позицій США та посиленням впливу інших центрів сили (Китай, Росія, Індія). Серед ключових завдань визначено посередництво у врегулюванні конфліктів, відновлення міжнародного іміджу КНР та формування глобального безпекового порядку під китайським лідерством ("Global Security Initiative", n.d.).

Китайська концепція архітектури безпеки становить комплексну альтернативу ліберальному міжнародному порядку, побудовану на принципово інших онтологічних засадах: суверенітет замість універсалізму прав людини, консенсус замість примусу, економічна взаємозалежність замість військових альянсів. Однак її практична реалізація стикається з фундаментальними суперечностями. По-перше, риторика про «спільну безпеку» контрастує з політикою КНР у Південнокитайському морі та щодо Тайваню, де Пекін прагне односторонньо змінити статус-кво. По-друге, економічна модель «партнерства без умов» створює асиметричну залежність менших держав від китайського капіталу, що обмежує їхню зовнішньополітичну маневреність. По-третє, посередницька роль КНР (успішний кейс «Іран – Саудівська Аравія» 2023 року) обмежена структурними чинниками: стратегічне партнерство з Росією унеможливлює нейтральне посередництво у російсько-українській війні, а підтримка авторитарних режимів (М'янма, Північна Корея) підриває легітимність претензій на «глобальне управління». Таким чином, китайська архітектура безпеки є не універсальною альтернативою західній моделі, а інструментом регіонального геополітичного позиціонування, ефективність якого залежить від здатності КНР конвертувати економічну могутність у політичний вплив без військового примусу.

Зрештою, поняття архітектури безпеки є важливим для дослідження з погляду аналізу стратегічного дискурсу зовнішньої політики Китаю і китайського бачення сучасної системи міжнародних відносин та архітектури безпеки. Крім того, вивчення цього поняття крізь призму зовнішньої політики Китаю розкриває бачення офіційним Пекіном сучасної парадигми міжнародних відносин - необхідність відходу від однополярного світу та закріплення мультиполярності і принципу національних інтересів держав в окремих регіонах. Фактично це бачення підтверджує посилення геополітичного впливу Китаю не лише в регіоні Південно-Східної Азії, а й загалом у світі, а також демонструє геополітичні наміри та інтереси Китаю на майбутнє, а саме посилення власного політичного та економічного впливу на всі регіони та держави світу, закріплення власного статусу як наддержави і виклик лідерству США на міжнародній арені.

З огляду на це, для всебічного аналізу зовнішньої політики Китайської Народної Республіки, важливо проаналізувати поняття «геополітичний вплив». Уперше цей термін ужив шведський політолог Р. Челлен у роботах «Вступ до географії Швеції» (1900) і «Держава як форма життя» (1916), визначаючи геополітику як науку про державу як географічний організм, втілений у просторі, та як своєрідну взаємодію географії та політики (Kjellén, 1916).

Одним з основних теоретиків геополітики як науки, безперечно, є К. Гаусгофер, засновник німецької геополітичної школи. Гаусгофер прийняв концепцію *Lebensraum*, вперше запроваджену Ф. Ратцелем, наголошуючи на необхідності територіального розширення та експансії держави для забезпечення ресурсів і виживання, стверджуючи, що зростання і стабільність нації залежать від наявності простору і ресурсів (Karlan, 2012). Крім того, Гаусгофер поділив світ на великі геополітичні регіони, або так звані «панрегіони», в кожному з яких домінує велика держава: Панамерика під керівництвом Сполучених Штатів, Євразійський Хартленд під керівництвом Німеччини та Росії, і Східна Азія під контролем Японії. Такий поділ відображає його переконання, що альянси та регіональні блоки є важливим елементом забезпечення глобальної стабільності та

балансу сил (Agnew, 2003). Гаусгофер також був прихильником принципу геополітичного детермінізму: він вважав, що географія є основним чинником, що формує зовнішню політику та власне долю нації. Визначальними чинниками могутності та безпеки держави вважалися розподіл ресурсів та доступ до морських шляхів або сухопутних коридорів (Dodds, 2007).

Виходячи з поняття геополітики та її трактування, можна зробити висновок, що вислів «геополітичний вплив» означає здатність держави проєктувати політичний та економічний вплив на інші держави, з огляду на вищенаведені чинники, як-от географія, економіка тощо. З огляду на утвердження Китаю як впливового глобального актора міжнародних відносин, що справляє визначальний формувальний вплив не лише на регіональному, а й на загальносвітовому рівні, на думку автора дисертації, важливо проаналізувати те, яким чином Китай впливає на інші держави крізь призму власних національних інтересів. Фактично, важливим в контексті дослідження є аналіз геополітичного впливу КНР на регіональному та глобальному рівнях, інструментів, які для цього використовуються, та того, як це виявляється у двосторонніх відносинах з іншими державами і в багатосторонніх відносинах, зокрема з міжнародними організаціями та транснаціональними корпораціями.

Крім того, одним із прикладів зростання геополітичного впливу Китаю є стратегічні документи та діяльність, які відображають бачення Пекіном перегляду наявного світового порядку та переходу від однополярного до багатополярного світу; дослідження цього питання є важливим для аналізу двосторонніх відносин Китаю та США, а також загального аналізу сучасної зовнішньополітичної стратегії КНР.

Невіддільним концептом для ґрунтовного розуміння зовнішньополітичного інструментарію КНР є категорія «м'якої сили» (*soft power*). Цей термін, концептуалізований американським політологом Дж. Наєм у 1980-х роках, визначається як спроможність держави досягати бажаних результатів на міжнародній арені через привабливість, а не шляхом примусу чи фінансового

тиску (Nye, 1990; Nye, 2004). У практичному вимірі це передбачає трансляцію національних цінностей та культурних надбань за кордон з метою зміцнення довіри та покращення міжнародного іміджу країни (Nye, 1990; Nye, 2004). Зазвичай цей ресурс реалізується через два взаємопов'язані канали: культурну дипломатію (популяризацію мистецтва, традицій та мови) та публічну дипломатію, яка фокусується на роботі з іноземними аудиторіями шляхом освітніх ініціатив, обмінів та інформаційної присутності (Council on Foreign Relations, n.d.).

В офіційний політичний дискурс КНР ця західна концепція була інтегрована під час 17-го з'їзду КПК у 2007 році. Тодішній лідер країни Ху Цзіньтао безпосередньо пов'язав стратегічне завдання «великого відродження китайської нації» з необхідністю всебічного розквіту та поширення китайської культури. Згодом, у 2014 році, Сі Цзіньпін вивів цей напрям на новий рівень, наголосивши на потребі системної розбудови національної «м'якої сили» задля ефективнішої трансляції «китайського нарративу» глобальній спільноті (Кіктенко, 2015).

На практиці Пекін розгорнув масштабну кампанію з капіталізації свого культурно-історичного потенціалу. Найбільш впізнаваним інституційним механізмом такої політики стала глобальна мережа Інститутів Конфуція, кількість яких станом на початок 2018 року перевищила півтисячі осередків (Council on Foreign Relations, 2018). Функціонуючи подібно до Британської Ради чи німецького Гете-Інституту, ці установи слугують опорними центрами просування китайської мови та традицій через відповідні курси та культурно-мистецькі заходи (Council on Foreign Relations, 2018). Паралельним вектором тяжіння є інтернаціоналізація освіти: КНР цілеспрямовано перетворилася на один із провідних світових центрів для іноземних студентів, використовуючи залучення талановитої іноземної молоді як дієвий механізм формування лояльності (Council on Foreign Relations, 2018). Зрештою, потужним важелем покращення іміджу та демонстрації національної відкритості стало проведення глобальних мегаподій,

еталонним прикладом чого є організація літніх Олімпійських ігор у Пекіні 2008 року (Council on Foreign Relations, 2018).

Підсумовуючи, зазначимо, що аналіз вищенаведених категорій і понять є важливим елементом цього дисертаційного дослідження. Насамперед осмислення цих понять та їхньої ролі в зовнішній політиці КНР формує категоріальний апарат, який має істотне значення для проведення дослідження. Так, проаналізований та визначений категоріальний апарат дослідження слугуватиме теоретичною основою для практичного аналізу зовнішньої політики КНР у змістовних розділах 2 і 3. Крім того, поглиблене вивчення цих категорій не лише формує повноцінну картину ключових понять, пов'язаних із зовнішньою політикою КНР, а й дає необхідні знання для повноцінного аналізу причинно-наслідкових зв'язків у формуванні та еволюції зовнішньополітичних стратегій Китаю.

1.2. Доктринальні засади зовнішньої політики Китаю

Сучасна теорія міжнародних відносин переживає кризу, зумовлену неспроможністю класичних західних парадигм повноцінно пояснити динаміку піднесення нових центрів сили, передусім Китаю. Протягом більшої частини ХХ століття ТМВ розвивалася переважно як «американська соціальна наука», вкорінена в європейській історії та західноцентричному розумінні раціональності, суверенітету та конфлікту (Acharya & Buzan, 2019). А. Ачарія та Б. Бузан підкреслюють, що таке домінування призвело до «колонізації розуму» у світовому масштабі, де незахідні культури розглядалися лише як об'єкти впливу, а не як самостійні джерела теоретичних інновацій (Acharya & Buzan, 2019). Китайська інтелектуальна традиція пропонує не просто альтернативні методики зовнішньої політики, а фундаментально іншу онтологію, де світ сприймається не як арена боротьби суверенних держав, а як система неперервних відносин (Qin, 2018).

Для України цей інтелектуальний розрив має безпосередній практичний вимір. У контексті повномасштабної російської агресії українська дипломатія зіткнулася з необхідністю залучення підтримки країн Глобального Півдня, багато з яких сприймають західний універсалізм як інструмент збереження неоколоніального порядку (Bariiev, 2024). Розуміння того, що китайські погляди на міжнародну політику базуються на альтернативній філософській системі, дозволяє Києву не лише ефективніше прогнозувати дії КНР, а й розробляти власні наративи, здатні подолати бар'єр сприйняття в регіонах, де аргументи про «ліберальний порядок» не мають очікуваного впливу.

Фундаментальна відмінність між західною та китайською школами міжнародних відносин починається на рівні онтології. Західна парадигма, представлена такими мислителями, як К. Волтц та Дж. Міршаймер, базується на концепції анархії як системного стану міжнародного середовища (Waltz, 1979; Mearsheimer, 2001). У цій візії держави розглядаються як автономні, раціональні одиниці, чия ідентичність є наперед заданою і не залежить від процесу взаємодії. Головним викликом є проблема виживання в умовах відсутності центральної

влади, що змушує держави максимізувати свою матеріальну потужність і сприймати відносини з іншими як гру з нульовою сумою. Влада в цій системі розуміється як здатність до примусу, інструмент для нав'язування своєї волі або забезпечення безпеки (Mearsheimer, 2001).

Альтернативний підхід пропонує китайська дослідницька школа, концептуальним ядром якої є реляційна онтологія Ціня Яціна (Qin, 2018). Базуючись на конфуціанській філософії, дослідник доводить первинність взаємозв'язків над самими акторами: саме відносини конструюють суб'єктів, а не навпаки. Відтак, міжнародна система розглядається не як механічний набір ізольованих держав, а як динамічний процес їхньої взаємодії, у якому національні інтереси та ідентичності формуються під впливом контексту (Qin, 2018). Згідно з такою парадигмою, суб'єкт набуває політичної ваги виключно через інтеграцію в систему соціальних зв'язків «гуаньсі». Такий кут зору зміщує аналітичний акцент із самої держави як автономної одиниці на процесуальність міжнародної політики, де ефективна дипломатія зводиться не до класичного балансування потенціалів, а до розбудови довіри та гармонізації контактів. Більше того, влада тут трактується як колективний ресурс, що генерується всередині мережі зв'язків і посилюється завдяки обопільній співпраці (Qin, 2018).

Подібне концептуальне розмежування має безпосередній вплив на зовнішньополітичну практику. Якщо західна стратегічна культура спирається на політику стримування та формування жорстких альянсів, то Пекін віддає перевагу розбудові щільних мереж економічної та культурної взаємозалежності, за яких будь-який конфлікт стає надто збитковим для всіх сторін. Тоді як західні теорії акцентують на грі з нульовою сумою та конкуренції за обмежені ресурси, китайський підхід зосереджується на синергії та примноженні спільного потенціалу шляхом координації. Аналогічно, на протиположному заходному реалізму, який трактує посилення однієї держави як системну загрозу для інших, реляціоналізм доводить, що грамотно вибудована архітектура зв'язків здатна перетворити зростання однієї країни на джерело спільної вигоди (China Foreign Policy, 2024). Усвідомлення цієї специфіки має критичне значення для української

дипломатії: зовнішня політика КНР орієнтована на формування таких реляційних контурів, де запобіжником від відкритої конфронтації слугує не паритет сил, а нездоланна глибина взаємозалежності партнерів.

Концептуальним ядром західної міжнародної системи є Вестфальська модель, яка визначає світ як сукупність територіально розмежованих суверенних держав. Ця система базується на чіткому поділі між «внутрішнім» (де панує порядок) та «зовнішнім» (де панує анархія), а також на принципі формальної рівності суб'єктів незалежно від їхньої фактичної потужності. Чжао Тін'ян та інші китайські мислителі критикують Вестфальську систему за її вроджену конфліктність, стверджуючи, що вона породжує дихотомію «ми проти них», де «інший» завжди сприймається як потенційна загроза, а мир можливий лише як тимчасове перемир'я між ворожими одиницями (Česnakas, 2022).

Альтернативою є концепція Тянься , або «Все під Небом». Тянься - це не просто географічне поняття, а філософське бачення світу як єдиного цілого, де не існує «зовнішнього» простору (Zarrow, 2025). На відміну від Вестфальської системи, яка є політичною за своєю природою, Тянься - це етико-політичний порядок, де легітимність влади базується на її здатності підтримувати гармонію в усій «світовій сім'ї». У системі Тянься суверенітет окремих держав не скасовується, а підпорядковується «світовому суверенітету» або загальному благу, де ворог розглядається не як об'єкт для знищення, а як суб'єкт для інтеграції та перетворення (Ekstrom, 2022).

Для України концепція Тянься становить складний виклик. З одного боку, вона обіцяє інклюзивність та відсутність воєн на знищення. З іншого боку, Тянься є ієрархічною системою за своєю суттю, де центральна роль належить «гуманному авторитету» (традиційно - Китаю), який визначає норми гармонії. У такій системі права малих держав можуть бути обмежені інтересами стабільності великої «родини», що прямо контрастує з українським акцентом на непорушності суверенних кордонів та праві нації на самовизначення (Bagiiev, 2024). Пекінська риторика про «неподільність безпеки» у контексті російсько-української війни є

прямим відлунням ідей Тянься: безпека однієї частини системи не може забезпечуватися коштом іншої, що Китай використовує для легітимізації російських «безпекових занепокоєнь» щодо розширення НАТО (Yan, 2022). Отже, таке тлумачення ідей Тянься дозволяє побачити, що Китай критикує не стільки самі кордони, скільки логіку альянсів, які Пекін вважає рудиментом вестфальського конфліктного мислення.

На рівні стратегічного планування китайська традиція пропонує синтез прагматизму та моральної філософії, втілений у теорії «морального реалізму» Я. Сюетона (Wu, 2016). Сюетон погоджується з реалістами в тому, що міжнародна система є анархічною і держави змагаються за владу, але радикально розходиться з ними в питанні джерел сили. Якщо західні реалісти вважають, що наступальна сила держави визначається виключно її матеріальними ресурсами, як-от ВВП, армією, технологіями, то Ян стверджує, що вирішальною змінною є політичне лідерство, вимірюване категорією моралі (Wu, 2016).

Ян Сюетон розрізняє тиранію, яка базується на грубій силі та породжує опір; гегемонію, що поєднує силу з правилами, але застосовує їх вибірково; та гуманний авторитет, який базується на моральному прикладі, передбачуваності та стратегічній надійності стосовно партнерів (Xiao, 2024). Згідно з моральним реалізмом, висхідна держава зможе витіснити домінуючу державу лише тоді, коли запропонує вищий рівень державної моралі, що охоплює чесність, відповідальність та здатність захищати інтереси партнерів (Yan, 2016). Це створює зовсім іншу стратегічну перспективу, ніж класичний реалізм: замість неминучої війни шлях до лідерства пролягає через вибудовування кращих реляційних зв'язків та демонстрацію вищої якості управління.

Ця стратегічна логіка підкріплюється відмінностями в стратегічній культурі, що ілюструється через порівняння шахів та гри Вейці. Шахи - це західна модель стратегії: гра на знищення, де метою є мат королю, фокус спрямований на центр дошки та вирішальну битву. Вейці - це китайська модель: гра на оточення та накопичення потенціалу, де метою є контроль над більшим простором, фокус

спрямований на периферію, а перемога досягається через поступове витіснення противника без прямого зіткнення (Lai, 2004; Shih & Huang, 2019). Із зовнішньополітичного погляду це означає, що Китай грає в «довгу гру», де економічна експансія через Ініціативу «Пояс і Шлях», формування коаліцій серед країн Глобального Півдня та поступова зміна нормативного дискурсу - це розстановка елементів на світовій шахівниці, що має на меті зробити американське домінування неможливим у довгостроковій перспективі (Melton, 2020).

Важливим компонентом цієї системи є концепція політичної меритократії, описана Д. Беллом (Bell, 2018). Китайська модель управління, де лідери відбираються на основі здібностей та досвіду через систему іспитів та послідовного просування, а не лише через електоральні процедури, подається як гарантія довгострокової стратегічної стабільності. Пекін просуває цю модель як альтернативу західному лібералізму, стверджуючи, що ефективність управління є важливішою за формальну демократію, що знаходить відгук у багатьох авторитарних або перехідних режимах Глобального Півдня (Bell, 2018).

Для української дипломатії китайський інтелектуальний виклик є одним із найскладніших. Російсько-українська війна стала «стрес-тестом» для китайської концепції світоустрою. Пекін опинився в складній ситуації: з одного боку, агресія Росії порушує принципи суверенітету, які Китай підтримує в контексті Тайваню; з іншого боку, поразка Росії означала б зміцнення американської гегемонії, що суперечить китайському баченню багатопольярного світу (Julienne, 2024).

Аналіз позиції КНР через призму реляційності виявляє кілька ключових аспектів. По-перше, Китай не є відкритим військовим союзником Росії, але він вважає відносини з Москвою занадто цінними (реляційний капітал), щоб ними жертвувати заради західних принципів. Пекін надає Москві дипломатичне прикриття, водночас стримуючи її від ядерної ескалації, що відповідає китайській ролі «відповідального гуманного авторитету» (Yang, 2026). По-друге, Китай використовує війну, щоб дискредитувати Захід, звинувачуючи його в подвійних

стандартах та провокуванні конфлікту через розширення блоків (Blank, 2024). По-третє, китайські мирні ініціативи зазвичай орієнтовані на процес (припинення вогню спочатку), тоді як українська позиція орієнтована на результат (деокупація спочатку), що відображає глибинну різницю між процесуальним та цілеорієнтованим мисленням (Yan, 2022).

Розбіжності між західною та китайською соціокультурними парадигмами виходять за межі суто теоретичних дискусій, безпосередньо впливаючи на прикладний вимір міжнародної політики. Посилення цих відмінностей демонструє структурну обмеженість застосування єдиної універсальної моделі до глобального управління. Відповідно, на противагу західній системі світоустрою, що спирається на інституціоналізовані правові норми та силовий баланс між суверенними державами, китайська традиція концептуалізує альтернативне бачення, де основою міжнародної стабільності є реляційна етика та ієрархічна гармонія відносин (Liu et al., 2022).

Розглядаючи ключові доктринальні засади зовнішньої політики Китайської Народної Республіки, необхідно виділити три виміри цього питання: соціокультурний, історичний та адміністративний. Викладені вище фундаментальні відмінності між китайською та західною традиціями формують інтелектуальний контекст для розуміння конкретних доктринальних засад зовнішньої політики КНР. Центральну роль у формуванні цих засад відіграє соціокультурний чинник, передусім конфуціанство.

Насамперед важливо проаналізувати соціокультурний чинник та вплив китайської культури і традицій на зовнішню політику та усталені доктринальні засади і стратегії КНР. З огляду на багату історію китайської цивілізації та досягнення в царинах науки і культури, розуміння традицій та менталітету китайців крізь призму культури та історії є надзвичайно важливим елементом тлумачення зовнішньополітичних традицій та засад Китаю. Безперечно, наріжним каменем китайської культури, який фактично є уособленням Китаю, традицій та цінностей цієї держави, є конфуціанство.

Еволюція конфуціанства в політичному ландшафті КНР становить унікальний приклад ідеологічної трансформації, де радикальне заперечення минулого змінилося його глибокою інструменталізацією. Протягом останніх семи десятиліть Комуністична партія Китаю (КПК) пройшла шлях від фізичного нищення конфуціанських пам'яток до проголошення вчення Конфуція «коренем і душею» китайської нації (Dochnal, 2020). Цей процес став складною адаптацією стародавніх етико-політичних норм до потреб сучасного Пекіна, який прагне легітимізувати свою владу як всередині країни, так і на глобальній арені. Сучасне відродження конфуціанства за часів Сі Цзіньпіна є частиною масштабного проєкту побудови «цивілізаційної держави», яка пропонує власну модель світопорядку, альтернативну західному лібералізму (Khursheed, 2025).

Радикальний розрив із культурною спадщиною відбувся під час Великої пролетарської культурної революції (з 1966 р.), коли конфуціанство було стигматизовано як фундамент «чотирьох старих» елементів, що підлягали тотальному викоріненню (MacFarquhar & Schoenhals, 2006). Цей етап супроводжувався не лише фізичним нищенням історичних пам'яток, а й цілеспрямованою деконструкцією традиційної соціальної ієрархії, насамперед концепції синівської шанобливості (MacFarquhar & Schoenhals, 2006; Dochnal, 2020). Політична інструменталізація цього процесу досягла апогею під час кампанії «Критика Лінь Бяо та Конфуція» (1973-1976), під час якої антиконфуціанська риторика слугувала безпосереднім інструментом внутрішньопартійної боротьби. У тогочасному офіційному дискурсі вчення Конфуція таврувалося як реакційна ідеологія, тоді як на противагу йому звеличувався легізм як філософська опора жорсткої державної централізації (Teiwes, 1993).

Смерть Мао у 1976 році та прихід до влади Ден Сяопіна започаткували процес повільної реабілітації традиції. Ден Сяопін, потребуючи нового фундаменту для національної єдності в умовах відмови від радикального маоїзму, почав розглядати конфуціанство як частину «китайської специфіки». За часів

правління Цзян Цземіня (1993-2003) відбулася важлива зміна у зовнішньополітичному курсі Китаю: у зв'язку з експансією на світові ринки та більшою відкритістю до глобалізаційних процесів, Китай почав робити ставку на традиції та повернення до конфуціанських цінностей, щоправда, з елементами комуністичної системи та цінностей (Góralczyk, 2018). Ця політика стала результатом та продовженням реформ Ден Сяопіна, які були спрямовані на відкритість та економічну модернізацію КНР, що зумовило зростання економічної та геополітичної ролі Китаю у регіоні та світі. У 1990-х роках китайська влада почала тепло відгукуватися про Конфуція, закликаючи повернутися до концепцій лояльності і патерналізму в класичному конфуціанському дусі (Szczotka, 2022).

Справжній прорив стався за часів Ху Цзіньтао (2003-2013): його концепція «гармонійного суспільства» була прямою апеляцією до конфуціанської ідеї гармонії, яка проголошувалася вищою за класову боротьбу (The China Story, 2012). У цей період Китай почав активно експортувати свій культурний образ через Інститути Конфуція, перший з яких був відкритий у 2004 році в Сеулі (NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2019). Конфуцій став символом «мирного піднесення» Китаю, демонструючи світу, що Пекін прагне не до гегемонії, а до культурного обміну (NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2019).

З приходом Сі Цзіньпіна до влади в 2012 році державна підтримка конфуціанства досягла безпрецедентних масштабів. Сі став першим лідером КПК, який публічно вклонився спадщині Конфуція, відвідавши Цюйфу в листопаді 2013 року. У своїй промові він наголосив, що успішна побудова майбутнього Китаю неможлива без глибокого розуміння його тисячолітньої культури, проголосивши, що «традиційна культура є душею нації» (Хі, 2014). Основним ідеологічним нововведенням Сі стала концепція «Двох інтеграцій»: поєднання марксизму з реаліями Китаю та з його видатною традиційною культурою (Marjak, 2024).

У 2006 році на шостому пленарному засіданні ЦК КПК 16-го скликання була представлена концепція «соціалістичних базових цінностей», впровадження якої було підтверджено на 18-му з'їзді партії у 2012 році. Дванадцять цінностей були розділені на три рівні: національні (процвітання, демократія, цивілізованість, гармонія), соціальні (свобода, рівність, справедливість, верховенство права) та індивідуальні (патріотизм, самовідданість, доброчесність, дружба) (Szczotka, 2022). Показовим з точки зору державної політики є те, що в цій ієрархії національні цінності мають пріоритет над індивідуальними, що створює певне ієрархічне підпорядкування прав особи інтересам та розвитку держави.

Адаптація базових конфуціанських понять до сучасних потреб КПК є надзвичайно селективною. Ця система цінностей тісно пов'язана з традиційними конфуціанськими цінностями: гармонія є ключовим поняттям конфуціанства, адже Конфуцій наголошував, що гармонійне суспільство можливе за дотримання моральних норм в державі та правильного порядку в ній. Справедливість є своєрідним віддзеркаленням конфуціанського принципу «ї», який означає моральну праведність та чесність. Доброчесність заснована на концепції «жень» - гуманності, що є центральною категорією конфуціанства (Szczotka, 2022). Гуманність трансформована в концепцію соціальної відповідальності держави, що легітимізує владу через турботу про народ (Chan, 2014). Порядок (лі) адаптовано для зміцнення партійної дисципліни та вертикалі влади (Cappelletti, 2025). Синівська шанобливість (сяо) переноситься з сімейного рівня на державний, формуючи лояльність до «Батька-нації» та Партії (Martínez Zubillaga, 2025).

Сі Цзіньпін використовує конфуціанську етику для боротьби з корупцією всередині партії, наголошуючи на «владі доброчесності»: чиновник повинен бути «благородним мужем», чий моральний авторитет є основою його права керувати. Д. Белл показує, що ця модель меритократичного управління, вкорінена в традиції «благородного мужа» (цзюнь-цзи), слугує Пекіну альтернативним обґрунтуванням легітимності влади на протигагу ліберально-демократичній процедурі виборів (Bell, 2018). Зв'язок між концепцією «соціалістичних базових

цінностей» і конфуціанством полягає в тому, що сучасна китайська влада використовує традиційні конфуціанські принципи для створення відповідної ідеологічно-культурної бази з метою підтримки соціальної стабільності та єдиного соціально-культурного орієнтиру для китайського народу, відповідно підкреслюючи роль та інтерес китайської влади в їх реалізації (Szczotka, 2022). Це дозволяє Пекіну пропонувати власну версію прав людини, де право на розвиток та безпеку колективу стоїть вище за індивідуальні свободи (Ladevas, 2025).

Найбільш амбітним проявом інструменталізації конфуціанства є його використання як фундаменту нової зовнішньополітичної ідентичності КНР. Китай дедалі частіше представляє себе не як націю-державу вестфальського типу, а як «цивілізаційну державу», що несе відповідальність за світовий лад (Yakti et al., 2025). Центральним концептом є теорія «Тянься» (Все під Небом), відроджена філософом Чжао Тіньяном: пропонується модель «світу без зовнішнього», де всі країни є частиною єдиної моральної системи, керованої принципами гармонії та взаємної вигоди (Puranen, 2020). Найбільш амбітною є адаптація концепції Великого єднання (датун), яка трансформована в доктрину «Спільноти єдиної долі людства» для глобального врядування з китайським лідерством (Jiang, 2025).

Яскравим свідченням посилення конфуціанських цінностей у зовнішній політиці КНР стала промова Сі Цзіньпіна на зустрічі високого рівня «КПК у діалозі зі світовими політичними партіями» у 2023 році. Сі Цзіньпін представив Глобальну цивілізаційну ініціативу як основу для управління цивілізаційним різноманіттям у міжнародних відносинах. В основі ініціативи лежить рівноправність цивілізацій та заклик до діалогу, взаємного навчання та інклюзивності як керівних принципів міжкультурної взаємодії. Сі Цзіньпін відкидає цивілізаційні ієрархії та мислення в термінах «нульової суми», стверджуючи, що обмін між культурами повинен подолати відчуження, ідеологічну конфронтацію та претензії на перевагу. Він також формулює набір «спільних цінностей людства», зокрема мир, розвиток, рівність, справедливість, демократію та свободу, підкреслюючи, що ці ціннісні орієнтири слід

інтерпретувати через призму різних цивілізацій, а не нав'язувати універсально через єдину політичну або ідеологічну модель (International Department, Central Committee of CPC, 2023).

Ініціатива також підкреслює подвійну важливість культурної спадкоємності та інновацій, заохочуючи держави спиратися на свої історичні та культурні традиції, творчо адаптуючи їх до сучасних умов. З практичного погляду Сі Цзіньпін підкреслює роль міжлюдських обмінів, транснаціональних діалогових мереж та співпраці між суспільствами як важливих механізмів для сприяння взаєморозумінню та прогресу світової цивілізації (International Department, Central Committee of CPC, 2023). Ця ініціатива є своєрідним утвердженням концепції «Хе», а саме гармонії різноманіття і гармонії «без уніфікації», і просуває принцип відмови від нав'язування універсальних цінностей (насамперед західних) та важливість власної моделі модернізації, спираючись на культурну та історичну спадщину.

У вересні 2025 року ціннісно-культурний підхід Китаю у зовнішній політиці був доповнений Ініціативою глобального управління (*Global Governance Initiative*). Сі Цзіньпін оголосив цю ініціативу у своїй промові, присвяченій 80-річчю створення Організації Об'єднаних Націй, представляючи її як відповідь на дедалі більшу напруженість у сучасній системі глобального управління. Підтверджуючи міжнародний порядок, орієнтований на ООН, та авторитет міжнародного права, ця ініціатива стверджує, що наявні інституції стикаються зі структурними дефіцитами: недостатньою представленістю країн Глобального Півдня, зниженням рівня дотримання принципів ООН та недостатньою ефективністю у відповіді на транснаціональні виклики (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2025).

На концептуальному рівні ініціатива побудована на п'яти взаємопов'язаних принципах: суверенна рівність, міжнародне верховенство права, багатосторонність, підхід, орієнтований на людей, та акцент на конкретних результатах. Разом ці принципи формулюють бачення глобального управління,

яке надає пріоритет рівній участі держав незалежно від асиметрії сил, відкидає односторонність і подвійні стандарти та підкріплює центральну роль ООН як основної платформи для колективного ухвалення рішень (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2025). Звертаючись до принципу «І», китайська влада намагається видозмінити та делегітимізувати західний *rules-based order*, натомість пропонуючи «міжнародне верховенство права» з посиленням голосу та впливу країн Глобального Півдня. Цей підхід можна вважати втіленням у зовнішньополітичному дискурсі КНР китайського бачення справедливості - своєрідної альтернативи західному культурному дискурсу та порядку.

Отже, конфуціанство є вагомою історичною та соціо-культурною складовою китайської цивілізації та політичної ідентичності КНР, що суттєво впливає як на внутрішню, так і на зовнішню політику Китаю. Звертаючись до конфуціанства та соціокультурних чинників, які мають широкий вплив на китайське суспільство, можна стверджувати, що звернення КПК до конфуціанства є певною формою політичного прагматизму, де традиційні філософські поняття гармонії, лояльності та ієрархії є важливим інструментом зміцнення влади правлячої партії.

Наріжним каменем для наукового дослідження доктринальних засад зовнішньополітичної діяльності Китаю є вивчення адміністративної структури, ключових установ, відповідальних за зовнішню політику, та їхньої ієрархії. КНР має доволі розгалужену систему державних установ, які мають відчутний вплив на зовнішню політику держави: центральні урядові установи, органи влади на рівні провінцій та великі державні підприємства і корпорації.

Тривалий час у дослідженнях міжнародних відносин переважала спрощена парадигма, що розглядала КНР як унітарного, монолітного актора, чий зовнішньополітичний курс є продуктом виключно волі вищого керівництва в Пекіні. Проте аналіз реальних механізмів державного управління КНР демонструє значно складнішу, багаторівневу інституційну архітектуру (Jakobson & Кнох, 2010). Попри беззаперечну роль Комуністичної партії Китаю (КПК) у визначенні стратегічних пріоритетів, повсякденне формування та реалізація зовнішньої

політики є результатом складної взаємодії й торгу між численними офіційними та новими акторами (Yu & Ridout, 2021).

Згідно з класичними дослідженнями політичної системи КНР, ключовими офіційними інститутами є КПК, Державна рада та Народно-визвольна армія Китаю (НВАК), кожен із яких має власні організаційні інтереси, відомчі пріоритети та ресурси впливу (Jakobson & Knox, 2010). Партійний апарат через структури ЦК КПК забезпечує ідеологічні та кадрові рамки, Державна рада (уряд КНР) відповідає за технократичне й економічне забезпечення зовнішньої діяльності, а НВАК зберігає автономні канали впливу на питання безпеки та територіальної цілісності.

Характерною рисою китайської політичної культури є орієнтованість на консенсусне ухвалення рішень (Jakobson & Knox, 2010). За наявності міжвідомчого консенсусу рішення затверджується вищим керівництвом; у разі принципових розбіжностей питання або відкладається, або передається лідерам партії, які, перевантажені іншими завданнями, воліють, щоб нижчі ланки досягали компромісу самостійно. Це створює простір для так званого «логролінгу» (*logrolling*) - взаємного обміну поступками між міністерствами (зокрема Міністерством закордонних справ і Міністерством комерції), що нерідко породжує розмиті або суперечливі політичні компроміси (Lieberthal & Lampton, 1992).

Важливою інституційною зміною у внутрішній та зовнішній політиці КНР стали законодавчі зміни до Державної ради КНР. У березні 2024 року Всекитайські збори народних представників ухвалили першу з 1982 року редакцію Органічного закону про Державну раду, офіційно оновивши правову базу, що регулює діяльність центрального уряду. Хоча поправки не змінюють істотно повсякденну практику управління, вони закріплюють і кодифікують принципи, що поступово розвивалися протягом останніх чотирьох десятиліть. Зокрема, переглянутий закон підтверджує конституційний статус Державної ради як найвищого адміністративного органу, закріплює керівну роль КПК в її

основоположному статуті та приводить закон у відповідність до подальших конституційних змін. Таким чином, реформа посилює інтеграцію партійного керівництва та державного управління, підкреслюючи централізовану владу, політичну дисципліну та узгодженість зі стратегічним курсом Центрального комітету партії (NPC Observer, 2024).

Із зовнішньополітичного погляду варто відзначити декілька стратегічно важливих змін. По-перше, цей закон уточнює внутрішні процедури ухвалення рішень і розмежовує функції пленарних та виконавчих засідань, тим самим формалізуючи порядок обговорення та затвердження основних політичних питань, зокрема ті, що стосуються дипломатії, міжнародної економічної координації та глобального управління. У ньому також чітко зазначено, що віцепрем'єри та державні радники можуть здійснювати зовнішньополітичну діяльність від імені Державної ради за єдиними домовленостями, що підкріплює роль Державної ради як ключового виконавця зовнішньополітичної лінії Китаю, а не як самостійного ініціатора політики. Крім того, кодифікація вимог прозорості та правове управління свідчать про прагнення забезпечити інституційну передбачуваність та адміністративну узгодженість, що дедалі важливішим для міжнародного авторитету Китаю та його взаємодії з багатосторонніми інституціями (NPC Observer, 2024).

На комплекснішому стратегічному рівні переглянутий закон посилює координаційні повноваження Державної ради над міністерствами, комісіями та місцевими органами влади, водночас наголошуючи на єдиному керівництві, послідовності політики та ефективному виконанні. Завдяки інституціоналізації механізмів адміністративного нагляду, дотримання законодавства та орієнтованого на результати управління, реформа підтримує здатність Китаю вирішувати складні транснаціональні питання, такі як торгівля, фінанси, регулювання технологій та глобальні ініціативи розвитку. Хоча з юридичного погляду ці поправки мають переважно символічне значення, вони виконують важливу сигнальну функцію на міжнародному рівні: вони підкреслюють прихильність Китаю до централізованої моделі управління під керівництвом

партії, яка надає пріоритет стратегічній координації та виконанню політики як у внутрішній адміністрації, так і в зовнішніх справах, не послаблюючи верховенства партії над державним апаратом (NPC Observer, 2024). Зрештою, ці законодавчі зміни свідчать про посилення ролі ЦК КПК, зокрема його профільних комісій, які фактично стали центром ухвалення стратегічних рішень, тоді як Державну раду закріплено як орган, що імплементуватиме партійні рішення та стратегії.

Аналізуючи роль державних структур у зовнішньополітичній сфері КНР, варто виокремити Національну комісію з розвитку та реформ (НКРР), зростання ролі якої відображає значні зміни у зовнішньополітичному порядку денному та інституційному балансі Китаю. Масштабна реорганізація, проведена Державною радою у 2018 році, ще більше зміцнила позиції НКРР, перетворивши її на одну з найпотужніших інституцій у центральному уряді та ключового гравця у формуванні економічної стратегії. Сьогодні НКРР робить значний внесок в основні зовнішні ініціативи, зокрема Ініціативу «Пояс і Шлях» (ПіШ), кліматичну дипломатію та переговори щодо торговельних та інвестиційних угод. Однак у відповідь на зростання напруженості у відносинах з іншими центральними органами влади Політбюро тричі за останні 15 років реструктуризувало НКРР, щоб обмежити її вплив і зменшити міжвідомчі тертя (Yu & Ridout, 2021).

Розглядаючи роль НКРР на сучасному етапі, у брифінгу від 12 серпня 2025 року, присвяченому економічним і соціальним досягненням Китаю за період 14-го п'ятирічного плану, голова НКРР Чжен Шаньцзе представив Національну комісію з розвитку і реформ не лише як планувальника внутрішнього зростання, а й як стратегічний двигун глобального економічного позиціонування Китаю. НКРР зображується як верховний макроекономічний орган, що координує основні національні стратегії - від промислової трансформації та інвестицій у дослідження і розробки до лібералізації ринку та розширення інфраструктури, які зміцнюють роль Китаю як стабільного та надійного учасника глобального економічного розвитку (State Council Information Office of China, 2025). Під її наглядом Китай підтримував стійке зростання в умовах глобальних викликів, розширив свій

інноваційний потенціал та зміцнив стійкість промисловості та ланцюгів постачання, що, на думку Комісії, є основою міжнародної економічної діяльності та впливу Китаю (State Council Information Office of China, 2025).

З погляду зовнішньої політики роль НКРР значно розширилася і вийшла за межі традиційного економічного регулятора. В умовах посилення геополітичної конкуренції та зовнішнього економічного тиску, а особливо у межах підготовки до 15-го п'ятирічного плану (2026–2030 pp.), Комісія дедалі більше позиціонується як центральний суб'єкт у забезпеченні економічної безпеки та технологічного суверенітету. Так, до обов'язків НКРР входить координація стійкості ланцюгів постачання, пом'якшення наслідків санкцій та захист критичних промислових і енергетичних систем в умовах глобальної невизначеності, що відображає системний зсув у моделі управління Китаєм, де економічне планування чітко пов'язане з цілями національної безпеки (State Council Information Office of China, 2025).

Окрім класичних інституцій, на зовнішньополітичній арені КНР постали «нові актори», які раніше перебували на периферії процесу ухвалення рішень: великі державні енергетичні та фінансові корпорації, аналітичні центри, академічні установи, медіа та інтернет-користувачі («нетизени») (Jakobson & Кнох, 2010). Відтак сучасна китайська дипломатія дедалі більше професіоналізується й диверсифікується, а урядові структури змушені діяти як модератори інтересів багатьох внутрішніх стейкхолдерів.

Ще одним важливим актором у державній системі КНР є китайські провінції. Для глибшого розуміння ролі китайських провінцій у зовнішній політиці варто звернутися до концептуальної еволюції підходів західної та азійської політичної науки, яка пройшла шлях від уявлення про КНР як раціональний моноліт до концепцій фрагментованої та трансформованої держави.

Початковий унітарний погляд припускав, що централізований характер влади нівелює внутрішні суперечності, забезпечуючи бездоганне виконання волі центру. Цю модель спростувала концепція фрагментованого авторитаризму

(Lieberthal & Lampton, 1992): децентралізація економічних ресурсів у постмаоїстську добу спричинила розсіювання влади, і хоча вершина системи залишалася централізованою, середні та нижчі ланки бюрократії отримали змогу вести тривалий торг із центром і суміжними структурами, модифікуючи й навіть спотворюючи первісні директиви. Згодом дослідники зосередилися на процесах внутрішньодержавного перерозподілу ресурсів, показавши вплив фіскальної децентралізації на «китайське економічне диво» (Cai & Treisman, 2006). Фіскальні стимули спонукали регіони поводитися як підприємницькі суб'єкти, що заклало основу для розвитку китайської парадипломатії - виходу провінцій на міжнародну арену як самостійних гравців задля забезпечення власних інтересів розвитку (Liu & Song, 2020).

Сучасна концепція трансформації держави розвиває ці ідеї, стверджуючи, що під впливом глобалізації та ринкових реформ відбулися фрагментація, децентралізація й інтернаціоналізація самого державного апарату КНР (Hameiri & Zeng, 2020). Пекін уже не здійснює тотального директивного контролю, а змушений використовувати регуляторні механізми, щоб спрямовувати дії провінцій і корпорацій у загальнодержавне русло.

На цьому теоретичному тлі праця Дж. Сегала (Segal, 1994), який у середині 1990-х років передбачав неминучий розпад Китаю або його радикальну регіональну фрагментацію через зростання економічної самостійності провінцій, постає як рання теза, що недооцінила гнучкість китайської системи. Як видається, замість розпаду відбулася інституціоналізація центрально-регіональних взаємин: провінції прагнуть не відокремлення, а розширення власного «простору розвитку» (*fazhan kongjian*), залишаючись лояльними політичному центру (Jaros & Tan, 2020). Найповніше цю інституціоналізовану взаємодію описує аналітична рамка А. Вонг (Wong, 2017).

Дослідження А. Вонг пропонує тривимірну класифікацію інструментів, якими субнаціональні уряди КНР впливають і на формування, і на реалізацію

зовнішньої політики: прокладання шляху (*trailblazing*), використання центральної риторики (*carpetbagging*) та опір (*resisting*) (Wong, 2017).

Прокладання шляху полягає в тому, що провінція самостійно ініціює нові зовнішньополітичні чи економічні проекти для вирішення локальних проблем, а згодом переконує Пекін інституціоналізувати цю практику на загальнодержавному рівні. Класичним прикладом є провінція Юньнань, яка на початку 2000-х років самостійно розробила концепцію транскордонних нафтогазових трубопроводів із М'янми до свого адміністративного центру - міста Куньмін. Місцеві лідери прагнули подолати дефіцит енергоносіїв і залучити інвестиції, тож активно поширювали в Пекіні концепт «малаккської дилеми» (вразливості морського транзиту нафти) і пропонували власний проект як стратегічне державне рішення. Пекін прийняв логіку провінції, залучив державну корпорацію *CNPC* і профінансував будівництво трубопроводів, що відчутно змінило геоекономічну стратегію КНР у Південно-Східній Азії (Wong, 2017).

Використання центральної риторики описує ситуацію, коли провінційні еліти публічно декларують відданість гаслам і стратегічним ініціативам центру, проте використовують це схвалення як прикриття для отримання бюджетного фінансування, ліцензій і пільг під проекти, що відповідають суто локальним інтересам. Показовою є діяльність провінції Хайнань у Південнокитайському морі: експлуатуючи риторику Пекіна щодо захисту суверенітету, провінційні лідери залучили значні ресурси центрального бюджету й командування НВАК на модернізацію цивільного рибальського флоту та створення «морської міліції». Для Пекіна це інструмент «сірої зони», що дозволяє уникати прямої мілітаризації конфлікту, а для Хайнаню - джерело дотацій і спосіб захистити комерційні інтереси місцевих рибальських структур (Wong, 2017).

Опір застосовується, коли директиви центру прямо загрожують економічній стабільності чи соціальному спокою регіону: провінційні уряди вдаються до прихованого спротиву, затягування часу або вибіркового виконання розпоряджень. Так, Хайнань протягом багатьох років саботував спроби Пекіна

обмежити вилов риби та запровадити суворі екологічні стандарти у спірних водах, прагнучи захистити доходи місцевого рибного промислу. Це призводило до масового порушення китайськими рибалками виключних економічних зон сусідніх держав і виникнення гострих міжнародних скандалів, що безпосередньо шкодили офіційному образу КНР як «миролюбної супердержави» (Wong, 2017).

Для конкретизації впливу провінцій на зовнішню політику Китаю було обрано вивчення в рамках *case-study* ролі Шанхаю у формуванні зовнішньополітичного курсу КНР.

Муніципалітет Шанхая як фінансове та економічне серце Китаю демонструє особливу модель взаємодії з центром. Маючи статус міста центрального підпорядкування й генеруючи значну частку державного ВВП і податкових надходжень, Шанхай володіє великим політичним капіталом і переговорним важелем у відносинах із Пекіном. Важливість Шанхаю для зовнішньої політики, особливо в контексті китайсько-американських відносин, підкреслюється його постійною роллю як місця проведення дипломатичних зустрічей на високому рівні (Yu & Ridout, 2021).

Знаковий момент стався в 1972 році, коли президент США Річард Ніксон відвідав Шанхай і підписав Шанхайське комюніке з прем'єром Чжоу Еньлаєм, що стало ключовим кроком у нормалізації американсько-китайських відносин. У комюніке підкреслювалася взаємна прихильність розширенню двосторонніх зв'язків, збільшенню міжлюдських обмінів і сприянню торгівлі (Office of the Historian, U.S. Department of State, 1972). Попри те, що історичне Шанхайське комюніке 1972 року було частиною центральною стратегії Пекіна, варто виокремити символізм та роль Шанхая як ключового історичного дипломатичного майданчика в китайсько-американських відносинах, особливо з погляду економічної співпраці між державами.

З економічного погляду Шанхай є важливим регіоном для Китаю: у 2024 році валовий внутрішній продукт (ВВП) міста зріс на 5% порівняно з попереднім роком, досягнувши 5,39 трильйона юанів, що еквівалентно приблизно 741

мільярду доларів США (Shanghai Municipal People's Government, 2025). Шанхай також є місцем проведення важливих міжнародних заходів, таких як саміти Шанхайської організації співробітництва (ШОС). ШОС, заснована у 2001 році, є міждержавною міжнародною організацією, до складу якої входять Китай, Росія, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан, Індія, Пакистан, Іран та Білорусь. Станом на 2022 рік країни-члени ШОС охоплюють близько 62% території Євразії та становлять 41% населення світу. Їхній сукупний валовий внутрішній продукт (ВВП) перевищує 30% світового (Національний інститут стратегічних досліджень, n.d.).

Як видається, стратегія шанхайського уряду тяжіє до моделі прокладання шляху в синергії з використанням економічного важеля у відносинах з центральним урядом. Замість пасивного опору чи паразитування на риториці Шанхай виступає інституційним генератором інновацій: ініціює передові регуляторні та фінансові майданчики (Шанхайська зона вільної торгівлі, технологічний сектор *STAR Market* на Шанхайській фондовій біржі), апробує власні правила в локальних умовах, а потім переконує центральне керівництво масштабувати ці лібералізаційні практики на всю країну (The State Council of the People's Republic of China, 2019; Wong, 2017). У такий спосіб місто діє як символ розвитку, що залучає глобальний капітал і формує нові формати міжнародної інтеграції КНР (Jaros & Tan, 2020).

Ще одним важливим прикладом є спеціальний адміністративний район Гонконг, що посідає унікальне місце у процесах трансформації держави та фінансової парадипломатії КНР, виступаючи головним шлюзом між внутрішнім регуляторним простором материкового Китаю та західними фінансовими ринками (Hameiri & Zeng, 2020). Масштаб залучення китайського капіталу через Гонконг ілюструє офіційна статистика Гонконзької фондової біржі (*HKEX*): станом на кінець 2024 року на біржі було зареєстровано 2 631 компанію (зокрема 2 308 - на основному майданчику) із сукупною ринковою капіталізацією близько 35,3 трлн гонконгських доларів (приблизно 4,54 трлн доларів США), причому материкові

підприємства становили близько 56 % емітентів і приблизно 80 % капіталізації (Hong Kong Exchanges and Clearing Limited, 2025).

Ці дані підтверджують, що Гонконг залишається критично важливим інституційним інструментом Пекіна: використання біржі для залучення міжнародного капіталу є класичним проявом трансформації держави, коли державні актори діють на глобальних капіталістичних майданчиках (Hameiri & Zeng, 2020). Водночас це створює виклики для центрального контролю, адже китайські емітенти змушені підпорядковуватися жорстким міжнародним стандартам аудиту та розкриття інформації, що періодично вступає у суперечність із вимогами безпеки й секретності партійного центру.

Таким чином, сучасна система формування та реалізації зовнішньої політики КНР характеризується динамічним балансуванням між централізаторським курсом Сі Цзіньпіна та об'єктивними процесами фрагментації й децентралізації. Спроби Пекіна побудувати жорстку вертикаль управління стикаються з прагненням провінцій і великих корпорацій захистити та розширити свій автономний простір розвитку.

Аналіз за рамкою А. Вонг показує, що субнаціональні актори володіють інструментами як для формування загальнонаціонального порядку денного (через прокладання шляху), так і для суттєвого викривлення чи саботажу директив центру під час їх реалізації (через використання центральної риторики та опір) (Wong, 2017). Для України розуміння цих внутрішніх механізмів відкриває можливості для гнучкішої, точкової та прагматичної дипломатії: диференційований підхід до різних інституційних і субнаціональних акторів усередині Китаю дозволяє ефективніше захищати національні інтереси, нейтралізувати приховані загрози санкційного обходу та знаходити потенційні точки економічної взаємодії навіть у складних геополітичних умовах.

Підсумовуючи, незважаючи на ключову роль КПК та лідера Китаю, можна виокремити помітний вплив окремих субнаціональних акторів на деякі процеси у

зовнішній політиці Китаю. Враховуючи зростання ролі та впливу КНР на світовій геополітичній арені, ухвалення відповідних рішень у цій царині потребує консенсусу та врахування інтересів багатьох стейкхолдерів всередині держави, що відповідно позначається на формуванні зовнішньополітичного курсу Китаю.

З історичної погляду ключовим для аналізу сучасної зовнішньої політики Китаю є вплив подій XIX століття на формування китайської державності та національної ідентичності. Після поразки від європейських держав в опіумних війнах (1839-1842, 1856-1860) маньчжурський уряд династії Цін був змушений підписати так звані «нерівноправні договори», що поставили під сумнів ефективність традиційної конфуціанської політичної ідеології та призвели до прагнення створити сучасну національну державу на основі західних політичних та економічних моделей (Dessein, 2024). Повалення династії Цін під час революції 1911 року та створення Китайської Республіки ознаменували перехід від вузького етнічного націоналізму до концепції багатоетнічної національної держави, що охоплювала групи хань, маньчжур, монголів, хуей та тибетців під доктриною «п'ять національностей під єдиним союзом» (Zhao, 2004). Період після Першої світової війни, коли Версальський договір 1919 року передбачав передачу німецьких територіальних володінь в Китаї не Китайській Республіці, а Японії, спричинив масові протести (Рух 4 травня 1919 року) та відмову китайської делегації підписати договір (The National Archives, n.d.). Ці події підкреслили розчарування Китаю міжнародною спільнотою та стали каталізатором для націоналістичних рухів, а весь цей період згодом називали «століттям національного приниження» (Dessein, 2024).

Саме цей історичний досвід заклав основу китайських «П'яти принципів мирного співіснування», вперше сформульованих у 1954 році: взаємна повага до територіальної цілісності та суверенітету, взаємний ненапад, невтручання у внутрішні справи, рівність і співпраця заради взаємної вигоди та мирне співіснування (Yuan & Song, 2017). Ці принципи були закріплені в угоді між Китаєм та Індією 29 квітня 1954 року і виникли з бажання встановити стабільні

відносини після періоду колоніалізму та іноземного втручання, відображаючи прагнення до взаємної поваги попри ідеологічні відмінності (The State Council of the People's Republic of China, 2024). З часом ці принципи стали основою зовнішньої політики Китаю та керівними положеннями у відносинах з багатьма країнами, залишаючись центральними в геополітичному баченні КНР донині (Columbia University, n.d.; (Dessein, 2024).

Період з 1949 по 1992 рік був етапом створення «марксистсько-ленінської національної держави» на материковій частині Китаю, де найголовнішим завданням було міжнародне визнання та закріплення статусу КНР (Goldstein, 2020; Dessein, 2024). Той факт, що західні країни визнавали уряд націоналістичного Гоміндану на Тайвані законним спадкоємцем імператорського Китаю, вплинув на рішення Мао Цзедуна укласти союз з Радянським Союзом (Китайсько-радянський договір про дружбу від 14 лютого 1950 року) (Dessein, 2024). Корейська війна (1950-1953) мала критичні наслідки для геополітичного позиціонування КНР: після того, як північнокорейські війська перетнули 38-му паралель 25 червня 1950 року, президент США Гаррі Трумен не лише наказав американським військам втрутитися від імені ООН, а й віддав наказ Сьомому флоту нейтралізувати Тайванську протоку для запобігання можливому вторгненню сил КНР на Тайвань («Корейська війна», 2017; Harry S. Truman Library, 1950; Wilson Center, 1950). Це втручання перетворило питання Тайваню з внутрішньої проблеми незавершеної громадянської війни на міжнародну проблему, яка досі залишається ключовою стратегічною темою у двосторонніх відносинах держав (Dessein, 2024).

На початку 1960-х років погіршення відносин між КНР та СРСР поставило Китай у ситуацію складних відносин як зі США, так і з СРСР, створивши дилему зовнішньополітичного позиціонування та своєрідну міжнародну ізоляцію (Dessein, 2024). Кінець 1960-х і початок 1970-х років ознаменували кардинальну зміну в китайсько-американських відносинах: президент Річард Ніксон прагнув зближення для посилення впливу США у світовій політиці балансу сил, тоді як

китайські лідери Мао Цзедун і Чжоу Еньлай сигналізували про відкритість через «пінг-понг дипломатію» та інші канали (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2024a). Це завершилося історичним візитом Ніксона до Китаю 21-28 лютого 1972 року та ухваленням Шанхайського комюніке 28 лютого, в якому обидві сторони зобов'язувалися дотримуватися п'яти принципів мирного співіснування, взаємної протидії гегемонії (неявно націленої на СРСР) та поступової нормалізації відносин (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2024a). Щодо Тайваню, США визнали позицію «одного Китаю», яку підтримують обидві сторони Тайванської протоки, не оскаржували її та пообіцяли поступове виведення військ, що заклало міцний дипломатичний фундамент для двосторонніх відносин (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2024a).

Говорячи про доктринальні засади у зовнішній політиці КНР, варто відзначити, що в 1964 році Мао Цзедун розробив концепцію «проміжної зони» (*intermediate zone*) для опису геополітичного становища Китаю між двома наддержавами - Сполученими Штатами та Радянським Союзом. Він вважав, що між цими двома блоками існує велика кількість країн, які не належать ні до соціалістичного табору, ні до західного блоку, і що Китай може відігравати ключову роль у цій «проміжній зоні». Мао Цзедун поділяв цю зону на дві частини: перша охоплювала країни Азії, Африки та Латинської Америки, які він називав «першою проміжною зоною». Друга складалася з країн Європи, Північної Америки та Океанії, які він називав «другою проміжною зоною» (Marxists Internet Archive, n.d.). Крім цього, Мао вважав, що Китай повинен співпрацювати з країнами першої зони для протидії впливу обох наддержав (Marxists Internet Archive, n.d.). Із зовнішньополітичного погляду ця концепція відображала прагнення Китаю знайти власний шлях на міжнародній арені, уникаючи домінування як з боку США, так і з боку СРСР, а також необхідності виступати «молодшим партнером» одного з тодішніх полюсів сили.

З часом ці різні формулювання та експериментальні напрямки думки перетворилися на теорію трьох світів, яка стала наріжним каменем

зовнішньополітичного бачення Китаю того періоду і елементи та вплив якої помітні й донині (Teng, 2019). Із зовнішньополітичного та стратегічного погляду на початку 1970-х років концепція третього світу стала постійною частиною дискурсу та самоідентифікації КПК (Teng, 2019). На тлі зміни балансу сил протягом цих років китайські лідери переоцінили структуру міжнародної системи у відповідь на посилення суперництва між США та СРСР. У той час як США стикалися зі стратегічним перенапруженням і зниженням відносної могутності, насамперед через війну у В'єтнамі, СРСР розширював свою глобальну військову присутність і вплив. Китайські політики інтерпретували цю асиметрію як джерело дедалі більшої нестабільності, спричиненої конкуренцією наддержав та гегемоністськими амбіціями. У цьому контексті Пекін підтримував тактичну співпрацю зі Сполученими Штатами та іншими розвиненими державами не як ідеологічне зближення, а як прагматичну відповідь, спрямовану на протидію радянському експансіонізму та збереження глобальної стабільності (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2024b).

Ця стратегічна перспектива була формалізована в концепції трьох світів, сформульованій Мао Цзедунем у лютому 1974 року під час розмови з президентом Замбії К. Каундою. Мао розділив міжнародну систему на три окремі, але взаємопов'язані групи: Перший світ, що складався з двох наддержав - США та СРСР; другий світ, що охоплював розвинені держави та регіони, як-от Західну Європу, Японію та Канаду; і третій світ, що охоплював країни, що розвиваються, в Азії (крім Японії), Африці та Латинській Америці. Ден Сяопін розвинув цю концепцію на Шостій спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН 10 квітня 1974 року, підкресливши, що глобальна політика формується як співпрацею, так і суперечностями між цими трьома групами. Китай чітко визначив себе як частину Третього світу, позиціонуючи себе як країну, що розвивається, а не як наддержаву, що прагне до гегемонії (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2024b).

В основі теорії трьох світів лежало уявлення про наддержави як про головні джерела міжнародної напруженості через їхню залежність від політики сили та

примусового домінування. Тому зовнішня політика Китаю надавала пріоритет солідарності з країнами третього світу, які чинили опір гегемонізму, та підтримувала автономію держав другого світу, які прагнули обмежити втручання наддержав. Такий підхід виправдовував гнучку дипломатію Китаю, що поєднувала співпрацю та конфронтацію, підкреслюючи його самопроголошену роль захисника країн, що розвиваються, та прихильника справедливішого міжнародного порядку (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2024b). Таким чином, теорія трьох світів стала важливою концептуальною стратегією КНР протягом 70-х років XX сторіччя, а також заклала підвалини для певних аспектів зовнішньополітичної діяльності офіційного Пекіна протягом подальших років, продовжуючи впливати на китайську геополітичну перспективу і сьогодні, особливо в контексті стратегії розбудови відносин з країнами Глобального Півдня.

У 1970-х роках економіка Китаю зіткнулася з серйозними труднощами через тривалі наслідки маоїстської політики, зокрема Великий стрибок (1958-1962) і Культурну революцію (1966-1976). Великий стрибок, метою якого була швидка індустріалізація Китаю та колективізація сільського господарства, призвів до масштабних економічних прорахунків, різкого спаду сільськогосподарського виробництва та спустошливого голоду, який забрав мільйони життів. Культурна революція ще більше дестабілізувала країну: переслідування інтелектуалів, професіоналів і технократів послабило державні інституції та підірвало економічну продуктивність. Крім того, Китай залишився значною мірою ізольованим від світової економіки через свою ідеологічну опозицію як до західного капіталізму, так і до соціалізму радянського зразка, що обмежувало зовнішню торгівлю, інвестиції та доступ до передових технологій. Після смерті Мао Цзедуна в 1976 році китайське керівництво визнало нагальну потребу в економічних реформах для подолання стагнації, неефективності та масової бідності (Naughton, 2018).

Для подолання кризових явищ та стимулювання розвитку Ден Сяопін ініціював масштабну програму «Чотирьох модернізацій», що охоплювала

аграрний сектор, промисловість, науково-технічну сферу та обороноздатність. Кінцевою метою цього курсу визначалася розбудова «помірно процвітаючого суспільства» (xiaokang shehui) завдяки системній модернізації та включенню країни у світові економічні процеси. Зберігаючи непорушною політичну монополію Комуністичної партії, нове керівництво запустило ринкові трансформації, створило спеціальні економічні зони (СЕЗ) та відкрило двері для іноземного капіталу. Це дало поштовх розвитку приватного підприємництва й інновацій, сформувавши базу для безпрецедентного економічного зростання КНР у наступні десятиліття (Vogel, 2011).

Як слушно зазначає В. Кіктенко, стратегічним завданням Ден Сяопіна було подолання ізоляції та перетворення Китаю на потужну, високорозвинену державу до кінця XX століття (Кіктенко, 2017). У внутрішньому вимірі це вимагало деконструкції системи колективного господарювання, заохочення приватного бізнесу та глибокої оптимізації державного апарату. Фактично відбувся безкровний перехід від жорсткого маоїстського планування до гібридної економіки, що функціонує під суворим партійним наглядом (Vogel, 2011; Кіктенко, 2017).

У зовнішньополітичному вимірі ключовим пріоритетом стала нормалізація діалогу з провідними капіталістичними державами, насамперед США та Японією, що було критично важливо для отримання доступу до передових технологій, капіталу та глобальних ринків (Vogel, 2011; Кіктенко, 2017). Рубіжним етапом стало офіційне визнання Вашингтоном концепції «одного Китаю» та історичний візит Ден Сяопіна до Сполучених Штатів у 1979 році - перший візит чинного лідера КНР до цієї держави (Кіктенко, 2017). Підписані під час цього турне фінансово-економічні угоди сформували міцне міжнародне підґрунтя для подальшого стрімкого економічного злету Китаю.

Дослідники, зокрема В. Кіктенко, окремо акцентують на закріпленні за Ден Сяопіном статусу «головного архітектора китайських реформ». Його винятковий прагматизм, який органічно поєднав соціалістичні орієнтири з інструментами вільного ринку, у 1990-х роках став базовим державним наративом. Це дозволило

суттєво знизити ідеологічну напругу та прокласти шлях для процвітання приватного сектору, завершивши трансформацію планової економіки у змішану систему. Політико-ідеологічне визнання цього курсу відбулося на XIV з'їзді КПК (1992 р.), де ідеї Дена набули статусу офіційної теорії, а згодом, на XV з'їзді (1997 р.), вони були імплементовані до Статуту КПК як постійне «керівництво до дії», ставши в один ряд зі спадщиною марксизму-ленінізму та ідеями Мао Цзедуна, а 1999 року «теорію Ден Сяопіна» було внесено й до Конституції КНР (Кіктенко, 2017).

Окрім економічних перетворень, Ден Сяопін є творцем унікальної концептуальної рамки «одна країна, дві системи», розробленої для мирного відновлення суверенітету над Гонконгом, Макао та Тайванем. Цей інноваційний доктринальний крок уможливив легальне функціонування капіталістичних інститутів усередині соціалістичної держави. Успішна апробація цієї моделі під час реінтеграції Гонконгу та Макао сформувала практичний прецедент для стабілізації відносин і потенційного возз'єднання з Тайванем із гарантією збереження його політичного плюралізму (Кіктенко, 2017).

Узагальнюючи, можна стверджувати, що реформаторський курс Ден Сяопіна не лише визначив траєкторію розвитку КНР наприкінці минулого століття, а й заклав довгостроковий доктринальний фундамент для розширення геополітичного впливу країни. Сформована економічна база забезпечила внутрішню стабільність і дозволила Пекіну успішно конвертувати свій економічний потенціал у реальну дипломатичну та політичну вагу на глобальній арені. Водночас парадигма «одна країна, дві системи» та її апробація на поверненні Гонконгу і Макао під суверенітет Китаю створили доктринальні підвалини та практичний досвід з огляду для розв'язання питання повернення Тайваню під суверенітет КНР.

Підсумовуючи загальний аналіз, варто зазначити, що формування китайської стратегічної культури є результатом синергії кількох базових вимірів. Вона органічно поєднує соціокультурний компонент (зокрема визначальний вплив конфуціанства), специфіку адміністративно-інституційного апарату КНР та

багатий історичний досвід нації. Саме ці елементи в сукупності утворюють стратегічний концептуальний каркас сучасного зовнішньополітичного та дипломатичного курсу Китаю.

1.3. Огляд джерельної бази

Це дослідження еволюції зовнішньої політики Китаю та його геополітичної стратегії на міжнародній арені ґрунтується на широкому спектрі наукових праць, теоретичних трактатів, аналітичних матеріалів та офіційних державних документів. У вивченні цього питання можна виділити кілька теоретичних підходів, що відображають різні бачення стратегічних інтересів, методів впливу та динаміки міжнародної безпеки. Джерельна база об'єднує західну теорію міжнародних відносин, сучасні китайські політичні дослідження, аналітичні праці українських дослідників, а також фундаментальні історичні доктрини та концепції, що в сукупності дозволяє об'єктивно, збалансовано та багатовимірно розглянути цю тему.

Одним з основних аналітичних підходів, використаних у дисертації, є реалістична традиція в міжнародних відносинах. Класична реалістична парадигма, сформульована Гансом Моргентау в його фундаментальній праці «Політика між націями», концептуалізує національні інтереси крізь призму сили і дає основоположну перспективу для розуміння поведінки держави в анархічному середовищі. Ця концептуальна рамка отримала подальший розвиток у структурному реалізмі, сформульованому Кеннетом Волтцом у праці «Теорія міжнародної політики», яка підкреслює визначальну роль будови міжнародної системи у формуванні поведінки держав, стверджуючи, що анархічний характер міжнародної системи змушує держави ставити на перше місце виживання та безпеку. З цього погляду зовнішню політику Китаю можна інтерпретувати як раціональну адаптацію до розподілу матеріальних можливостей у глобальній системі, а не лише як продукт внутрішньої ідеологічної трансформації. Логіка конкуренції великих держав ще більше розкривається у межах підходу наступального реалізму Дж. Міршаймера в книзі «Трагедія великодержавної політики», в якій стверджується, що великі держави структурно схильні до максимізації відносної сили та досягнення регіональної гегемонії. Ця концепція пропонує системний аналітичний погляд на структурні логічні основи

розширення геополітичних амбіцій Китаю та його системної конкуренції зі Сполученими Штатами. На додаток до парадигм жорсткої сили, дисертація також містить аналіз концепції «м'якої сили», запропонованої Джозефом Наєм, з огляду на китайські підходи у зовнішньополітичному стратегічному плануванні. Ця концепція підкреслює значення культурної привабливості, освітнього обміну та дипломатичної взаємодії як інструментів для проєктування впливу та формування уподобань зовнішніх акторів без примусу. На макроісторичному рівні динаміка переходу влади досліджується через поняття «пастки Фукідіда» Грема Еллісона, яке вивчає історичні закономірності та системні ризики, що виникають, коли швидкозростаюча держава загрожує витіснити чинного гегемона у системі міжнародних відносин.

Важливим доповненням до реалістичної традиції є структуралістський напрям досліджень, представлений у джерельній базі роботами Джона Раггі, Іммануїла Уоллерстайна, Сьюзен Стрендж та Гарі Герєффі. Раггі у праці «Міжнародні режими, трансакції та зміни: вкорінений лібералізм у повоєнному економічному порядку» аналізує, яким чином провідні держави формують міжнародні інститути відповідно до власних інтересів, і ця перспектива є важливою для розуміння китайських ініціатив зі створення альтернативних багатосторонніх структур, зокрема АБП. Уоллерстайн у «Сучасній світ-системі» акцентує на тому, що міжнародний статус держави визначається її позицією у глобальному поділі праці. Стрендж у «Державах і ринках» доводить, що справжня влада полягає в контролі над структурами виробництва, фінансів, знань і безпеки, а не лише у військовій силі. Герєффі із співавторами у роботі «Управління глобальними ланцюгами вартості» надають концептуальні інструменти для аналізу того, як Китай трансформував свою роль у світовій економіці – від «глобальної фабрики» до архітектора нових ланцюгів постачання у межах Ініціативи «Пояс і Шлях». Залучення структуралістської перспективи є методологічно необхідним для цього дослідження: саме вона дозволяє концептуалізувати ПіШ не як сукупність окремих проєктів, а як системну спробу Пекіна змінити свою позицію в глобальному поділі праці.

Ще одним напрямом, задіяним у дисертації, є ліберальна традиція аналізу зовнішньої політики Китаю. Дж. Айкенберрі у статті «Підйом Китаю і майбутнє Заходу» досліджує, наскільки стійким є ліберальний міжнародний порядок в умовах піднесення Китаю. Ця аналітична рамка є важливою для осмислення ключового питання дисертації: чи прагне Пекін замінити наявний порядок, чи лише перебудувати його на власних умовах. Відповідь, сформульована в роботі, - Китай здійснює поступовий перехід від прийняття правил ліберального порядку до їхнього активного переформатування - значною мірою спирається саме на цю аналітичну традицію.

Окремий важливий напрям джерельної бази формує дослідження економічної дипломатії як самостійного інструменту зовнішньої політики. О. Шаров у монографії «Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи» систематизує концептуальний апарат і методологічні підходи до аналізу економічної дипломатії, що є методологічним підґрунтям для вивчення відповідних механізмів КНР у дисертації. Окано-Хейманс визначає економічну дипломатію як міст між економічною та зовнішньою політикою, що особливо актуально для розуміння того, як Ініціатива «Пояс і Шлях» функціонує одночасно як торговельний, інфраструктурний та геополітичний проєкт. Теорія «обмеженої раціональності» Лоренса Поульсена («Обмежена раціональність та економічна дипломатія») допомагає пояснити, чому держави-реципієнти погоджуються на умови китайського фінансування, які можуть виявитися несприятливими в довгостроковій перспективі. На противагу концепції «боргової пастки» Б. Челлані, По Ю Чі у своєму дослідженні демістифікує цей наратив, показуючи, що боргові труднощі країн-партнерів частіше є наслідком внутрішніх структурних слабкостей, ніж навмисної стратегії Пекіна. Д. Шамбо у праці «Китай іде у світ» пропонує збалансований аналіз інструментів і обмежень китайської публічної дипломатії, констатує розрив між масштабними інвестиціями КНР у зовнішній імідж та реальним рівнем довіри до держави в різних регіонах.

Стосовно трансформації Ініціативи «Пояс і Шлях» в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну, джерельна база охоплює як аналітичні матеріали *Green Finance & Development Center* і Світового банку, так і дослідження *Eastern Europe Security Institute* щодо китайського економічного впливу в країнах ЦСЄ. Л.-А. Парєпа у статті «Ініціатива «Пояс і Шлях» як наступність у китайській зовнішній політиці» концептуалізує ПіШ не як ситуативний проєкт, а як органічне продовження довгострокової стратегії КНР. А. Шарма і П. Бхатт у праці «Китай в Євразії: перегляд ПіШ на тлі російсько-української кризи» аналізують вплив санкцій на логістичну архітектуру Ініціативи, а дослідження Т. Елдєма, Ж. Доннеллон-Мея та А. Ріцці присвячені ролі «Середнього коридору» як нової геополітичної арени та важливого альтернативного транзитного і транспортного маршруту для Китаю.

Ще один необхідний блок джерельної бази стосується конфуціанства та китайської стратегічної культури як детермінант зовнішньої політики. Б. Гуральчик у монографії «Великий ренесанс: китайська трансформація та її наслідки» досліджує, як КПК поступово переосмислила роль конфуціанства від об'єкта критики часів Культурної революції до опори легітимності в сучасній державній ідеології. Дослідження Інституту Нової Європи «Вплив конфуціанства на китайську політичну систему» та матеріали *Chinese Journal of International Review* щодо зв'язку між конфуціанством і зовнішньополітичними доктринами КНР формують важливий контекст для розуміння того, яким чином традиційні філософські концепції - гармонія («Хе»), справедливість («Ї»), гуманність («жень») - трансформуються в сучасний зовнішньополітичний і дипломатичний дискурс Пекіна, зокрема у Глобальній цивілізаційній ініціативі.

Технологічний вимір зовнішньополітичної стратегії КНР відображений у джерельній базі через «План розвитку штучного інтелекту нового покоління» як ключовий програмний документ, а також через аналітичні матеріали щодо китайської *DeepSeek*: публікацію Т. Фікіна в RUSI «Дестабілізація *DeepSeek*: геополітика і боротьба за переваги в ШІ», дослідження Т. Грема та П. Сінгера в

Defense One, а також матеріали *China Daily* та *The New York Times*. Ці джерела забезпечують емпіричну та аналітичну основу для концептуалізації *DeepSeek* як інструменту технологічної дипломатії, а не лише комерційного продукту.

Щодо ролі КНР як глобального медіатора, важливою аналітичною опорою є дослідження А. Джаш «Угода між Саудівською Аравією та Іраном: *case-study* ролі Китаю як міжнародного посередника» (Jash, 2023), яке систематизує інтереси та стратегії всіх трьох сторін. Концептуальну рамку для осмислення нових підходів Пекіна до архітектури безпеки надають Концепція Глобальної ініціативи безпеки та матеріали щодо Глобальної ініціативи з управління, які фіксують перехід від доктрини «невтручання» до більш активної позиції «відповідальної великої держави». О.Тунсйо у роботі «Повернення біполярності» у світовій політиці» забезпечує системну рамку для розуміння нової конфігурації міжнародних відносин, у якій медіаторська роль Китаю набуває особливого стратегічного значення.

Задля забезпечення збалансованої перспективи та уникнення опори виключно на західну теоретичну призму, у дисертації активно використовуються праці провідних китайських вчених, які формують місцеву школу міжнародних відносин. Ключовим дослідником у цій галузі є Ян Сюетон, засновник парадигми «морального реалізму». У своїх працях, таких як «Аналіз національних інтересів Китаю» та «Лідерство і піднесення великих держав», Ян синтезує західні реалістичні концепції з традиційною китайською політичною філософією. Він стверджує, що політичне лідерство та «гуманна влада» (*wangdao*) є вирішальними для країни, що піднімається і прагне переформатувати міжнародний порядок. На думку Яна Сюетона, для встановлення міжнародного авторитету та глобального впливу Китаю необхідно надавати пріоритет конкретним національним інтересам і демонструвати стратегічну надійність перед партнерами.

У дисертації також використовуються праці, що репрезентують ширшу «Китайську школу» теорії міжнародних відносин. А. Ачарія та Б. Бузан у монографії «Незахідна теорія міжнародних відносин» доводять, що домінування

західної ТМВ призвело до «колонізації розуму» у світовому масштабі, і наголошують на необхідності виходу незахідних держав на рівень теоретичного виробництва. Праця Цінь Яціна «Реляційна теорія світової політики» (розділ «Влада і відносини») пропонує онтологічну альтернативу реалізму: не актори формують відносини, а відносини формують акторів, що є ключем до розуміння китайської моделі посередництва та переваги двосторонніх партнерств перед формальними альянсами. Концептуалізацію системи Тянься («Все під Небом») як альтернативного нормативного порядку відображають матеріали «Warring States and Harmonized Nations» та «Collective Imagination». Контекст для порівняльного аналізу китайської та західної теоретичних традицій формують «Reconceptualizing International Order», «Beyond Decolonization» та матеріали «The Chinese School of IR Theory».

Іншим важливим концептуальним внеском у китайську стратегічну думку є концепція всеосяжної національної сили (ВНС), розроблена такими вченими, як Хуан Шуофен. Ця концепція оцінює національний потенціал за допомогою цілісної оцінної моделі, що інтегрує військову силу, економічний потенціал, технологічний прогрес та інституційну згуртованість. Методологія ВНС дає уявлення про системну та кількісну логіку, що лежить в основі китайської оцінки відносної потужності та стратегічного позиціонування у світі.

Історично обґрунтоване усвідомлення зовнішньої політики Китайської Народної Республіки також потребує вивчення її історичної та ідеологічної еволюції через теоретичну спадщину політичних лідерів КНР, що керували державою та забезпечували концептуалізацію та реалізацію зовнішньополітичної діяльності Китаю. Формувальний етап аналізується через доктрини Мао Цзедуна, чия революційна концепція структурувала ранні міжнародні відносини відповідно до пролетарського інтернаціоналізму. Теорія «трьох світів» Мао Цзедуна, викладена в матеріалах МЗС КНР, та концепція «проміжної зони» формують доктринальний фундамент сучасної стратегії КНР щодо країн Глобального Півдня. Критичний зсув відбувся за часів Ден Сяопіна, чия політика «реформ і

відкритості» переорієнтувала Китай на глобальну економічну інтеграцію. Прагматична дипломатична стратегія Ден Сяопіна «приховувати можливості і чекати часу» стала керівним принципом стриманості, що надає пріоритет внутрішній модернізації над відкритим геополітичним самоствердженням. Ця стратегія детально досліджена у фундаментальній монографії Е. Фогеля «Ден Сяопін і трансформація Китаю», яка є важливим джерелом для розуміння зв'язку між внутрішніми реформами та зовнішньополітичними доктринами. Подальша адаптація до міжнародної системи після закінчення холодної війни відображена в офіційних документах адміністрації Цзян Цземіня, зокрема в теорії «Трьох представництв». Трансформація зовнішньополітичного дискурсу в цей період ґрунтовно досліджена в роботі Е. Деміра «Розуміння трансформації в китайській зовнішній політиці: від 1949 до 2019 року», яка пропонує порівняльний аналіз усіх доктринальних переходів. Акцент на внутрішній стабільності та збалансованому зростанні досліджується через концепції Ху Цзіньтао «Науковий погляд на розвиток» та прагнення до «Гармонійного суспільства», що на міжнародному рівні перетворилося на доктрину мирного розвитку. Трансформація концепції «мирного піднесення» у «мирний розвиток» та її функція стратегічної деескалації детально проаналізована в роботах Глейзера і Медейроса та Р. Суєттінгера. Сучасний етап визначається керівництвом Сі Цзіньпіна та програмними заявами 18-го, 19-го та 20-го Національних з'їздів Комуністичної партії Китаю. Ці документи, що концептуалізують «нову еру» та мету «великого відродження китайської нації», знаменують остаточний перехід від попередньої стратегії стриманості до проактивної та рішучої глобальної стратегії, що характеризується масштабними ініціативами та готовністю активно захищати національні інтереси.

Українські вчені пропонують цінні аналітичні перспективи щодо зовнішньої політики Китаю та її впливу на регіональну та міжнародну безпеку, інтегруючи дослідження в національний академічний контекст. В. Кіктенко проводить ґрунтовні дослідження історії китайської філософської думки та еволюції українсько-китайських відносин. М. Капітоненко оцінює структурні наслідки

піднесення Китаю, вимірюючи його жорстку та м'яку силу та аналізуючи системні наслідки скорочення розриву в можливостях з США, зокрема ризики, пов'язані з біполярністю та потенційною ескалацією. Він активно досліджує ризики «пастки Фуکیدіда» та потенціал ескалації конфлікту в контексті дедалі виразнішої глобальної біполярності. Крім того, дослідження В. Константинова сприяють теоретичному розумінню глобальних трансформацій, інтерпретуючи ініціативу «Пояс і Шлях» як особливу модель китайської глобалізації, що розширює економічний і політичний вплив Пекіна. Важливим внеском є також монографія О. Шарова «Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи», яка формує методологічну основу для аналізу відповідних інструментів КНР, та аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень щодо участі Китаю в регіональних форматах.

Поєднання цих різноманітних джерел, від класичного західного реалізму та структуралізму через ліберальний інституціоналізм і геоекономіку до китайського морального реалізму, реляційної теорії та концепції Тянься, фундаментальних доктрин китайського керівництва та сучасних українських аналітичних оцінок, створює міцну методологічну та емпіричну основу. Різноманіття задіяних теоретичних напрямів є свідомою дослідницькою стратегією, що дозволяє уникнути зведення аналізу складного феномену китайської зовнішньої політики до однієї аналітичної схеми та забезпечує багатовимірний погляд на досліджуваний предмет. Ця всеосяжна база джерел успішно поєднує різні теоретичні підходи, що дозволяє проводити об'єктивний, багатовимірний аналіз еволюції зовнішньої політики Китаю, його геополітичних стратегій та його трансформаційного впливу на сучасний міжнародний порядок та систему міжнародних відносин.

Висновки до Розділу 1. У першому розділі сформовано концептуально-теоретичну базу для подальшого дослідження зовнішньої політики КНР шляхом поєднання класичних західних теоретичних підходів міжнародних відносин із специфічними китайськими концепціями.

Встановлено, що жодна з окремих теоретичних парадигм - реалістична (Г. Моргентау, К. Волтц, Дж. Міршаймер) чи структуралістська (І. Уоллерстайн, С. Стрендж, Г. Гереффі) - не є самодостатньою для аналізу статусу КНР у сучасній системі міжнародних відносин. Шляхом синтетичного аналізу доведено, що Китай на сучасному етапі відповідає класифікації «наддержави, що формується» (*emerging superpower*): з погляду реалізму КНР формує виграшні коаліції для балансування впливу США, а з погляду структуралізму Пекін активно трансформує структуру світової економіки через Ініціативу «Пояс і Шлях», зміщуючи центр глобальних зв'язків у бік Азії. Цей висновок підкріплюється китайською концепцією «всеосяжної національної сили» (ВНС), яка, на відміну від західних індексів, надає рівнозначну вагу «жорстким» чинникам (військова та економічна сила), «м'яким» компонентам (культурний вплив, якість управління) та «координаційній силі» (здатність політичного керівництва до стратегічної консолідації), що робить її релевантнішим аналітичним інструментом для оцінки реального впливу КНР.

Введено у вітчизняний науковий обіг незахідні теоретичні парадигми «Китайської школи» теорії міжнародних відносин. Доведено, що для розуміння логіки китайської поведінки в умовах загострення американсько-китайського суперництва класичний реалізм є недостатнім: моральний реалізм Яна Сюетона пояснює стратегію Китаю через категорії «стратегічної довіри» та «гуманного авторитету» як альтернативи силовому примусу; реляційна теорія Ціня Яціна обґрунтовує перевагу, яку Пекін надає двостороннім партнерствам перед формальними альянсами; концепція Тянься розкриває нормативні засади китайського бачення глобального порядку як ієрархічної, але інклюзивної системи, принципово відмінної від вестфальської моделі. Для України це має безпосереднє практичне значення: розуміння цих парадигм дозволяє ефективніше прогнозувати дії КНР та формувати дипломатичні стратегії, здатні резонувати в регіонах, де ліберальні аргументи не мають очікуваного впливу.

Встановлено, що загострення стратегічної конкуренції між Пекіном та Вашингтоном активувало «дилему безпеки» та ризики «пастки Фуکیدіда», що трансформує міжнародну систему у напрямі нової біполярності. На відміну від класичної моделі холодної війни, нинішня конфігурація характеризується двома принциповими особливостями: зосередженістю на морській арені Азійсько-Тихоокеанського регіону, а не на континентальній Європі, та глибокою економічною взаємозалежністю обох акторів, що принципово ускладнює механізми стримування. У відповідь на ці виклики КНР просуває концепцію «нового типу відносин між великими державами» та ініціює альтернативні підходи до глобальної архітектури безпеки, зокрема Ініціативу глобальної безпеки та Ініціативу глобального управління, які базуються на неформальних та гнучких партнерських форматах замість жорстких військово-політичних союзів. Встановлено, що ці ініціативи є не лише дипломатичними інструментами, а й складовими «сили дискурсу» (*Huayu Quan*), через яку КНР прагне переформатувати нормативні засади глобального порядку.

Проаналізовано доктринальні засади зовнішньої політики КНР через три взаємопов'язані виміри. У соціокультурному вимірі виявлено двоетапну логіку інструменталізації конфуціанства КПК: від антиконфуціанського розриву часів Культурної революції (1966-1976) через поступову реабілітацію за Ден Сяопіна та Цзян Цземіня до масштабного відродження за Сі Цзіньпіна у межах концепції «Двох інтеграцій». Через просування Глобальної цивілізаційної ініціативи китайська модель розвитку протиставляється універсалізму західних цінностей і позиціонується як альтернативний ціннісний вимір для країн Глобального Півдня. В адміністративному вимірі виявлено, що попри визначальну роль КПК у стратегічному плануванні, процес формування та реалізації зовнішньої політики КНР має ознаки інституційного плюралізму: встановлено три механізми субнаціонального впливу (новаторство, «підтасовування» та опір), через які провінції, зокрема Шанхай, державні підприємства та Національна комісія з розвитку та реформ адаптують центральні директиви до місцевих інтересів. В історичному вимірі простежено безперервний доктринальний ланцюг: «теорія

трьох світів» Мао Цзедуна заклала основи стратегічного бачення взаємодії з країнами Глобального Півдня; реформи Ден Сяопіна та принцип «приховувати можливості та вичікувати» забезпечили економічний фундамент подальшого піднесення; «мирне піднесення» Ху Цзіньтао виконало функцію стратегічної деескалації; «китайська мрія» Сі Цзіньпіна знаменувала остаточний перехід від стриманості до проактивної глобальної стратегії.

Узагальнено, що сформований у першому розділі категоріальний апарат, який поєднує як класичні (велика держава, дилема безпеки, пастка Фуکیدіда), так і специфічно китайські концепції (ВНС, моральний реалізм, реляційна теорія, Тянься, *Huayu Quan*), формує необхідну теоретичну основу для подальшого аналізу еволюції зовнішньополітичних стратегій КНР у другому і третьому змістовних розділах дисертації. Введення незахідних парадигм у вітчизняний науковий обіг має самостійне наукове значення: воно розширює аналітичний інструментарій науки про міжнародні відносини та відкриває нові можливості для порівняльного аналізу стратегій інших висхідних держав Глобального Півдня.

РОЗДІЛ 2. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ДОКТРИНИ І СТРАТЕГІЇ КИТАЮ У XXI СТОЛІТТІ

2.1. Вплив економічної дипломатії КНР на інтенсифікацію регіональних зв'язків

Економічна дипломатія є важливим інструментом зовнішньої політики сучасних держав, зокрема КНР, яка застосовує його для розширення геополітичного впливу й розвитку регіональних відносин. У цьому підрозділі проаналізовано поняття економічної дипломатії крізь призму зовнішньої політики КНР, її вплив на зовнішньополітичний курс та роль в розвитку взаємовідносин Китаю з іншими країнами, зокрема в Азії, Африці та Близькому Сході. Зі структурної погляду автор дисертації розглядає теоретичні підвалини економічної дипломатії, зокрема аналіз концепцій «економічного державного управління» та «геоекономіки». Такий аналіз дозволить детальніше вивчити, як Китай використовує інструмент економічної взаємозалежності для досягнення власних стратегічних геополітичних та зовнішньополітичних цілей.

Економічне зростання КНР мало визначальний вплив на посилення її геополітичних позицій як на регіональному, так і на глобальному рівнях. Одним із ключових інструментів зовнішньої політики Китаю, що забезпечує економічний і політичний розвиток, є економічна дипломатія. За О. Шаровим (2019), економічна дипломатія є напрямом дипломатичної діяльності, який використовує економічні інструменти для досягнення зовнішньополітичних цілей держави, впливаючи на регулювання глобальної торгівлі та інвестицій. Її функції охоплюють інформаційне забезпечення керівництва щодо зовнішньоекономічних процесів, сприяння вигідним міжнародним угодам і неформальним домовленостям, а також підтримання умов для інтеграції країни у глобальну економічну систему (Шаров, 2019).

Економічна дипломатія може бути також розглянута як стратегічний інструмент, що поєднує економічні ресурси з дипломатичними зусиллями для просування національних інтересів, як підкреслює Окано-Хейманс. Окано-Хейманс (Okano-Heijmans, 2011) визначає економічну дипломатію як своєрідний

міст між економічною та зовнішньою політикою, що сприяє співпраці та конкуренції на глобальній арені. У випадку Китаю прикладом економічної дипломатії Ініціатива «Пояс і шлях» (ПіШ), яка використовує інвестиції в інфраструктуру для зміцнення регіональних зв'язків і розширення глобального впливу Китаю (Shambaugh, 2013).

З теоретико-практичного погляду, з огляду на зовнішньополітичну діяльність та стратегічні інтереси КНР, можна виділити декілька рівнів та способів реалізації економічного впливу та економічної дипломатії:

- Кооптація: цей підхід виходить з концепції Дж. Ная про м'яку силу - здатність держави формувати сприятливий імідж та привабливість шляхом співробітництва, а не примусу (Nye, 1990). Показовим прикладом тут є офіційна риторика китайської держави щодо Ініціативи ПіШ, яка наголошує на «взаємовигідній співпраці між державами» з метою демонстрації м'якої сили та привабливості китайських економічних можливостей. Однак китайська модель м'якої сили відрізняється від оригінальної концепції Ная, яка більше наголошувала на ролі недержавних акторів і культурної привабливості, тоді як китайське уявлення про м'яку силу є доволі державоцентричним та безпосередньо пов'язаним з економічною системою та моделлю Китаю. Так, Китай активно просуває Глобальну цивілізаційну ініціативу (*GCI*) як спростування давнього припущення, що модернізація обов'язково дорівнює вестернізації. Спираючись на наратив «китайської модернізації», Пекін представляє свою модель розвитку як таку, що корениться в 5000-річній цивілізаційній традиції, яка поєднує економічне зростання із соціальною справедливістю, екологічною стійкістю та верховенством права. Наголошуючи на таких поняттях, як розвиток, орієнтований на людину, гармонія між народами та рівновага між людством і природою, Китай формулює свій шлях модернізації як культурно вкорінений і нормативно відмінний від західних ліберальних моделей. У цьому сенсі *GCI* просуває ідею, що країни можуть модернізуватися відповідно до своїх історичних традицій і філософії управління, а не приймати єдиний західний шаблон, таким чином створюючи парадигмальну альтернативу та привабливий приклад для інших країн

та регіонів, зокрема серед країн Глобального Півдня (Koh, 2025). Важливо, що Китай використовує конкретні результати Ініціативи ПіШ не лише як інструменти м'якої сили, а й як емпіричне підтвердження своєї парадигми розвитку. Масштабні інфраструктурні проєкти, такі як залізниці, порти та енергетичні мережі, подаються як матеріальний доказ того, що економічна трансформація та взаємозв'язок можуть бути досягнуті зі збереженням цивілізаційних особливостей. За допомогою цього наративу Пекін кидає виклик західному універсалізму, стверджуючи, що модернізація є плюралістичною і що альтернативні шляхи, засновані на національній культурі та суверенітеті, є життєздатними та ефективними (Koh, 2025).

- Примус: метод економічної державної політики, що зосереджується на примусовому застосуванні економічних інструментів (насамперед санкцій). З 2010 року Китай значно розширив застосування економічних санкцій, особливо у відповідь на загрози його суверенітету, національній безпеці або політичній легітимності. За словами Г. Сьонг, підхід Пекіна формується як під впливом його історичного досвіду як об'єкта санкцій США, так і ретельного вивчення архітектури санкцій США. Китайські стратеги часто називають односторонні санкції гегемоністськими та нелегітимними, проте Китай все частіше застосовує подібні інструменти, особливо цільові, орієнтовані на імпорт обмеження, що впроваджуються за допомогою регуляторних або адміністративних заходів. Такі випадки, як контроль експорту рідкісноземельних елементів до Японії та призупинення торгівлі з Литвою, ілюструють, як Пекін використовує економічний вплив переважно в реактивному режимі, часто внаслідок суперечок щодо територіально або політично чутливих питань (G. Xiong, 2024). Визначальною рисою примусової економічної політики Китаю є перевага цільових заходів над комплексними санкціями. Китайські аналітики вважають цільові санкції більш ефективними, оскільки вони мінімізують економічні збитки для самого Китаю та використовують розмір китайського ринку для тиску на іноземні компанії, спонукаючи їх лобіювати інтереси своїх урядів. Водночас стиль реалізації політики Пекіна часто є неформальним і непрозорим, спираючись на

адміністративні вказівки, а не на чітко кодифіковані режими санкцій. Хоча така неоднозначність забезпечує правдоподібне заперечення та гнучкість, внутрішні дебати все частіше підкреслюють необхідність створення більш інституціоналізованої правової бази. Нещодавнє законодавство, зокрема Закон про протидію іноземним санкціям та положення про Список ненадійних суб'єктів, свідчить про те, що Китай може рухатися в напрямку більш формалізованого та потенційно проактивного використання економічних примусових заходів як частини свого ширшого інструментарію зовнішньої політики (G. Xiong, 2024).

- Гегемонія: цей підхід ґрунтується на теорії наступального реалізму Дж. Міршаймера, яка стверджує, що країни, які набирають геополітичного впливу та ваги, агресивно прагнуть до гегемонії на регіональному рівні, з метою забезпечення власної безпеки в анархічній системі (Mearsheimer, 2001). З цього погляду вищезгадана Ініціатива ПіШ є глобальною стратегією, скерованою на створення китайського центру та сфери впливу, переформатування євразійського континенту, а також виклик домінуванню та впливу США, зокрема на регіональному рівні у Тихоокеанському регіоні, особливо з огляду на маршрути постачання та логістику, що, власне, є наріжним каменем цієї Ініціативи (Mearsheimer, 2001).

- Обмежена раціональність (від англ. *bounded rationality*): теорія «обмеженої раціональності» Л.Поульсена в економічній дипломатії допомагає зрозуміти, чому країни, що розвиваються, погоджуються на угоди та можливі позики (як-от у межах ПіШ), які на перший погляд можуть здаватись не вигідними (Poulsen, 2015). Згідно з цією теорією, політики, які діють на основі неповної інформації та когнітивних упереджень, доволі часто переоцінюють вигоди можливих угод, одночасно ігноруючи можливі ризики (Poulsen, 2015). Це є важливим в контексті наративів про кооптацію або примус, оскільки в даному контексті основну вагу зосереджено на процесах ухвалення рішень у країнах, які отримують або можуть отримати зовнішню допомогу, в цьому контексті від КНР.

Систематизуючи представлені підходи, автор дисертації доходить висновку, що в практиці КНР домінує комбінація кооптації (Най) та операційної логіки наступального реалізму (Міршаймер): офіційна риторика ПіШ апелює до «взаємовигідної співпраці», тоді як фактичні результати - боргова асиметрія, доступ до портової інфраструктури, закріплення стратегічних активів - відповідають логіці накопичення відносних переваг. Концепція «обмеженої раціональності» (Поульсен) пояснює не стратегію Пекіна, а поведінку держав-реципієнтів, які схвалюють угоди, недооцінюючи довгострокові ризики (Poulsen, 2015). Отже, серед вищенаведених способів та інструментів економічного впливу, Пекін використовує комбінацію методів кооптації та гегемонії, поєднуючи ключові характеристики обох підходів для посилення економічного та геополітичного впливу Китаю на міжнародній арені.

Дослідники переважно одностайні в оцінці масштабів економічного стрибка Китаю та його впливу на зовнішньополітичний курс держави. Як зазначає М. Зрайк, утримання середнього темпу зростання ВВП на рівні понад 10% протягом трьох десятиліть перетворило КНР на другу економіку світу, провідного експортера, інвестора та країну-кредитора. Оцінюючи зовнішньоекономічну стратегію Пекіна, дослідник виокремлює три ключові риси економічної дипломатії КНР: 1) комерційний прагматизм («бізнес на першому місці») без втручання у внутрішні справи партнерів; 2) взаємодоповнюваність економіки та політики, де ділові зв'язки використовуються для лобіювання чутливих дипломатичних питань (Тайвань, Тибет); 3) масштабну розбудову інфраструктури. На прикладі Близького Сходу та Північної Африки М. Зрайк демонструє, як з початку 2000-х років КНР переорієнтувалася на ринки, що розвиваються, з метою забезпечення енергетичної безпеки (через інвестиції компаній рівня *CNPC* та *SINOPEC*) та збуту надлишкової продукції (Zreik, 2023).

Паралельно в науковому дискурсі акцентується увага на інституційному вимірі китайської дипломатії. Реалізація концепції «гармонійного суспільства» досліджується через активну участь КНР у багатосторонніх форматах (БРІКС,

G20, FOCAC). Практичним проявом ефективності такого підходу фахівці називають посередництво Пекіна в нормалізації відносин між Саудівською Аравією та Іраном, що підкріплюється колосальними інвестиціями в ініціативу ПіШ, які за перше десятиліття перевищили 1 трлн дол. США (Nedopil Wang, 2026).

У сучасному дискурсі сформувалося два полярні підходи до оцінки кредитно-інвестиційної політики КНР. Перший підхід, концептуалізований Б. Челлані, кваліфікує дії Пекіна як цілеспрямовану «дипломатію боргової пастки», хрестоматійним прикладом якої вважається передача в оренду шрі-ланкійського порту Хамбантота (Chellaney, 2017). Альтернативний підхід, аргументований По Ю Чі, спростовує наратив про примусовий характер ПіШ. Дослідник доводить, що боргові кризи партнерів КНР частіше є наслідком їхніх внутрішніх структурних вразливостей, а регулярні реструктуризації боргів Пекіном суперечать логіці навмисного захоплення активів. По Ю Чі також вказує на ідеологічний розкол у дослідженнях: якщо західні вчені (з позицій ліберального інституціоналізму) критикують китайську модель за брак прозорості, то дослідники країн Глобального Півдня вбачають у ній дієвий інструмент інфраструктурного розвитку (Chi, 2025).

Систематизувавши наведені вище наукові підходи, автор дисертації пропонує власне бачення проаналізованих процесів та стратегій. По-перше, оцінюючи дискусію навколо кредитної моделі КНР, автор доходить висновку, що обидві дослідницькі позиції фіксують реальні виміри одного явища. Кредитування у межах ПіШ є безперечно вигідним для Пекіна, проте ця вигода досягається не через прямолінійне навмисне захоплення активів («боргову пастку»). Стратегія КНР є тоншою: вона полягає у створенні асиметричних відносин взаємозалежності, які з часом природним шляхом конвертуються у стійку дипломатичну та політичну лояльність країн-партнерів.

По-друге, аналізуючи регіональний вплив Китаю на прикладі Південної Азії, можна стверджувати, що дії Пекіна є еталонним прикладом ефективної

економічної дипломатії. Завдяки стратегічному плануванню та маневруванню КНР не лише акумулює суто економічні дивіденди, а й успішно трансформує їх у військову, стратегічну та «м'яку силу», змінюючи регіональний баланс на свою користь.

По-третє, щодо близькосхідного вектора, геополітичний підхід Китаю варто охарактеризувати як свідоме позиціонування себе у статусі надійного, передбачуваного та впливового гравця. Пріоритетом КНР у цьому регіоні є регіональна стабільність, оскільки саме вона є критично необхідною умовою для підтримки сприятливого торговельного клімату та безперервного доступу до енергоресурсів.

У підсумку, стрімке економічне зростання не просто підвищило статус Китаю, а кардинально змінило його зовнішньополітичний дискурс. Економічна дипломатія еволюціонувала в один із найпотужніших інструментів КНР, що дозволяє державі ефективно посилювати свій комплексний геополітичний та економічний вплив на глобальному рівні.

Таким чином, можна виділити роль економічної дипломатії як одного з ключових чинників економічного піднесення КНР, а також зростання геополітичного впливу Пекіна як на регіональному, так і на глобальному рівнях. Економічна дипломатія КНР ілюструє фундаментальну відмінність у розумінні влади: замість західної логіки «економічних санкцій» як інструменту примусу і тиску, Китай використовує економічні зв'язки для створення реляційної мережі взаємозалежностей. У цій моделі влада визначається не здатністю завдати економічної шкоди, а позицією в мережі торговельних та інвестиційних потоків, що робить КНР незамінним партнером навіть для держав, які не поділяють її політичної ідеології та системи. Це пояснює, чому економічна дипломатія Китаю часто виявляється ефективнішою за західні підходи у країнах Глобального Півдня. З концептуального погляду можна зробити висновок, що Китай використовує економічні інструменти для досягнення власних стратегічних цілей у зовнішній політиці, за допомогою яких КНР посилює власні позиції як на

регіональному рівні (Південна Азія), так і на глобальному рівні (Близький Схід та світ в цілому). Протягом ХХІ століття Китай ефективно використовує економічну дипломатію для посилення економічної та політичної взаємодії з іншими державами. Яскравим прикладом цього є Ініціатива «Пояс і Шлях», у межах якої Китай не лише зміцнив власні економічні позиції в різних регіонах світу, а й підвищив рівень дипломатичного та зовнішньополітичного співробітництва на двосторонньому та багатосторонньому рівнях. Саме тому економічну дипломатію можна вважати одним із чинників посилення геополітичного статусу та впливу КНР.

2.2. Концепція «мирного піднесення» Китаю в контексті економічного та геополітичного зростання держави

Цей підрозділ присвячено еволюції зовнішньої політики КНР наприкінці XX - на початку XXI ст., у центрі якої перебуває концепція «мирного піднесення» (згодом - «мирного розвитку») як стрижень зовнішньополітичної стратегії Пекіна в 1993–2013 рр. Фундаментальні зрушення цього періоду відображають перехід країни від постхолодновоєнної напівізоляції до статусу одного з провідних гравців світової політики. Охоплюючи керівництво Цзян Цземіня (1993-2003) та Ху Цзіньтао (2003-2013), аналіз простежує, як ця концепція забезпечила реінтеграцію Китаю в міжнародне співтовариство після подій на площі Тяньаньмень 1989 року, супроводжувала економічну лібералізацію та геополітичне перепозиціонування КНР. Саме в ці два десятиліття Пекін подолав дипломатичну ізоляцію, посилив економічне зростання через реформи, повернув під суверенітет Гонконг і Макао за принципом «одна країна, дві системи», заклавши водночас модель для тайванського питання, а також освоїв багатосторонню дипломатію, вступив до СОТ (2001) та інвестував у м'яку силу, символом якої стала Олімпіада-2008 у Пекіні (Алієв, 2025b).

Актуальність теми зумовлена тривким впливом ідеї «мирного піднесення» на сучасні стратегії Пекіна: її логіка мирного розвитку та глобальної співпраці проглядає й у нинішніх ініціативах на кшталт «Поясу і Шляху» (ПіШ). Це є прикладом того, як теоретичний конструкт перетворився з риторичного інструмента на практичний рушій зовнішньої політики, що визначав не лише внутрішні реформи, а й взаємодію КНР із великими державами (США, Росія) та регіональними структурами (ШОС). Простеживши цю еволюцію, можна побачити механізм, за допомогою якого Китай поєднує реалізм у захисті національних інтересів із лібералізмом у просуванні економічної інтеграції - поєднання, що й лежить в основі його теперішнього статусу впливової глобальної держави в умовах стратегічної конкуренції зі США.

Концептуально «мирне піднесення» вибудоване на перетині двох парадигм: реалістичної (захист національних інтересів) і ліберальної (економічна інтеграція та багатосторонність). Його теоретичний вектор спрямований проти інтерпретацій, у яких зростання Китаю прочитується як загроза, насамперед проти логіки «пастки Фуکیدіда», що описує ризик конфлікту між висхідною державою та наляканим гегемоном, і «дилеми безпеки» (Allison, 2017; Jervis, 1978). Ставка на м'яку силу та внутрішній розвиток мала дати змогу інтегруватися у глобальний порядок, не втрачаючи автономії (Ikenberry, 2008). Показово, що й частина китайської думки пропонує тут власну оптику: «моральний реалізм» Я. Сюетона, з його акцентом на балансі сили та співпраці, фактично й слугує теоретичною опорою «мирного піднесення» зсередини китайської традиції (Yan, 2019).

Оцінюючи період правління Цзян Цземіня (1993-2003), дослідники відзначають швидке подолання міжнародного осуду та ізоляції КНР, спричинених подіями на площі Тяньаньмень у 1989 р. Згідно з оцінками аналітиків, головним інструментом відновлення позицій Китаю стала масштабна структурна трансформація економіки. Починаючи з 1992 р., керівництво КНР запровадило концепцію «соціалістичної ринкової економіки», ініціювало створення спеціальних економічних зон (зокрема в Шанхаї) та активне залучення прямих іноземних інвестицій, зокрема з Гонконгу й Тайваню. Експерти виокремлюють низку ключових рішень цього періоду: запровадження ініціативи «Три представництва» (яка інтегрувала бізнес-еліту до КПК), програму «Розвивати Захід» (2000 р.) для підтримки відсталих провінцій, сприяння технологічному сектору (наприклад, *Alibaba*), а також вступ до СОТ у 2001 р. Хоча приєднання до СОТ створило тиск на державний сектор через зняття тарифного захисту, воно забезпечило доступ до глобальних ринків і дало імпульс для найтривалішого економічного зростання в історії країни. Крім того, вибір Пекіна як господаря Олімпіади-2008 став важливим кроком у формуванні іміджу відкритої держави та посиленні її «м'якої сили» (McDonald, 2022; Shih, 2022).

У геополітичному вимірі фахівці акцентують увагу на нормалізації відносин із ключовими світовими гравцями. Після розпаду СРСР, що спонукало КПК до глибокої стратегічної переоцінки, Цзян Цземінь налагодив діалог з Росією, здійснивши низку взаємних візитів з Б. Єльциним і підписавши двосторонні угоди у 1992-1997 рр. Паралельно з цим відбулося відновлення контактів зі США, закріплене взаємними державними візитами з Б. Клінтоном у 1996-1997 рр. (Shih, 2022; Shambaugh, 2021).

Ще одним визначним досягненням цього періоду є реінтеграція Гонконгу (1997) та Макао (1999). Цей процес спирався на розроблену Ден Сяопіном концепцію «одна країна, дві системи», що гарантувала збереження капіталістичного устрою в цих регіонах під суверенітетом соціалістичного материкового Китаю (China.org.cn, 2006; Shambaugh, 2021). Офіційна риторика того часу прямо пов'язувала цей успіх із подальшими територіальними цілями: під час церемонії передачі Макао Цзян Цземінь наголосив на впевненості та здатності уряду вирішити тайванське питання і здійснити повне возз'єднання країни (Gittings, 1999).

Систематизувавши наведені факти, можна дійти таких висновків щодо концептуального значення політики КНР у зазначений період. По-перше, політика реінтеграції Гонконгу та Макао є не просто історичним здобутком дипломатії Цзян Цземіня, а чіткою практичною ілюстрацією довгострокового бачення КНР щодо вирішення питання Тайваню. Автор вважає, що успішна реалізація концепції «одна країна, дві системи» слугує для Пекіна базовою моделлю: вона демонструє готовність зберегти наявну соціально-політичну та економічну систему острова за умови його мирного повернення під суверенний контроль материкового Китаю.

По-друге, внутрішні економічні реформи цього періоду стали безпосереднім фундаментом для розширення зовнішньополітичної суб'єктності. Здобутки в економічній лібералізації та модернізації Народно-визвольної армії Китаю

дозволили Пекіну не лише вийти з міжнародної ізоляції, а й конвертувати залучені іноземні інвестиції у зростання глобального геополітичного впливу.

У підсумку, період правління Цзян Цземіня є визначальним етапом, під час якого було закладено доктринальні основи сучасного Китаю. Внутрішня лібералізація економіки була нерозривно пов'язана із зовнішньою стратегією: економічні успіхи зміцнили позиції держави у двосторонніх відносинах, а дипломатичні прориви (як-от вступ до СОТ та реінтеграція територій) відкрили шлях для перетворення КНР на світову наддержаву.

У науковому дискурсі правління Ху Цзіньтао (2003-2013 рр.) розглядається як період обережної, але активної глобальної експансії, заснованої на ідеологемах «мирного піднесення» та згодом «мирного розвитку». Як зазначає С. Чжао, керівництво КНР продовжувало дотримуватися заповітів Ден Сяопіна (*taoguangyanghui* - «приховування можливостей»), фокусуючись на внутрішній модернізації, адаптації до гегемонії США та політиці «добросусідства» (*mulin zhengce*), оскільки тодішній рівень національної могутності ще не дозволяв відкрито конкурувати із Заходом (Zhao, 2012).

Перехід від терміна «піднесення» до «розвитку», за оцінками Б. Глейзер, Е. Медейроса та К. Деміра, був свідомим стратегічним кроком Пекіна. Ця зміна була покликана нейтралізувати теорію «китайської загрози» серед західних (особливо американських) політиків і запевнити світ у неагресивних намірах КНР (Demir, 2019; Glaser & Medeiros, 2007). Офіційно ця стратегія була закріплена у Білій книзі Держради КНР «Шлях мирного розвитку Китаю» (2005 р.), яка спиралася на п'ять базових принципів: 1) економічний розвиток в умовах багатополярності; 2) підтримка мирного міжнародного середовища; 3) опора на науку та інновації; 4) відкритість до глобальної торгівлі та регіональної інтеграції; 5) демократизація міжнародних відносин і мирне вирішення суперечок (Congressional-Executive Commission on China, 2005).

Дослідники вказують на широку практичну реалізацію цього курсу на кількох рівнях. За спостереженнями К. Деміра, у цей період Китай значно розширив свою багатосторонню дипломатію та економічну присутність: було ініційовано концепцію «Гармонійного світу» в ООН (2005 р.), створено групу БРІКС (2009 р.), запущено Зону вільної торгівлі АСЕАН - Китай (2010 р.), а також активізовано стратегію «виходу назовні», що призвела до масової експансії китайських компаній в Африку та Латинську Америку. Паралельно з цим, на дипломатичному треку, Пекін виступив модератором шестисторонніх переговорів щодо КНДР і пом'якшив риторику щодо Тайваню (Demir, 2019). Як підкреслює Дж. Айкенберрі, мета цієї стратегії полягала в інтеграції Китаю в наявний глобальний порядок із одночасним збереженням власної автономії та протидією західноцентричному світогляду (Ikenberry, 2008).

Незважаючи на інституційні успіхи, оцінки наслідків цієї доктрини серед фахівців різняться. З одного боку, С. Ширк констатує, що обережність Ху Цзіньтао дійсно допомогла уникнути ескалації конфліктів із сусідами та зміцнила позиції КНР в Азії (Shirk, 2007). З іншого боку, низка авторів ставить під сумнів щирість китайських намірів. Зокрема, Р. Суєттінгер кваліфікує «мирне піднесення» швидше як пропагандистську кампанію, ніж як реальну зовнішньополітичну доктрину (Suettinger, 2004). Крім того, С. Чжао та Дж. Айкенберрі звертають увагу на помітну суперечність: після фінансової кризи 2008 р., ставши другою економікою світу, Китай почав значно жорсткіше відстоювати «основні національні інтереси», що проявилось у зростанні напруженості та територіальних претензіях у Південнокитайському морі, виявивши межі риторики «мирного розвитку» (Ikenberry, 2008; Zhao, 2012).

Аналізуючи наведені теоретичні погляди та історичний контекст, можна сформулювати такі висновки щодо розвитку зовнішньої політики Китаю в досліджуваний період. По-перше, оцінюючи скептицизм низки дослідників щодо концепції «мирного піднесення/розвитку», автор вважає, що суперечність між мирною риторикою та локальною ескалацією (наприклад, у Південнокитайському

морі) не спростовує значення самої концепції. Навпаки, вона розкриває її стратегічну подвійну функцію: назовні доктрина слугувала інструментом деескалації та приспання пильності Заходу, тоді як всередині держави вона слугувала рамкою для поступового, безперешкодного нарощування структурних, фінансових та військових можливостей. Цей накопичений потенціал став фундаментом для значно агресивнішого етапу зовнішньої політики, який згодом почав реалізовуватися за Сі Цзіньпіна.

По-друге, розглядаючи період 1993-2013 рр. комплексно, можна простежити чітку спадкоємність епох. За правління Цзян Цземіня Китай виконав базові завдання: подолав міжнародну ізоляцію, лібералізував економіку, вступив до СОТ і повернув під свій контроль Гонконг і Макао. Спираючись на цей фундамент, Ху Цзіньтао зміг перейти до масштабування впливу - від регіональної економічної співпраці до створення глобальних форматів (БРИКС) та формування образу глобальної, відповідальної сили. Таким чином, цей двадцятилітній період став епохою трансформації КНР від регіонального гравця, що оговтується від криз, до глобального актора, який поєднує реалізм у захисті національних інтересів із ліберальним підходом до економічної інтеграції.

По-третє, з теоретичного погляду феномен «мирного піднесення» демонструє фундаментальну розбіжність між китайським та західним розумінням динаміки міжнародної системи. На противагу теоріям наступального реалізму (зокрема Дж. Міршаймера) про неминучість військового конфлікту між чинним гегемоном і висхідною державою, китайська доктрина спирається на конфуціанську логіку гармонійного співіснування, довгострокового планування та поступальної адаптації. Саме ця ідеологічна відмінність пояснює унікальний характер китайської експансії: замість прямого силового виклику західним інституціям (МВФ, Світовий банк), КНР обирає шлях фінансового лідерства через створення паралельних структур (АБП, *NDB*) та ініціатив на кшталт ПіШ.

2.3. Місце м'якої сили та публічної дипломатії у зовнішньополітичній стратегії Китаю

Економічне та геополітичне зростання КНР у XXI столітті підкреслило важливість створення сприятливого міжнародного іміджу з метою зміцнення глобальних позицій країни та залучення більшої кількості іноземних держав до співпраці. Успішність цих зусиль підтверджується Глобальним індексом м'якої сили (2026 р.) від Brand Finance, де Китай посідає другу позицію у світі, поступаючись лише США (Jagodziniski, 2026). Досліджуючи цей феномен, науковці відштовхуються від класичного визначення Дж. Ная-молодшого, який трактував «м'яку силу» як здатність держави впливати на інших через трансляцію власних цінностей та культури, не вдаючись до примусу (Nye, 2004). За Наєм, на практиці, це означає проектування країнами власних цінностей та культури крізь кордони інших держав задля зміцнення партнерських відносин та поліпшення іміджу власної держави (Nye, 2004).

М'яка сила Китаю підкріплюється його прагматичною, орієнтованою на результати моделлю міжнародного співробітництва. Замість того, щоб зосереджуватися переважно на ідеологічній узгодженості, Пекін приділяє більшу увагу зв'язкам, спрощенню торгівлі та співпраці в галузі розвитку, представляючи їх як практичну основу для партнерства (Council on Foreign Relations, 2018).

В адаптації цієї концепції до китайських реалій аналітики фіксують чітку еволюцію. Офіційно термін був закріплений у 2007 р. Ху Цзіньтао, який пов'язав «велике відродження нації» з процвітанням культури. Згодом, у 2014 р., Сі Цзіньпін трансформував цю ідею у проактивну вимогу створення «хорошого китайського наративу» для світу. Як наслідок, Пекін сформував прагматичну модель, де акцент робиться не на ідеологічній спорідненості, а на економічних зв'язках, спрощенні торгівлі та культурній дипломатії (Council on Foreign Relations, 2018).

Концептуалізуючи цю модель, В. Б. Сотирович стверджує, що Китай протиставляє тезі С. Гантінгтона про «зіткнення цивілізацій» ідею

міжцивілізаційного діалогу. Дослідник виділяє три базові принципи китайської «м'якої сили»: 1) на культурному рівні - сприяння взаємоповазі та використання дипломатії для зняття напруженості; 2) на економічному рівні - надання переваги переконанню, а не санкційному примусу; 3) на соціальному рівні - розбудова транснаціональних мереж співпраці та міжособистісних контактів (Sotirović, 2024).

Паралельно з «м'якою силою» в науковому дискурсі аналізуються більш агресивні форми китайського впливу. Дж. Най та Дж. Коул оперують поняттям «гострої сили» (*sharp power*), яка, на відміну від добровільної привабливості, маніпулює, проникає в інформаційне середовище та підриває вільний вибір. Її інструментарій охоплює приховане фінансування еліт, дезінформацію через контрольовані ЗМІ та економічний шантаж задля цензури (Cole, 2018; Nye, 2018). При цьому Пекін цілеспрямовано розмиває межі між цими поняттями, маскуючи операції впливу під традиційну публічну дипломатію (Cole, 2018).

Втім, винятково важливим для розуміння сучасного китайського політичного інструментарію є поняття «сили дискурсу» (*Huayu Quan*). Цей концепт позначає масштабні амбіції КПК щодо розширення глобального впливу Китаю на формування міжнародного економічного і політичного порядку денного та світової громадської думки. Як зазначають аналітики, ця мета нерозривно пов'язана з доктриною «всеохопної національної сили» КНР, оскільки здатність продукувати наративи та встановлювати концептуальні рамки на міжнародному рівні розглядається китайським керівництвом як стратегічний ресурс, що має таку ж вагу, як і матеріальні можливості держави. Попри те, що поняття «сили дискурсу» частково спирається на загальновизнані теорії політичної комунікації (зокрема на здатність акторів просувати вигідні їм інтерпретації, що впливають на політичні результати), у китайському контексті воно набуває особливого, ідеологічного забарвлення. У політичній думці КПК «сила дискурсу» глибоко вкорінена в історичному наративі невдоволення: вона підкреслює болісне сприйняття тривалої маргіналізації Китаю в умовах західного домінування у

світовій громадській думці. Відповідно, партія позиціонує себе як єдиного суб'єкта, здатного подолати цю несправедливість і відновити історичну, культурну та політичну центральність Китаю на світовій арені (Chen, 2022).

Варто також виокремити, що китайський підхід до м'якої сили і публічної дипломатії фундаментально відрізняється від її західної моделі: якщо остання базується на привабливості універсальних цінностей (демократія, права людини), то китайська публічна дипломатія апелює до права кожної цивілізації на власний шлях розвитку. Саме ця відмінність - не культурна, а нормативна, пояснює, зокрема, чому концепція *Huayu Quan* резонує з незахідними державами: вона відображає китайське прагнення не «переконати» інші країни прийняти китайські цінності, а легітимізувати право кожної цивілізації на власний шлях розвитку, і такий підхід працює значно ефективніше за західний універсалізм.

За правління Сі Цзіньпіна ця програма трансформувалася в амбітну мету побудови глобальної «системи зовнішнього дискурсу». Цей процес ґрунтується на переконанні, що Китай зобов'язаний впевнено артикулювати власні ідеї як життєздатну альтернативу панівним західним наративам. Така амбіція додатково підкріплюється впевненістю теоретиків КПК у тому, що глобальний баланс сил невідворотно зміщується на користь Пекіна через підрив авторитету США на глобальній арені (Chen, 2022).

Систематизувавши підходи дослідників до розуміння «м'якої», «гострої» та «дискурсивної» сили, можна дійти таких висновків. По-перше, успіх Китаю у нарощуванні міжнародної привабливості зумовлений глибоким прагматизмом. На відміну від західних демократій, сучасний Китай не вимагає від партнерів ідеологічної трансформації. Його публічна дипломатія фокусується на взаємовигідних зв'язках та інфраструктурному розвитку, що робить китайську пропозицію особливо привабливою, зокрема для країн Глобального Півдня. По-друге, розмежування «м'якої» та «гострої» сили є критично важливим для досягнення реальної стратегії Пекіна. Автор погоджується з тезою про свідоме розмивання цих меж китайським керівництвом: використовуючи легітимні

культурні чи освітні інституції, Китай нерідко імплементує механізми прихованого тиску, що свідчить про симбіоз цих двох сил. По-третє, прагнення КПК домінувати через «силу дискурсу» яскраво свідчить про перехід зовнішньої політики Китаю від оборонної стадії (заперечення «китайської загрози») до наступальної (формування власних правил гри на глобальному інформаційному полі та подолання так званої західної гегемонії наративів).

З огляду на це, подальше дослідження зовнішньополітичної стратегії КНР потребує детального практичного аналізу ключових інструментів впливу. Відповідно, логічним продовженням роботи стане аналіз ефективності таких механізмів культурної та публічної дипломатії, як Інститути Конфуція, організація глобальних спортивних заходів, а також використання новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту, для проєкції державної сили на міжнародній арені.

Стрімкий геополітичний та економічний розвиток КНР протягом останніх десятиліть та перетворення на одну з провідних та найвпливовіших світових держав підкреслили важливість та необхідність для Китаю забезпечувати власні стратегічні інтереси шляхом створення сприятливого міжнародного середовища та іміджу Китаю у світі. У цьому контексті публічна дипломатія стала невід'ємною складовою зовнішньої політики Китаю, знаменуючи собою цілеспрямовані зусилля Пекіна з інформування та впливу на іноземну аудиторію як один із засобів просування власних національних стратегічних інтересів.

Розглядаючи роль публічної дипломатії у зовнішньополітичній діяльності КНР, варто відзначити, що термін «публічна дипломатія» був запроваджений у середині 1960-х років Е. Галліоном як «програма, яка фінансується урядом, і яка спрямована на вплив на громадську думку в інших країнах та на їх подальше інформування» (USC Center on Public Diplomacy, n.d.). Публічна дипломатія, в широкому розумінні, охоплює різні заходи, що фінансуються урядом окремої держави, які спрямовані на безпосередню комунікацію з іноземною аудиторією задля налагодження діалогу, більшої поінформованості та впливу, з метою

забезпечення виконання стратегічних цілей держави (USC Center on Public Diplomacy, n.d).

Так, публічна дипломатія нерозривно пов'язана з поняттям «м'якої сили» і розуміється як основний інструмент для її досягнення. У 1980-х роках політолог Дж.Най увів цей термін у широкий обіг, визначивши його як «здатність країни впливати на інших, не вдаючись до силового тиску». На практиці це означає проєктування країнами власних цінностей та культури крізь кордони інших держав, в тому числі на їхніх громадян, задля сприяння зміцненню партнерських відносин та покращення іміджу власної держави. Основними складовими м'якої сили є культурна дипломатія - використання власної культури для підвищення інтересу до держави і покращення власного іміджу; а також публічна дипломатія, яка передбачає вплив на громадську думку через освітні обміни, програми навчання та інформаційні кампанії (Nye, 2004). Фактично, публічна дипломатія - це набір інструментів і практик, які держава використовує для проєктування привабливих культурних та політичних досягнень на міжнародний рівень з метою покращення іміджу держави та формування сприятливого ставлення до неї в інших країнах.

Відповідно до дослідження Фонду Громадської Дипломатії «Публічна дипломатія Китаю», для Китаю термін «публічна дипломатія» є досить новим, адже раніше офіційні китайські чиновники здебільшого оперували поняттями «зовнішня комунікація» або «урядова комунікація», що позначало урядову стратегію комунікації з іншими державами та їхніми громадянами (Civil Diplomacy Foundation, n.d.). Враховуючи економічне зростання Китаю протягом останніх десятиліть, підсилене дедалі більшим геополітичним впливом як на регіональному, так і глобальному рівні, Китай обрав стратегію посилення напряму публічної дипломатії, з кінцевою метою покращення міжнародного іміджу Пекіна та формування сприятливого міжнародного середовища для Китаю та китайської культури. Загалом, можна виділити декілька рівнів багатовекторної стратегії публічної дипломатії Китаю, що є важливим елементом загального зовнішньополітичного

дискурсу КНР. Першим стратегічним елементом є протидія наративу про «китайську загрозу». У цьому контексті основною метою є формування позитивного іміджу Китаю як мирної та відповідальної країни. Особливо важливим цей вектор є в контексті протидії наративам про піднесення та посилення КНР як загрозу наявній системі міжнародних відносин та міжнародному порядку, зокрема у США та європейських країнах (Shen, 2020). Іншим важливим елементом публічної дипломатії є сприяння загальній економічній політиці КНР: сприяючи більш тісній взаємодії з іншими державами та посилюючи культурне, політичне та економічне співробітництво, публічна дипломатія відіграє важливу роль у створенні нових партнерств, що своєю чергою створюватиме передумови для збільшення обсягів двосторонньої торгівлі, китайських інвестицій в інфраструктурні проєкти (як-от у межах Ініціативи ПіШ), зрештою посилюючи економічний розвиток КНР (Custer et al., 2018).

Одним із найважливіших прикладів китайської м'якої сили та публічної дипломатії та її поширення в усьому світі є Інститути Конфуція (ІК). Інститути Конфуція були створені як «некомерційні навчальні заклади, спільно фінансовані китайськими та іноземними партнерами, з метою поширення китайської мови, поглиблення міжнародного розуміння китайської мови та культури, а також сприяння міжособистісним обмінам між Китаєм та іншими країнами світу» (China International Education Foundation, n.d.). Наразі програми Інституту Конфуція організовує Китайський фонд міжнародної освіти (*CIEF*), який є державною неурядовою організацією при Міністерстві освіти КНР. Інститути Конфуція слугують важливою платформою для просування культури, мови та традицій Китаю у світовому масштабі і розглядаються багатьма аналітиками та урядовцями як китайська версія Британської Ради у Великій Британії, німецького Гете-Інституту та багатьох інших подібних організацій, що працюють у цій сфері з метою популяризації культури, мови та традицій своєї країни.

Програма розпочалася у 2004 році, коли Китай розпочав співпрацю з іноземними інституціями для створення ІК за кордоном, а перший Інститут Конфуція був офіційно відкритий у червні 2004 року в Сеулі, Південна Корея. За

останніми офіційними даними, станом на жовтень 2025 року в більш ніж 160 країнах і регіонах світу налічувалося 510 Інститутів Конфуція (Zou, 2025).

Аналізуючи роль ІК, варто підкреслити значення цієї ініціативи для просування китайської мови в усьому світі. Мовні курси, які пропонуються під егідою Інститутів Конфуція, значною мірою не лише сприяють підвищенню інтересу до китайської мови, а й значно збільшують кількість людей, які вивчають і розмовляють цією мовою, що сприяє підвищенню рівня комунікації між різноманітними людьми з різних регіонів світу. З культурного погляду ІК організовують і проводять безліч культурних заходів і виставок, які демонструють багату історію Китаю, його культуру і традиції. Таким чином, діяльність Інститутів Конфуція з популяризації китайської мови та культури позитивно впливає на сприйняття Китаю та його імідж у світі.

Однак останнім часом на адресу Інститутів Конфуція лунає дедалі більше критики, особливо з боку західних країн. Відсутність прозорості у фінансових операціях з приймаючими університетами була названа однією з причин закриття Інститутів Конфуція по всьому світу (Przychodniak, 2023). Більше того, наприклад, у США місцеві філії ІК були звинувачені у поширенні пропаганди, а низка університетів як у США, так і в Європі припинили співпрацю з ІК з різних причин, таких як невідповідність місії університету, навчальним програмам тощо (Peterson et al., 2022). Водночас у звіті «Після інститутів Конфуція: Тривалий вплив Китаю на американську вищу освіту» зазначається, що могли бути й альтернативні причини закриття ІК, такі як заміна їх новим китайським партнерством, державна політика США, заміна університетською китайською програмою тощо (Peterson et al., 2022).

Аналізуючи роль Інститутів Конфуція в м'якій силі та культурній дипломатії Китаю, важливо дослідити зовнішньополітичні стратегії Китаю, які сприяли розвитку та підвищенню ролі Інститутів. Наприклад, під час доповіді Ху Цзіньтао на Сімнадцятому Національному з'їзді Комуністичної партії Китаю у 2007 році було підкреслено, що «в нинішню епоху культура стає все більш важливим джерелом національної згуртованості та творчості, а також чинником,

що набуває дедалі більшого значення у змаганні за загальну національну силу» (Hu, 2007; Council on Foreign Relations, 2018). Крім того, життєздатність посилення культури як частини «м'якої сили» Китаю була підкреслена в цій доповіді як одна з ключових цілей, спрямована на кілька важливих аспектів, включаючи ідею просування китайської культури, збереження її сутності, історії та культурної спадщини, а також посилення впливу китайської культури в усьому світі. Таким чином, доповідь Ху Цзіньтао у 2007 році та ідеї, викладені в ній, можна вважати першою публічною декларацією китайського погляду на «м'яку силу», конкретні завдання, які необхідні для покращення іміджу країни у світі, що робить культурну дипломатію одним з найважливіших векторів китайської зовнішньої політики. Пізніше цю ідею підтримав Сі Цзіньпін, який у своїй промові заявив: «Ми повинні збільшити м'яку силу Китаю, створити хороший китайський наратив і краще донести послання Китаю до світу», підкресливши важливість «м'якої сили», культурної дипломатії та ІК в загальній сучасній зовнішньополітичній стратегії Китаю (Mo & Zhou, 2012).

Підсумовуючи, необхідно підкреслити фундаментальне значення Інститутів Конфуція для культурної дипломатії та загальної зовнішньополітичної стратегії Китаю. Незважаючи на виклики та занепокоєння, ІК відіграють вирішальну роль у просуванні китайської культурної та публічної дипломатії, популяризації китайської мови, академічного співробітництва, культурних обмінів, а також китайських традицій і цінностей, що зрештою сприяє поліпшенню відносин і співпраці між Китаєм та іншими країнами (Алієв, 2023с).

Окрім діяльності Інститутів Конфуція, ще одним з найбільш успішних прикладів реалізації публічної дипломатії КНР, безперечно, є проведення в Пекіні літніх Олімпійських ігор в 2008 році. Олімпійські ігри 2008 року стали наріжним каменем китайської публічної дипломатії XXI століття та першою довгостроковою стратегією використання глобального спортивного заходу для покращення іміджу Китаю на міжнародній арені та наочної демонстрації

китайської культури і ключових китайських досягнень, зокрема у спортивній сфері (Aryabaha, 2010). Основною метою проведення Олімпійських ігор для китайського керівництва стало посилення «м'якої сили» Китаю крізь демонстрацію економічних досягнень, організаційних можливостей та культурної спадщини, одночасно протидіючи поширеному на Заході наративу про «китайську загрозу», а також просуваючи ідею мирного розвитку Китаю на світову аудиторію (U.S. Department of State, 2015).

Однак, з іншого боку, значна увага світової спільноти та міжнародних ЗМІ посилила критику політичної системи Китаю, акцентуючи увагу на питаннях порушень прав людини, обмежень свободи та преси, висвітлюючи ці події одночасно зі спортивними подіями під час проведення Олімпійських ігор у Пекіні (Custer et al., 2018). З огляду на результати проведення Олімпіади в Пекіні, можна відзначити, що стратегія демонстрації основних досягнень Китаю під час підготовки та проведення Ігор стала важливим елементом посилення національного бренду та міжнародного іміджу, а сама Олімпіада стала першим глобальним заходом та платформою для демонстрації китайської культури та економічних спроможностей.

Наступним важливим виміром публічної дипломатії КНР є технологічний розвиток. Стрімкий розвиток сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ) суттєво впливає на сучасну систему міжнародних відносин та глобальну геополітику. З огляду на загальний тренд на цифровізацію процесів, інтенсифікований після пандемії *COVID-19*, тематика розвитку штучного інтелекту стає дедалі важливішим чинником на світовій політичній арені та має суттєвий вплив на міжнародні політичні процеси. Крім того, сучасні технології створюють нові можливості для держав щодо поширення власного впливу та забезпечення своїх стратегічних переваг, що є особливо актуальним для великих держав. КНР, безперечно, є одним з найбільш впливових глобальних гравців на ринку технологій, тому важливо дослідити вплив технології штучного інтелекту на зовнішньополітичну діяльність Китаю.

Системний підхід Китаю до розвитку сучасних технологій концептуалізований в основоположному документі Державної ради КНР «План розвитку штучного інтелекту нового покоління» (липень 2017 р.). Аналіз цього документа демонструє чітку триступеневу стратегію досягнення світового домінування в цій галузі. Перший етап (до 2020 р.) передбачав синхронізацію китайських технологій зі світовими стандартами та перетворення ШІ на новий драйвер економічного зростання з очікуваним масштабом суміжних галузей понад 1 трлн юанів. Другий етап (до 2025 р.) фокусувався на технологічному прориві, масштабному впровадженні ШІ в ключові сектори економіки (медицина, сільське господарство, оборона) та розробці відповідного етико-правового поля. Фінальний етап (до 2030 р.) має закріпити статус КНР як головного світового центру інновацій у сфері ШІ (зокрема в автономному та гібридному інтелекті) з капіталізацією суміжних галузей на рівні 10 трлн юанів (Webster et al., 2017). Практичним втіленням цієї стратегії експерти називають появу моделі *DeepSeek* (січень 2025 р.), яка кардинально змінила глобальний ландшафт ШІ, де до цього домінували американські компанії, зокрема *OpenAI*. Реліз *DeepSeek-R1* викликав шок у технологічній індустрії, швидко обійшовши *ChatGPT* за кількістю завантажень (Feifei, 2025; Metz, 2025).

Дослідники виокремлюють кілька стратегічних наслідків цього прориву. На думку Б. Міна та Т. Фікіна, успіх *DeepSeek* спростував американську парадигму розвитку ШІ, згідно з якою лідерство гарантується виключно масовими інвестиціями в інфраструктуру та монопольним доступом до передових напівпровідників. Китайська розробка довела здатність досягати продуктивності рівня *OpenAI* за значно менших обчислювальних і фінансових витрат, ефективно долаючи політичні бар'єри у вигляді експортного контролю США (Feifei, 2025; Fikin, 2025).

У геополітичному вимірі фахівці розглядають *DeepSeek* як потужний інструмент впливу. Т. Фікін зазначає, що здатність Пекіна пропонувати високоякісні, але дешеві технологічні рішення робить його безальтернативним

партнером для країн Глобального Півдня (Африка, Латинська Америка, Південно-Східна Азія), де висока вартість західних аналогів перешкоджає цифровізації. Крім того, інтеграція цих рішень в ініціативу «Пояс і Шлях» здатна мультиплікувати технологічний вплив КНР (Fikin, 2025). Водночас Т. Грем і П. Сінгер акцентують увагу на безпековому вимірі: посиляючись на китайських військових аналітиків, вони вказують на потенціал *DeepSeek* у військово-промисловій сфері: від оптимізації систем озброєнь і створення автономних платформ до аналізу поля бою в реальному часі та ведення кібервійн, що кидає прямий виклик американському військовому лідерству (Graham & Singer, 2025).

Спираючись на аналіз стратегічних документів та оцінки західних експертів, пропонуються такі висновки щодо ролі ШІ в зовнішньополітичному арсеналі Китаю. По-перше, «План розвитку штучного інтелекту нового покоління» доводить, що для керівництва КНР технологічне лідерство є не просто питанням економічного престижу, а фундаментальною основою майбутнього виживання та домінування в глобальній системі. Акцент на поетапній капіталізації галузі свідчить про глибоке розуміння того факту, що в XXI столітті економічна та військова міць держави прямо пропорційна її інноваційному потенціалу.

По-друге, розглядаючи кейс *DeepSeek* у контексті зовнішньої політики, автор вважає за необхідне класифікувати його як один із найефективніших сучасних проявів китайської «м'якої сили». Успіх цієї моделі виконує подвійну функцію: він руйнує міф про незамінність американських технологій і водночас формує позитивний імідж Китаю як держави, що готова ділитися передовими, але доступними інноваціями з країнами, що розвиваються. Це створює міцний фундамент для формування технологічної лояльності держав-реципієнтів до Пекіна.

По-третє, поява *DeepSeek* остаточно перевела технологічний вимір зі сфери комерційної конкуренції у площину жорсткого геополітичного та військового протистояння між КНР та США. Інтеграція дешевого і потужного ШІ у військово-

промисловий комплекс Китаю здатна в найближчій перспективі нівелювати кількісну та якісну перевагу західних армій.

Таким чином, стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту стає наріжним каменем комплексної державної могутності КНР. Він не лише посилює культурний та економічний вплив Китаю на міжнародній арені, а й формує нову парадигму світової геополітичної конкуренції, де технологічна незалежність та інноваційна перевага визначатимуть архітектуру майбутнього світопорядку.

Зрештою, можна дійти висновку, що сучасні технології, передусім штучний інтелект, відіграють важливу роль у китайській зовнішній політиці. Згідно з проаналізованим «Планом розвитку штучного інтелекту нового покоління» КНР, а також з проілюстрованим зростанням ролі *DeepSeek*, можна виокремити важливу зміну в зовнішній політиці та глобальному впливі КНР. Беручи до уваги зростання пріоритету ШІ як економічного інструменту та відповідного технологічного лідерства внаслідок цього, Китай не лише прагне досягти і закріпитись у статусі провідної технологічної держави, а й зміцнити власну м'яку силу та глобальний вплив за допомогою технологій ШІ, як-от *DeepSeek*. Також лідерство Китаю у сфері штучного інтелекту, а також фінансова доступність та ефективність цих технологій створюють для КНР конкурентну перевагу у технологічному протистоянні зі США та дають можливість поглиблювати технологічне, економічне та політичне співробітництво з іншими державами, які матимуть інтерес до китайських технологій штучного інтелекту, тим самим кидаючи виклик технологічному домінуванню американських компаній (Алієв, 2025d).

Отже, враховуючи вищенаведене, важливо відзначити ключову роль публічної дипломатії КНР має на початку XXI століття у зовнішньополітичному плануванні та дискурсі Китаю. Виходячи зі стратегічної необхідності формування сприятливого міжнародного іміджу та підвищення інтересу глобальної аудиторії до Китаю та китайської культури, КНР інвестувала значні ресурси в інструменти публічної дипломатії, як відкриття та поширення діяльності Інститутів Конфуція в

інших країнах світу, так і проведення Літніх Олімпійських ігор 2008 року в Пекіні. Попри критику щодо централізованого підходу та питань цензури в публічній дипломатії КНР, Пекін успішно використовує інструментарій публічної дипломатії для взаємодії з іноземною громадськістю, впливу на неї та покращення власного міжнародного іміджу.

Варто також виокремити, що китайський підхід до м'якої сили і публічної дипломатії фундаментально відрізняється від її західної моделі: якщо остання базується на привабливості універсальних цінностей (демократія, права людини), то китайська публічна дипломатія апелює до права кожної цивілізації на власний шлях розвитку. Саме ця відмінність - не культурна, а нормативна, пояснює, зокрема, чому концепція *Huayu Quan* резонує з незахідними державами: вона відображає китайське прагнення не «переконати» інші країни прийняти китайські цінності, а легітимізувати право кожної цивілізації на власний шлях розвитку, і такий підхід працює значно ефективніше за західний універсалізм.

Підсумовуючи, варто відзначити, що м'яка сила та публічна дипломатія відіграють відчутну роль у зовнішній політиці та стратегіях КНР як важлива частина загального «пазла» зовнішньополітичних стратегій і доктрин, які мають на меті посилення геополітичних та економічних позицій КНР у світі (Алієв, 2025с).

Висновки до Розділу 2. У другому розділі досліджено еволюцію та інструментарій реалізації зовнішньополітичних стратегій КНР у XXI столітті.

Встановлено, що економічна дипломатія Китаю трансформувалася з допоміжного інструменту підтримки зовнішньої торгівлі та експорту в домінантний інструмент геоекономічного державного управління. Систематизовано чотири моделі реалізації економічного впливу КНР: кооптацію через риторику взаємовигідного партнерства, примус через цільові економічні санкції та адміністративні обмеження, гегемонію відповідно до логіки наступального реалізму Міршаймера та механізм «обмеженої раціональності» Поульсена, який пояснює поведінку держав-реципієнтів, що переоцінюють

переваги угод. Доведено, що в практиці КНР домінує комбінація кооптації та гегемонії: офіційна риторика ПіШ апелює до «взаємовигідної співпраці», тоді як фактичні результати, зокрема боргова асиметрія та закріплення стратегічних активів, відповідають логіці накопичення відносних переваг. Використання Пекіном цієї гібридної моделі сприяло суттєвій зміні балансу сил на користь КНР у Південній Азії, де Китай системно витіснив регіональне лідерство Індії через стратегічні інфраструктурні інвестиції, та на Близькому Сході, де позиціонування КНР як надійного енергетичного партнера і посередника створило альтернативний полюс впливу поряд зі США.

Уточнено дискусію щодо «дипломатії боргової пастки»: встановлено, що обидві позиції, як Челлані щодо навмисного захоплення активів, так і По Ю Чі щодо структурних слабкостей реципієнтів, фіксують реальні виміри одного явища. Кредитна модель КНР є вигідною для Пекіна не через навмисне захоплення активів, а через поступове створення асиметричних відносин взаємозалежності, що трансформуються у стійку дипломатичну та політичну лояльність держав-реципієнтів. Ініціатива «Пояс і Шлях» при цьому є не лише глобальним інфраструктурним проєктом, а й системним механізмом формування китаєцентричної сфери впливу, де економічна взаємозалежність держав-партнерів конвертується у підтримку позицій КНР на міжнародних платформах та доступ до стратегічних ресурсів.

З'ясовано, що еволюція зовнішньополітичних доктрин КНР у досліджуваній період пройшла шлях від курсу прагматичної лібералізації за Цзян Цземіня до концепції «мирного розвитку» за Ху Цзіньтао. Обґрунтовано, що ці доктрини виконували критичну функцію «стратегічної деескалації»: назовні вони слугували інструментом протидії наративу про «китайську загрозу», тоді як всередині держави формували рамку поступового нарощування структурних можливостей для наступного, значно активнішого етапу зовнішньої політики за Сі Цзіньпіна. Вступ до СОТ (2001), участь у ШОС і БРІКС, реінтеграція Гонконгу та Макао за принципом «одна країна, дві системи» стали конкретними механізмами,

через які Китай поглиблював інтеграцію у глобальні структури без відкритої конфронтації з США. Водночас успішна апробація принципу «одна країна, дві системи» заклала довгостроковий доктринальний прецедент для стратегічного дискурсу щодо потенційної реінтеграції Тайваню. Встановлено, що «мирне піднесення» демонструє фундаментальну розбіжність між китайським та західним розумінням динаміки міжнародної системи: замість визнання неминучості конфлікту між державою, що піднімається, та гегемоном, китайська доктрина спирається на конфуціанську ідею гармонійного співіснування через поступальну адаптацію та довгострокове планування.

Визначено, що інструменти м'якої сили та публічної дипломатії КНР пройшли шлях якісної трансформації у досліджуваний період. Виявлено двоетапну еволюцію: перший етап спирався на класичні інструменти культурної привабливості (Інститути Конфуція, Олімпійські ігри 2008 року), тоді як другий ознаменувався переходом до концепції «сили дискурсу» (*Huayu Quan*) як інструменту агресивного переформатування міжнародних норм. Доведено принципову відмінність між «м'якою силою» у розумінні Дж. Ная, яка апелює до привабливості універсальних цінностей, та «силою дискурсу», яка апелює до права кожної цивілізації на власний шлях розвитку. Саме ця нормативна, а не культурна відмінність пояснює, чому китайський підхід ефективно працює з незахідними державами. Вихід китайських моделей штучного інтелекту (*DeepSeek*) ознаменував якісно новий вимір технологічної дипломатії: надаючи доступні та ефективні ШІ-рішення країнам Глобального Півдня як альтернативу дорогим американським платформам, Китай одночасно підриває американську стратегію «технологічного стримування» через санкції на напівпровідники та формує нову мережу технологічної залежності від КНР. Це сигналізує про перехід від стратегії культурної привабливості до стратегії технологічної незамінності як нового провідного виміру китайської публічної дипломатії.

Загалом, результати аналізу другого розділу демонструють, що Китай послідовно і системно конвертував економічне зростання у геополітичну

могутність через три взаємопов'язані канали: реляційну мережу економічних взаємозалежностей у межах ПіШ, доктринальне позиціонування як відповідального глобального актора через «мирний розвиток» та нормативний наступ через концепцію «сили дискурсу» і технологічну дипломатію. Ці три канали у сукупності формують цілісну «велику стратегію» Пекіна, спрямовану на поступову трансформацію міжнародного порядку без відкритої конфронтації із Заходом, що підтверджує гіпотезу дисертації про еволюційний, а не революційний характер китайського піднесення.

РОЗДІЛ 3. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРС ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ СІ ЦЗІНЬПІНА ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОСИЛЕННЯ РОЛІ КИТАЮ У СВІТІ

3.1. «Китайська мрія» та Ініціатива «Пояс і Шлях» як центральні елементи зовнішньої політики Сі Цзіньпіна

Протягом останніх десятиліть КНР спиралася на низку стратегій, які визначали її внутрішній та зовнішній курс. Однак після приходу до влади Сі Цзіньпіна головним ідеологічним концептом стала «китайська мрія». Вперше цей термін був проголошений генеральним секретарем КПК 29 листопада 2012 року під час відвідин виставки «Шлях до відродження». В офіційному дискурсі ця концепція пов'язала минулі труднощі та жертви народу з декларацією успішного майбутнього - метою «великого відродження китайської нації», досягнення якої можливе виключно «шляхом соціалізму з китайською специфікою» (Embassy of the People's Republic of China in Ireland, 2012).

Дослідники зазначають, що структурно концепція спирається на реалізацію «двох столітніх цілей». Як деталізує Р. Л. Кун, перша мета передбачала створення «помірно заможного суспільства» (матеріальне процвітання) до 100-річчя КПК у 2021 році, а друга орієнтована на 100-річчя КНР (2049 рік) і полягає у перетворенні на «повністю розвинену націю». Для успішної модернізації Кун виокремлює чотири необхідні складові: сильний Китай (в економічному, політичному та військовому вимірах), цивілізований Китай (соціальна справедливість і висока мораль), гармонійний Китай (злагода між суспільними верствами) та красивий Китай (здорове довкілля та інновації) (Kuhn, 2013).

Аналізуючи вплив «китайської мрії» на зовнішню політику, експерти фіксують чіткий концептуальний зсув: КНР остаточно відійшла від стратегії «не висовуватися і вичікувати», перейшовши до напористого міжнародного дискурсу. За оцінкою Ш. Даса, нова доктрина заклала основу для комплексної дипломатичної стратегії, що спрямована на просування глобального іміджу

держави та розширення співробітництва з Європою, Латинською Америкою та Африкою. Найяскравішим інструментом цього підходу стала ініціатива ПіШ, яка системно залучає іноземні держави до орбіти китайського впливу (Das, 2016).

Важливим просторовим виміром цієї стратегії фахівці називають периферійну дипломатію (Masuda, 2016). В офіційних заявах 2013-2014 років керівництво КНР неодноразово артикулювало, що дружні та тісні торговельні відносини з географічними сусідами є критично важливими для економіки. Відповідно, підтримка «мирного міжнародного середовища» та взаємовигідного співробітництва стала ключовою умовою для збалансування внутрішніх і міжнародних інтересів держави на шляху до досягнення цілей «китайської мрії» (People's Daily Online, 2014).

Оцінюючи сукупний вплив розглянутої доктрини, можна стверджувати, що «китайська мрія» вийшла далеко за межі звичайного ідеологічного гасла. Вона фактично перетворилася на жорсткий каркас, який структурував розвиток держави. Встановивши конкретні часові орієнтири у вигляді «столітніх цілей», керівництво КПК змогло повністю синхронізувати внутрішню економіку та зовнішню політику для акумуляції національних ресурсів.

На міжнародній арені ця концепція стала легітимізаційним підґрунтям для глобальної експансії. Риторика про необхідність «великого омолодження» виправдала перед китайським суспільством і світом перехід до напористої дипломатії. Завдяки цьому Пекін розпочав активне формування нових форматів багатостороннього співробітництва, які під егідою взаємного розвитку де-факто цементують китайське економічне та політичне домінування.

Водночас акцент на ідеї «мирного розвитку» та пріоритет периферійної дипломатії вказують на глибокий прагматизм цього курсу. Китайське керівництво добре усвідомлює нерозривність внутрішнього добробуту та зовнішнього середовища: без стабільного безпекового периметра та безперебійної регіональної торгівлі досягти матеріального процвітання нації неможливо. Відповідно,

«китайська мрія» остаточно закріпила зовнішню політику не просто як інструмент міжнародного престижу, а як ключовий прикладний механізм забезпечення внутрішнього розвитку КНР.

Концепція «китайської мрії» є втіленням фундаментальної відмінності у розумінні часової перспективи: замість короткострокового планування, прив'язаного до виборчих циклів, КНР мислить категоріями поколінь та століть, демонструючи довготривале стратегічне бачення як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. Цільові дати (як-от 2049 рік) не є випадковими, а відображають конфуціанську традицію поетапного досягнення гармонії через послідовне накопичення потенціалу. Ця довгострокова перспектива дозволяє Китаю погоджуватися на короткострокові «програші» заради стратегічних вигод, що часто сприймається західними аналітиками як ірраціональна поведінка, але є цілком логічним у межах китайської традиції.

Підсумовуючи, необхідно підкреслити важливість концепції «китайської мрії» в загальній політиці Китаю, оскільки вона створює стратегічний дискурс для сталого економічного та геополітичного розвитку країни. Крім того, з погляду зовнішньої політики концепція «китайської мрії» встановлює і закріплює послідовну стратегію, спрямовану на створення і зміцнення сприятливого регіонального та міжнародного середовища для КНР в короткостроковій і довгостроковій перспективі (Алієв, 2024b).

Враховуючи курс «китайської мрії» як основної стратегії розвитку Китаю за часів Сі Цзіньпіна, важливою для Пекіна стала можливість розширення геополітичного та економічного впливу не лише на регіональному, а й на глобальному рівні. Так, нині однією з найголовніших зовнішньополітичних стратегій КНР є Ініціатива «Пояс і Шлях», яка, безперечно, є однією з передумов і причин посилення впливу Китаю на міжнародну політику й економіку (Алієв, 2023а). Варто зауважити, що зазначена ініціатива має також глибокий історичний контекст, оскільки «Пояс і Шлях» фактично вважають своєрідним відродженням китайського Великого шовкового шляху (ВШШ) – торговельного маршруту, що

поєднував Схід і Захід у давні часи та в період Середньовіччя, тим самим посиливши економічну, політичну й культурну співпрацю та взаємодію між країнами, залученими в цей маршрут (UNESCO, n.d.).

Досліджуючи витoki Ініціативи, варто зауважити, що вона є своєрідним поєднанням проєктів «Економічний пояс Шовкового шляху» і «Морський Шовковий шлях XXI століття». «Економічний пояс Шовкового шляху» був представлений лідером КНР Сі Цзіньпіном під час візиту до Казахстану у вересні 2013 р., де у промові в Університеті ім. Назарбаєва Сі Цзіньпін запропонував співпрацю Китаю та країн Центральної Азії для розбудови цього поясу. Саме тому цю промову вважають першою офіційною заявою китайського керівництва про Ініціативу (The State Council of the People's Republic of China, 2015). Крім того, у жовтні 2013 р. під час промови перед індонезійським парламентом Сі Цзіньпін запропонував поглиблення співпраці Китаю та Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) і надав рекомендації щодо побудови «Морського Шовкового шляху XXI століття» задля розвитку морської співпраці. Також у промові було запропоновано заснування Азійського банку інфраструктурних інвестицій (АБІІ) для фінансування розбудови інфраструктури регіональної кооперації й економічної інтеграції (The State Council of the People's Republic of China, 2015). На початковому етапі Ініціатива закладала в основу «[...] поєднання Азії, Європи та Африки, тим самим з'єднуючи східно-азійські економіки, що динамічно розвиваються, та розвинені економіки європейських країн». – пер. Г.А. (The State Council of the People's Republic of China, 2015).

Станом на кінець 2025 року кількість країн-учасниць ініціативи «Пояс і Шлях», що підписали Меморандум про взаєморозуміння з Китаєм, зросла до понад 155 держав, порівняно з 148 країнами у квітні 2023 року (Nedopil Wang, 2026; Sino-Uganda Research Centre, 2025). При цьому темпи розширення ініціативи суттєво сповільнилися: якщо у 2013-2019 роках щорічно до ПіШ приєднувалося в середньому 15-20 країн, то у 2020-2025 роках цей показник скоротився до 2-5 країн на рік, що є результатом насичення ринку потенційних партнерів,

переосмислення умов участі після пандемії *COVID-19* та зростаючої обережності країн-реципієнтів щодо боргових зобов'язань (FIW, 2025).

За період 2013-2025 років обсяг торгівлі між Китаєм і країнами ПіШ перевищив 21 трильйон доларів США, а китайське залучення (інвестиції та будівельні контракти) сягнуло понад 1,399 трильйона доларів США (Nedopil Wang, 2026). Особливо знаковим став 2025 рік, який зафіксував найвищі рівні щорічного залучення за всю історію ініціативи - 213,5 мільярдів доларів США, з яких будівельні контракти становили 128,4 мільярда доларів (зростання на 81% порівняно з 2024 роком), а нефінансові інвестиції - 85,2 мільярда доларів (зростання на 62%) (Nedopil Wang, 2026). Торгівля товарами між Китаєм та партнерами по ПіШ у 2025 році становила 51,9% від загального обсягу зовнішньої торгівлі КНР, вперше перевищивши поріг у половину загального товарообігу (People's Daily, 2026).

Аналіз даних за 2024-2025 роки виявляє чіткий секторальний зсув: традиційний транспортний сектор, який становив до 28% залучення у 2013-2018 роках, у 2025 році впав до історичного мінімуму у 7,2%. Натомість енергетика стала головним сектором залучення, досягнувши рекордної позначки у 93,9 мільярда доларів США, при цьому інвестиції у відновлювані джерела енергії склали 18,3 мільярда доларів (понад 22 ГВт потужностей), а у нафтогазовий сектор – 71,5 мільярда доларів (Nedopil Wang, 2026). Сектор металів та гірничодобувної промисловості залучив 32,6 мільярда доларів, зосередившись на видобутку мінералів для виробництва акумуляторів та напівпровідників, особливо в Казахстані, а технологічний сектор досяг 28,7 мільярда доларів США, включаючи інвестиції в дата-центри та виробництво EV-батареї (Nedopil Wang, 2026).

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну суттєво вплинуло на логістичну архітектуру Ініціативи. Страхові премії за воєнний ризик для «Північного коридору» через Росію зросли до 3-5% від вартості фрахту, що вчетверо перевищує довоєнні показники і призвело до активного розвитку «Середнього

коридору» (Транскаспійський маршрут через Казахстан, Азербайджан, Грузію та Туреччину), обсяг вантажів якого очікується на рівні 11 мільйонів тонн щорічно до 2030 року з терміном транзиту 12-15 днів (Mordor Intelligence, 2025; Rifaat, 2026). Регіональна диференціація стала особливо помітною: вихід Італії з ПіШ у грудні 2023 року через зростання торговельного дефіциту до 50,9 мільярда євро та вихід країн Балтії з механізму «17+1» контрастують з рекордним зростанням китайського залучення в Африці на 283% до 61,2 мільярда доларів та зростанням інвестицій у Центральну Азію на 375%, причому лише Казахстан отримав 25,8 мільярда доларів у 2025 році (Sacks, 2023; Liu, 2025; Nedopil Wang, 2026).

Загалом можна побачити широку присутність КНР в усіх регіонах і континентах світу, що, безумовно, свідчить про важливість співпраці Китаю з країнами в цих регіонах та підкреслює важливу роль самої Ініціативи та її імплементації в загальній зовнішньополітичній стратегії Китаю. Беручи до уваги, що Сі Цзіньпін назвав ініціативу «проектом століття» (*project of the century*), можна з упевненістю відзначити її центральне місце у стратегії зовнішньополітичної діяльності КНР на сучасному етапі (Pargera, 2020).

З огляду на широке регіональне представлення Ініціативи, для більш поглибленого усвідомлення важливості присутності Китаю в окремих регіонах світу важливо детально проаналізувати діяльність і вплив проекту на різних континентах. Згідно з думкою Н. М. Гітайга, А. Бурімасо, Б. Вана та С. М. Ахмеда, африканський континент є досить важливим у геополітичному сенсі для КНР, адже приєднання більшої кількості країн до ініціативи, як-от Кенії, Танзанії, Сомалі, Єгипту і Джибуті, відкриває Китаю можливість поєднати в межах цього проекту між собою Африку, Азію та Європу. Яскравим прикладом важливості географічного розташування є співпраця Китаю із Джибуті: розташування країни на Африканському Розі надає необхідні можливості для втілення інфраструктурних проектів, зокрема і побудови залізниці між Ефіопією та Джибуті. Крім географічного розташування, Джибуті має привабливу для Китаю геополітичну роль: у 2016 р. Китай відкрив військову базу на території країни, що відіграє важливу роль для закріплення безпекового впливу Китаю, адже створення

цієї бази робить можливим швидке реагування у випадку надзвичайних подій у Південній Азії, Північній Африці та на Близькому Сході. Саме тому китайська безпекова присутність у регіоні не лише створює умови для захисту торговельних каналів та економічних інтересів, а й надає контроль за безпековою сферою в регіоні (Githaiga et al., 2019). Отже, інтенсифікація співпраці африканських країн і Китаю в межах ініціативи є важливим кроком для обох сторін: для Китаю присутність у цій частині світу дає можливість закріпитись у регіоні Індійського океану, що є надзвичайно важливим у контексті транзиту та транспорту, тоді як для країн континенту - це можливість залучення інвестицій, розбудови інфраструктури та посилення двосторонніх відносин з КНР, що в контексті зростання геополітичного впливу Китаю у світі є надзвичайно важливим.

Близький Схід, якщо розглядати регіон у межах ініціативи «Пояс і Шлях», має велике значення для Китаю через енергетичний чинник і географічне розташування. Як зазначає у своїй роботі М. Хазіза, присутність у регіоні для Китаю є важливою з позиції захисту власних економічних інтересів, особливо в контексті доступу до енергоресурсів, необхідних для Китаю (Chaziza, 2023). Крім того, цей регіон у межах ПіШ є важливим джерелом транзиту китайських товарів і послуг, адже вигідне географічне розташування країн Близького Сходу є суттєвим чинником поширення присутності Китаю в портових містах, що з'єднують Перську затоку з Аравійським, Червоним і Середземним морями. Розбудова транзитної та транспортної інфраструктури регіону потенційно надає Китаю можливість не лише отримати безперервний доступ до енергоресурсів, а й кращі можливості для розбудови ланцюгів поставок, що є надзвичайно важливим для експорту товарів (Chaziza, 2023). Ще одним важливим аспектом інвестицій Китаю в цей регіон, згідно з базою даних Міжнародного інституту стратегічних досліджень (IISS) China Connect (IISS China Connects Database, n.d.), є інвестиції в проекти цифрової інфраструктури, як-от телекомунікації та широкосмугові мережі. Це свідчить про те, що Китай додатково робить ставку на цифрову інфраструктуру (Chaziza, 2023). Отже, враховуючи географічне розташування регіону з великим транзитним потенціалом і суттєві запаси енергоресурсів,

необхідні для Китаю, варто відзначити важливу роль країн регіону для КНР у межах ініціативи, так само як і стратегічну роль Китаю для цих країн як найбільшого іноземного інвестора та впливового економічного й політичного партнера.

Ще одним важливим регіоном для Китаю в межах реалізації Ініціативи ПіШ є Центральна Азія. Зазначений регіон має фундаментальну роль для китайського транзиту до європейських держав. До прикладу, М. Ларюель, крім важливості його транзитного потенціалу, наголошує на посиленні економічних відносин країн регіону з Китаєм через збільшення експорту сировини із Центральної Азії до Китаю: регіон є дуже багатим на природні ресурси, необхідні для КНР, тому розбудова відповідної інфраструктури – важливий аспект імплементації Ініціативи в регіоні (Laruelle, 2018). Для країн регіону поглиблена співпраця з Китаєм створює політичну та економічну альтернативу Росії, яка традиційно має вплив на регіон, і дає змогу мати певний баланс у зовнішній політиці й економіці. Крім цього, залученість Китаю до розбудови інфраструктури та логістики позитивно вплине не лише на збільшення обсягів торгівлі з КНР, а й з іншими країнами, що в підсумку може відчутно посилити транзитний потенціал регіону. Для Китаю, зі свого боку, регіон Центральної Азії є наріжним каменем з позиції маршрутів, що проходять регіоном з Китаю до Європи, як-от Новий євразійський сухопутний міст і коридор між Китаєм, Центральною Азією та Західною Азією, що є критично важливим для ефективної імплементації ініціативи. До того ж, великі запаси природних ресурсів у регіоні надають КНР значні можливості для вигідної енергетичної співпраці та доступу до енергоресурсів регіону.

Одним із найважливіших, на думку автора дисертації, є фактор розвитку відносин Китаю в контексті Ініціативи ПіШ з країнами Європи. Варто зауважити, що, незважаючи на важливість європейського регіону для реалізації проєкту та загалом суттєву залученість країн Європи до Ініціативи, рівень співпраці досить неоднорідний і варіюється від країни до країни. Найяскравішим прикладом тісної взаємодії з Китаєм є країни Середземноморського регіону, беручи до уваги географічне розташування держав Південної Європи та транзитний потенціал. У

цьому контексті, Греція відіграє важливу роль, адже китайська компанія *COSCO*, що займається контейнерними перевезеннями, набула статусу мажоритарного акціонера порту Пірей, що є найбільшим пасажирським портом у Європі й одним із ключових хабів експорту товарів до Європи, що є суттєвою перевагою для китайського експорту на європейський континент (China Daily, 2023). Також було проголошено ідею про можливе будівництво торговельного шляху, що проходитиме каналом з Егейського моря до річки Дунай. У такий спосіб виникне можливість поєднати Грецію та країни Центральної Європи через Балкани з метою пришвидшення перевезення товарів, що, безперечно, матиме позитивний вплив на двосторонню торгівлю між країнами (Chrysopoulos, 2022). Варто зауважити, що, попри доволі тісну залученість країн Південної та Центрально-Східної Європи до співпраці з Китаєм у межах зазначеної Ініціативи, країни Північно-Західної Європи менш залучені до проекту. Проте всі країни, що так чи інакше співпрацюють із Китаєм, зацікавлені у створенні конструктивних і взаємовигідних відносин, що позитивно вплине як на двосторонні відносини, так і на економічну співпрацю. Щодо Китаю, то координація та взаємодія з країнами Європи, особливо з південними, що мають істотний транзитний та експортний потенціал завдяки географічному розташуванню та наявності портів, є надзвичайно важливими для повноцінної реалізації Ініціативи ПіШ. З огляду на це співробітництво Китаю з країнами Європи є важливим кроком для реалізації цілей Ініціативи.

Аналізуючи саміт Ініціативи ПіШ у 2017 р. в Пекіні в загальній зовнішньополітичній парадигмі Китаю, В. Константинов зауважує, що успішна реалізація завдань у межах цієї стратегії фактично є трансформацією та переглядом усталених принципів зовнішньої політики КНР: від реформ Ден Сяопіна (зосередження на внутрішніх реформах й утримання від великодержавних амбіцій) Китай, у межах реалізації ініціативи, буде поступово переходити до статусу самостійного глобального актора. Успішна імплементація Ініціативи закладатиме підвалини не лише для стрімкого економічного зростання, а й для посилення міжнародно-політичного впливу Китаю у всьому світі, що,

безперечно, є аргументом на користь ролі цього проєкту для китайської зовнішньої політики (Константинов, 2017).

Аналізуючи географічну структуру Ініціативи ПіШ, важливо окремо розглянути трансформацію відносин між КНР та Україною у межах цієї стратегії, оскільки цей кейс демонструє механізми, через які геополітичне суперництво великих держав може призводити до системного витіснення країн з глобальних економічних ініціатив. Україна, завдяки своєму стратегічному географічному розташуванню між виробничими центрами Східної Азії та споживчими ринками Європейського Союзу, а також розвиненій залізничній мережі та глибоководним чорноморським портам, теоретично мала всі передумови стати ключовим логістичним хабом ПіШ. Однак еволюція відносин між Пекіном та Києвом у межах Ініціативи пройшла шлях від інституціоналізованого партнерства (2017-2019) через поступове охолодження на тлі технологічних суперечок (2019-2022) до повного функціонального витіснення після повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2022-2025), що потребує детального аналізу.

Період між 2017 та 2019 роками характеризувався стратегічним оптимізмом щодо ролі України в Ініціативі ПіШ. У грудні 2017 року Міністерство інфраструктури України підписало комплексний Меморандум про взаєморозуміння з КНР, який кодифікував намір інтегрувати Україну в «Економічний пояс Шовкового шляху» та «Морський Шовковий шлях XXI століття» (Eastern Europe Security Institute, 2023; Jakóbowski & Nieczypor, 2021). Для українського уряду ПіШ пропонувала альтернативний вектор зовнішньої політики та механізм залучення масштабного капіталу для модернізації інфраструктури без безпосередніх політичних вимог західних інституційних кредиторів (Eastern Europe Security Institute, 2023; Jakóbowski & Nieczypor, 2021). Одним з найамбітніших проєктів стала запропонована модернізація порту Чорноморськ, де гонконгська компанія *Hutchison Ports* вела інтенсивні переговори щодо оренди шести контейнерних терміналів на період 49 років з метою трансформації порту у високотехнологічний «розумний порт» (Поліщук,

2018; Kyiv Post, 2020). Ці зусилля підкріплювалися оголошенням про проєкти вартістю 7 мільярдів доларів США, зробленим віце-прем'єром Ма Каєм під час візиту 2017 року, що охоплювало модернізацію автомагістралі Одеса - Миколаїв (Przychodniak, 2021). До 2019 року Китай став третім за величиною торговельним партнером України, а згодом перевершив Російську Федерацію та Європейський Союз, ставши найважливішим індивідуальним торговельним партнером країни (Jakóbowski & Nieczypor, 2021; Przychodniak, 2021).

Центральним елементом стратегії регіональної інтеграції України стала участь у форматі співпраці «16+1» (пізніше «17+1» після приєднання Греції у 2019 році). Заснована у 2012 році в Будапешті, ця ініціатива була розроблена Міністерством закордонних справ Китаю для сприяння інвестиціям та координації політики з країнами Центральної та Східної Європи (China-CEE, 2018). Україна офіційно приєдналася до формату у 2017 році, розглядаючи його як платформу для узгодження транзитних стандартів та митних процедур із сусідами, як-от Польща, Угорщина та Румунія (Eastern Europe Security Institute, 2023). Однак вступ України до цього формату збігся зі значним опором з боку Брюсселя: Європейський Союз розглядав «16+1» як інструмент «розділяй і володарюй», спрямований на підриг єдності блоку та створення «троянського коня» китайського впливу на східній периферії Союзу (China-CEE, 2018; Au & Leung, 2025). Невиправдані очікування формату «16+1» стали очевидними задовго до повномасштабної війни: багато членів ЦСЄ, зокрема Україна, виявили, що хоча саміти та меморандуми були численними, фактичні прямі іноземні інвестиції залишалися скромними порівняно зі зробленими обіцянками. Проєкти часто зупинялися на «другій контрактній стадії», оскільки Китай вимагав використання власної робочої сили та обладнання, що часто суперечило національному законодавству та законам про державні закупівлі, сумісним з ЄС (Eastern Europe Security Institute, 2023; Custer et al., 2024).

Період стратегічного оптимізму почав згасати у 2019 році, коли інтенсифікація стратегічного суперництва США та Китаю безпосередньо

вплинула на внутрішню та зовнішню політику України. Найяскравішою демонстрацією цього зсуву стала суперечка навколо «Мотор Січ» - запорізького виробника передових реактивних двигунів для вертольотів та літаків (Johnson, 2020; Warsaw Institute, 2019). Спроба китайської компанії Beijing Skyrizon Aviation придбати контрольний пакет акцій «Мотор Січ» створила кризову ситуацію з точки зору двосторонніх відносин України зі США, насамперед у безпековій сфері. Втручання радника з національної безпеки США Джона Болтона в серпні 2019 року стало вирішальним моментом: Болтон особисто відвідав Київ, щоб попередити президента Зеленського, що співпраця з Китаєм щодо високотехнологічних військових активів поставить під загрозу безпекове партнерство України зі Сполученими Штатами (Warsaw Institute, 2019; Johnson, 2020; Wishnick, 2022). Зіткнувшись з вибором між китайськими інвестиціями в кілька сотень мільйонів доларів та екзистенційною підтримкою безпеки з боку США, український уряд обрав останнє, зрештою націоналізувавши «Мотор Січ» та повернувши його у державну власність (Wishnick, 2022). Наслідки справи «Мотор Січ» мали охолоджувальний ефект на весь портфель ПіШ в Україні: Пекін розцінив скасування як порушення довіри та ознаку того, що Україна рішуче стала на бік Заходу в новій «холодній війні», внаслідок чого потік китайських державних інвестицій в українську інфраструктуру значно сповільнився між 2020 та 2022 роками (Eastern Europe Security Institute, 2023; Jakóbowski & Nieczypor, 2021). До початку 2022 року приблизно 50% контрактів, пов'язаних з ПіШ, оголошених в Україні, залишалися невиконаними через систематичні розбіжності в підходах: китайська модель розвитку інфраструктури зазвичай покладається на державні гарантії та відбір китайських державних підрядників до відкриття будь-якого конкурсного тендеру - практика, яка принципово несумісна із законами про державні закупівлі, узгодженими з ЄС, які Україна була зобов'язана ухвалити у межах євроінтеграційного процесу (Eastern Europe Security Institute, 2023).

Російське вторгнення 24 лютого 2022 року стало остаточним каталізатором повного витіснення України з ініціативи «Пояс і Шлях». Війна перетворила

Україну з «мосту до Європи» на «лінію фронту», що зробило її територію непридатною для стабільної високообсягової логістики, якої вимагає ПіШ (Eastern Europe Security Institute, 2023; European Parliament, 2022). Витіснення було не лише фізичним, а й глибоко політичним, вкоріненим у відмові Китаю засудити російську агресію та прийнятті позиції, що описується як «проросійська стриманість» (Eastern Europe Security Institute, 2023; Гончарук, 2025). Найбільш глибоким структурним ударом для ролі України в ПіШ стала постійна переорієнтація торговельних маршрутів. До 2022 року «Північний коридор», що проходив через Росію та Білорусь, пропускав понад 86% наземного вантажного трафіку між Азією та Європою, а Україна позиціонувалася як критична гілка цього маршруту (Au & Leung, 2025; European Parliament, 2022). У відповідь Китай та його регіональні партнери прискорили розвиток «Середнього коридору» або Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту, який з'єднує Китай з Європою через Казахстан, Каспійське море, Азербайджан, Грузію та Туреччину, повністю оминаючи як російську територію, так і зони бойових дій в Україні (Valansi, 2024; PeaceNexus, 2025). Дані підтверджують масштаб цього зсуву: тоді як контейнерний трафік Північного коридору впав більш ніж на 50% у 2023 році, обсяги вантажів уздовж Середнього коридору зросли на 63% у 2024 році, досягнувши 4,1 мільйона тонн (Au & Leung, 2025; Valansi, 2024).

Статистичні дані щодо торговельного транзиту через Україну демонструють яскраву візуалізацію цього витіснення. До інтенсифікації регіональної безпекової кризи економічні моделі припускали, що модернізована українська транспортна система могла б захопити до 15% від загального обсягу наземної торгівлі між Китаєм та Європейським Союзом. Однак після знищення понад 30% транспортної інфраструктури України (оцінюється в 92,6 мільярда доларів США) та переспрямування вантажів на Транскаспійський маршрут, частка України в цій транзитній торгівлі впала до менш ніж 1% (European Parliament, 2022; Гончарук, 2025; Au & Leung, 2025). Економічна ізоляція посилюється значним торговельним дисбалансом: хоча Китай залишається найбільшим індивідуальним джерелом імпорту України, становлячи 20% всього імпорту в 2024 році (на суму 14,4

мільярда доларів США), український експорт до Китаю різко впав. Лише в першій половині 2025 року український експорт до Китаю впав на 47%, тоді як китайський імпорт в Україну зріс на 26,8% (Гончарук, 2025; Matuszak, 2025). Загальний обсяг двосторонньої торгівлі в 2024 році становив 16,8 мільярда доларів США, причому китайський імпорт до України досяг 14,4 мільярда доларів, а український експорт до Китаю - лише 2,4 мільярда доларів (ОЕС, 2025a, 2025b).

Формат «17+1», який колись був основним майданчиком для взаємодії України з Китаєм, фактично розпався як дієва регіональна структура. Занепад формату розпочався з виходу Литви у 2021 році, викликаного створенням представництва Тайваню у Вільнюсі та наступною китайською торговою блокадою, після чого в серпні 2022 року відбувся вихід Естонії та Латвії, які назвали мовчання Китаю щодо російського вторгнення та відсутність значних економічних вигод як причини свого відходу (Liu, 2025). Для України вторгнення 2022 року стало остаточною точкою розриву: участь на високому рівні у форматі була де-факто припинена, і Київ рішуче переорієнтував свої надії на розвиток на «Ukraine Facility» - фінансовий інструмент ЄС на суму 50 мільярдів євро, призначений для підтримки відновлення країни та узгодження з європейськими стандартами (European Commission, 2025).

У той час як Україна витіснялася з ПіШ, вона водночас інтегрувалася в західні транспортні та енергетичні системи. Синхронізація української електромережі з Континентальною Європейською Синхронною мережею (ENTSO-E) року стала знаковим досягненням, що усунуло останні технічні залежності від російської та білоруської систем (Sologoub, 2022). Крім того, ЄС та Україна продовжили свою Угоду про автомобільний транспорт до 2027 року, сприяючи «транспортному безвізу», що призвело до зростання автомобільної торгівлі між сторонами більш ніж на 55% (European Commission Transport, 2025; Ministry for Development of Communities and Territories of Ukraine, 2025). Ці «Коридори солідарності» замінили Економічний пояс Шовкового шляху як

основну логістичну лінію життя України (Matuszak, 2025). Таким чином, історія України та Ініціативи ПіШ є своєрідним прикладом геополітичного протистояння глобальних гравців та функціонального витіснення, де зіткнення між технологічними амбіціями Китаю, архітектурою безпеки США, а також геополітичними інтересами ЄС та РФ фактично призвели до припинення участі України в китайській Ініціативі ПіШ (Eastern Europe Security Institute, 2023; Au & Leung, 2025).

Розглядаючи сучасний етап реалізації та розвитку Ініціативи ПіШ, варто звернути увагу, що останнім часом Китай зіткнувся з багатьма викликами. Основним у цьому контексті, безперечно, стала пандемія *COVID-19*. На думку Ш. Упадхьяй, пандемія мала серйозний негативний вплив на КНР: послаблення економічної та виробничої діяльності, порушення ланцюгів постачання, карантини та локдауни, що спричинили обмеження на поїздки та пересування китайських працівників за кордон (Upadhyay, 2023). Крім того, на думку дослідниці, пандемія коронавірусу також вплинула на терміни підписання контрактів та фактичну імплементацію багатьох проєктів: до прикладу, з лютого 2020 р. Китайський комітет сприяння міжнародній торгівлі видав тисячі екземплярів офіційних документів, де йшлося про звільнення китайських компаній від відповідальності за невиконання контрактів через обставини непереборної сили, які пов'язані з пандемією (Upadhyay, 2023). Безперечно, пандемія *COVID-19* вплинула на сповільнення темпів реалізації Ініціативи, з огляду на карантинні обмеження, що може мати довгостроковий вплив на темпи та терміни її імплементації. Проте, з іншого боку, пандемія надала Китаю можливість активізувати гуманітарну дипломатію в межах так званого Шовкового шляху здоров'я: Китай, який є виробником вакцин, отримав можливість використовувати вакцини не лише для свого населення, а й експортувати їх до інших країн та їхніх громадян, що сприятливо вплинуло на імідж країни як глобальної відповідальної держави (Upadhyay, 2023). Крім цього, починаючи з березня 2020 р., Китай активно допомагав з медичними спорядженнями та медикаментами, що були найбільш затребувані країнами, як-от маски, тест-

системи, апарати штучної вентиляції легенів тощо (Kobierecka & Kobierecki, 2021).

Ще одним викликом для китайської стратегії є повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. Враховуючи тісні політичні й економічні відносини між Китаєм та Росією, а також той факт, що Росія через своє географічне розташування та транзитний потенціал була важливою складовою в планах Китаю в межах ініціативи, повномасштабна війна стала істотним викликом для КНР з позиції логістики перевезення товарів і логістичних маршрутів загалом. Однією з альтернатив на цьому етапі є використання залізничного транспорту через Центральну Азію, Кавказ і Туреччину, що дає змогу Китаю використовувати інші маршрути для поступової переорієнтації експорту товарів і послуг, що в контексті санкційного режиму проти РФ є ключовим аспектом для Китаю (Sharma & Bhatt, 2023). Саме тому повномасштабне вторгнення Росії в Україну є ще одним викликом для реалізації Ініціативи ПіШ та підкреслює важливість пошуку й розвитку альтернативних транзитних маршрутів до Європи (Алієв, 2023b).

Розглядаючи можливі альтернативні логістичні маршрути для безперешкодного китайського транзиту, важливо відзначити т. зв. Середній коридор (*the Middle Corridor*). Середній коридор, також відомий як Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут (ТМТМ), є важливим торговельним маршрутом, що з'єднує Китай і Європу через Центральну Азію, Казахстан, Каспійське море, Азербайджан, Грузію і Туреччину (Petyur & Aliyev, 2024). Цей маршрут є важливим сполученням між ринками Китаю та Європи, забезпечуючи найкоротший шлях між Західним Китаєм та Європою порівняно з іншими торговельними шляхами, включаючи Північний коридор, що проходить через Росію (Carafano, 2022). Середній коридор та його маршрут мають певні подібності з давнім Шовковим шляхом: історичний Шовковий шлях пролягав через південь Каспійського моря та Персію (сучасний Іран), а сучасний Середній коридор оминає Іран, проходячи через порти в Казахстані та Туркменістані для транспортування товарів через Каспійське море на територію Азербайджану. З

території Азербайджану вантаж з різноманітними товарами направляється далі на захід до європейських країн через Туреччину або Грузію (Stoll, 2024). Середній коридор сам по собі є мережею взаємопов'язаних автомобільних, залізничних і морських маршрутів, що охоплює низку інфраструктурних проєктів у країнах, які беруть участь у реалізації Ініціативи. Наприклад, ключовими компонентами Середнього коридору є Транскаспійська ініціатива «Схід-Захід-Середній коридор», Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут, а також Транскавказький торговельний і транзитний коридор (Chang, 2023).

З огляду на повномасштабне вторгнення Росії в Україну та значні геополітичні зрушення і зміни, які воно спричинило, необхідно визнати його глибокий вплив на зовнішньополітичні стратегії Китаю і, зокрема, на реалізацію Ініціативи ПіШ. Наприклад, згідно з дослідженням, проведеним Світовим банком, до війни Росії в Україні близько 86 % наземної торгівлі між Європою та Китаєм проходило через територію Росії так званім Північним маршрутом, який складається з низки залізниць від північного кордону Китаю до Білорусі та материкової Європи (World Bank, 2023). Однак санкції США та ЄС проти Росії прямо вплинули на Китай не лише через вплив на російську інфраструктуру, яка використовувалася як транзитний маршрут для товарів з Китаю до Європи, що мало практичні наслідки для реалізації Ініціативи ПіШ, а й на загальну зовнішню політику Китаю через ризик отримання вторинних санкцій за торгівлю та співпрацю з Росією та російськими суб'єктами під час війни в Україні. Саме тому наявна залежність від транзиту товарів до Європи через російську інфраструктуру та територію мала значний вплив на реалізацію Ініціативи. З огляду на це, було необхідно дослідити можливі альтернативні варіанти та можливі альтернативні торговельні маршрути, які не ставили б під загрозу обсяг загальної торгівлі Китаю з Європою (Rizzi, 2024). У цьому контексті ідея подальшого розвитку транзитного потенціалу та співпраці через Середній коридор стала життєздатною альтернативою як для КНР, так і для країн Європи, оскільки вона забезпечує необхідну альтернативу транзиту через Росію і може забезпечити безперешкодну торгівлю між Китаєм та ЄС, що є важливим аспектом економічного та

транзитного відновлення після *COVID-19* для обох сторін. Крім того, з погляду Китаю, подальший розвиток Середнього коридору може сприяти посиленню китайського впливу в регіоні завдяки інтенсифікації економічних та інфраструктурних проєктів, що, безсумнівно, посилить геополітичний вплив Китаю на країни, залучені до цього маршруту (Rizzi, 2024).

Говорячи про переваги Транскаспійського міжнародного транспортного коридору для КНР, насамперед слід підкреслити фактор швидкості: після реалізації цього проєкту вантажі будуть доставлятися з Китаю на ринок ЄС через Середній коридор всього за 12 днів, що є значним проривом з погляду часової ефективності порівняно, наприклад, з транзитом через Індійський океан, який займає близько 22-37 днів (Bloomberg, n.d.).

Оцінюючи стратегічне значення Середнього коридору для КНР, Ж. Доннеллон-Мей виокремлює низку ключових геополітичних та економічних переваг для Пекіна. З безпекового та геополітичного погляду цей маршрут дозволяє Китаю диверсифікувати логістичні шляхи, мінімізуючи ризики перебоїв у традиційних торговельних потоках. Особливо актуальним це стає у світлі антиросійських санкцій через війну в Україні: Середній коридор є вигідною альтернативою для транзиту в обхід РФ, що переформатовує інфраструктурний ландшафт регіону. Крім того, реалізація проєкту сприяє значному посиленню впливу Пекіна в Центральній Азії через масштабні інвестиції та політичне співробітництво. Зростання залежності держав цього регіону від Китаю неминуче зміщує регіональний баланс сил і розширює геополітичну присутність КНР.

З економічного погляду дослідниця підкреслює, що Середній коридор суттєво розширює доступ китайського експорту на ринки Європи, Кавказу та Центральної Азії. Потенційне скорочення часу та вартості транспортування прямо впливає на збільшення обсягів торгівлі, роблячи китайську продукцію ще ціннішою та конкурентоспроможнішою на європейському ринку. У підсумку, розвиток інфраструктури у межах цього маршруту стимулює внутрішньорегіональну торгівлю та загальне економічне зростання всіх країн-

учасниць, водночас закріплюючи за Китаєм статус головного бенефіціара цього макрорегіонального логістичного проєкту (Donnellon-May, 2023).

Крім того, надзвичайно важливо проаналізувати роль країн-учасниць проєкту «Середній коридор» та інших важливих гравців, таких як ЄС, їхній вплив на загальну реалізацію проєкту, а також їхні двосторонні відносини з КНР у межах реалізації «Середнього коридору». Наприклад, аналізуючи роль Туреччини в цьому проєкті, варто зазначити, що країна була в авангарді можливої реалізації цього проєкту. На думку Ф. К. Чанга, Туреччина вважає реалізацію цього проєкту вирішальною для зміцнення свого стратегічного впливу та позиції в регіоні Центральної Азії, особливо через посилення економічного співробітництва (Chang, 2023). Для Анкари цей регіон, що має спільні мовні корені з тюркомовними країнами, став важливою частиною зовнішньополітичного курсу, зокрема у межах концепції Середнього коридору (Chang, 2023).

З огляду на це, Т. Елдем підкреслює геополітичний чинник: з погляду Туреччини концепція Середнього коридору є привабливою не лише через її економічні та транзитні переваги, а й через потенційне зменшення ролі Росії та Ірану в регіоні Центральної Азії, що дедалі більше покращує її стратегічне положення на регіональному рівні (Eldem, 2022). З економічного погляду Т. Елдем підкреслює фундаментальну мету Анкари у створенні альтернативного маршруту, який з'єднає Євразію та посилює загальну регіональну співпрацю вздовж Середнього коридору, що матиме значний вплив на підвищення рівня економічної співпраці з іншими країнами, зокрема Китаєм, а також на збільшення транзитного потенціалу країни (Eldem, 2022). Що стосується останнього, то в контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну та його впливу на логістичну та транзитну інфраструктуру, Туреччина стала одним із ключових транзитних вузлів у світі, враховуючи вигідне географічне розташування Туреччини, яке дозволяє їй безперешкодно торгувати з Європою, Азією та Африкою. Саме тому, з огляду на географічний та геополітичний чинники, Туреччина відіграє ключову роль у загальній реалізації проєкту «Середній коридор» і має значний вплив на його потенційну успішну реалізацію. Крім того,

з погляду Китаю, можливість посилити двостороннє співробітництво з Туреччиною за допомогою проєкту Середнього коридору має вирішальний вплив і потенціал для поліпшення двостороннього співробітництва в політичній та економічній сферах, а також для подальшого розвитку наявних і потенційних торговельних маршрутів, для яких Туреччина може стати ключовим чинником успіху.

З огляду на важливість Центральноазійського регіону, необхідно проаналізувати роль країни, яка найбільш залучена до реалізації проєкту «Середній коридор» у Центральній Азії, – Казахстану. По суті, «Середній коридор» починається на східному кордоні Казахстану з Китаєм, що вже підкреслює стратегічне географічне розташування з точки зору успішної реалізації проєкту (Duffy, 2023). Було реалізовано масштабний проєкт подвоєння пропускної здатності залізниці Достик-Моїнти (Raimondi, 2023), яка з'єднує Казахстан з Китаєм і відіграє значну роль у транзиті між Китаєм і Європою. Проєкт було завершено: 30 вересня 2025 року другу колію лінії Достик-Моїнти офіційно введено в експлуатацію, що збільшило пропускну спроможність цього напрямку у п'ять разів (Omırgazy, 2025).

Крім того, Казахстанська залізниця вже розпочала будівництво іншого проєкту, що входить до концепції Середнього коридору - лінії, яка пролягатиме на північ від Алмати між Жетигеном і Казибек-Бекою і спрямована на збільшення та підтримку зростаючого обсягу залізничних вантажних перевезень і надання їм можливості оминати найбільше місто Казахстану - Алмати. Більше того, лінія через Алмати є однією з двох основних ліній, що формують казахстанську частину Середнього коридору, стаючи важливим маршрутом для торгівлі Китаю в рамках Ініціативи ПіШ з 2022 року та вторгнення Росії в Україну (Newton, 2023). Крім того, заступник міністра транспорту Казахстану С. Аблялієв заявив на засіданні Казахстансько-Азербайджанської ділової ради в Азербайджані, що «у 2023 році обсяг перевезень Транскаспійським міжнародним транспортним маршрутом збільшився на 65% до 2,94 млн тонн». Він також додав, що «у 2024 році планується подальше збільшення цього показника на 43 % до 4,2 млн тонн».

Заступник міністра транспорту також зазначив, що «станом на січень 2024 року обсяг перевезень по коридору збільшився у 2,5 раза порівняно з січнем 2023 року, а транзит китайських контейнерів зріс майже втричі» (Batrak, 2024). Усі ці проекти підкреслюють значення Казахстану в успішній реалізації Середнього коридору, оскільки Казахстан має важливе географічне розташування, що дозволяє йому тісно співпрацювати з Китаєм і використовувати своє розташування для транзитних цілей. Крім того, Казахстан є важливим членом Ініціативи ПіШ і має вирішальне значення для Китаю з точки зору експорту енергетичних ресурсів, зокрема нафти і газу, що підкреслює важливість цієї країни в рамках Середнього коридору.

Далі, регіон Каспійського моря є важливим транзитним пунктом у Середньому коридорі, коли товари з Китаю проходять через Центральну Азію, а звідти транспортуються через Каспійське море до Баку (Азербайджан). На думку С. Даффі, цей порт суттєво обмежений кількістю контейнерних суден, маючи лише одне доступне судно. Тому вважається, що для забезпечення ефективного транспортування нафтопродуктів та інших товарів у контейнерах необхідно розширити загальні транспортні та транзитні потужності Каспійського моря (Duffy, 2023). З огляду на логістичний та транзитний потенціал Каспійського моря, його подальший розвиток, безсумнівно, принесе користь більшій кількості країн, зокрема учасникам Середнього коридору.

Завдяки своєму вигідному географічному положенню, багатим енергоресурсам та транзитному потенціалу, Азербайджан перетворився на життєво важливу ланку китайської ініціативи ПіШ та Середнього коридору зокрема. Як зазначає С. Мамедов, Пекін і Баку активно співпрацюють задля розбудови необхідної логістичної мережі. Практичним підтвердженням цього стало підписання у 2023 році меморандуму між портом Ціндао та Бакинським міжнародним морським торговельним портом, що має на меті стимулювання транзитних потоків. Паралельно Азербайджан здійснює масштабну модернізацію власної інфраструктури: потужності Бакинського порту розширюються для обробки до 25 млн тонн вантажів і 500 тис. *TEU* на рік, а пропускна здатність

залізничної магістралі Баку- Тбілісі- Карс збільшується до 5 млн тонн. Ці кроки суттєво підвищують логістичну ефективність регіону та закріплюють за Азербайджаном статус ключового двостороннього партнера КНР у реалізації глобальних інфраструктурних проєктів (Mammadov, 2024).

Європейські країни є одними з головних бенефіціарів успішного функціонування Середнього коридору. Після запровадження санкцій проти Росії для ЄС виникла гостра необхідність в альтернативних маршрутах через Центральну Азію. У відповідь на це Брюссель, у межах ініціативи «Глобальний шлюз» зобов'язався інвестувати 10 млрд євро в розбудову Транскаспійського транспортного маршруту (European Commission, 2024). На думку А. Ріцці та Е. Ельдема, участь у цьому проєкті дозволяє Європі не лише посилити свою економічну присутність у регіоні, а й зміцнити енергетичну безпеку. Важливим етапом тут стала активізація співпраці з Казахстаном і Азербайджаном, зокрема підписання у 2022 році Меморандуму про стратегічне енергетичне партнерство між ЄС та Баку (Eldem, 2022; European Commission, 2022; Rizzi, 2024). Відтак, розвиток маршруту створює простір для взаємовигідної кооперації, де і Китай, і ЄС поділяють спільну зацікавленість у стабільному альтернативному транзиті.

Незважаючи на інтерес світових гравців, повноцінній реалізації проєкту заважає низка викликів. Е. Авдаліані виокремлює серйозні логістичні проблеми: Середній коридор є мультимодальним (поєднує наземні та морські шляхи), що потребує бездоганної синхронізації потужностей країн-учасниць. Наразі спостерігається відсутність спільної координації тарифів і загалом низька пропускна здатність інфраструктури, яка поки що не здатна повноцінно перейняти обсяги товарів, що раніше йшли через Росію. Крім того, не менш вагомими є геополітичні чинники: поточна нестабільність на Південному Кавказі та збереження російського впливу в цьому регіоні і Центральній Азії можуть негативно впливати на інвестиційну привабливість маршруту для китайського капіталу (Avdaliani, 2023).

Оцінюючи архітектуру Середнього коридору, можна простежити формування унікального збігу інтересів на євразійському просторі. З одного боку, ініціатива створює платформу для непрямої, але прагматичної кооперації між Китаєм та Європейським Союзом, де Пекін шукає безпечні шляхи для свого експорту, а Брюссель - надійну логістичну та енергетичну альтернативу Росії. У цьому контексті Азербайджан успішно капіталізує своє географічне та ресурсне становище, залучаючи багатомільйонні інвестиції у власну інфраструктуру як від азійських, так і від європейських партнерів.

Однак успіх цієї макрорегіональної конфігурації безпосередньо залежить від здатності сторін подолати технічну розрізненість. Мультимодальна природа коридору вимагає від транзитних держав високого рівня бюрократичної та тарифної інтеграції, якої наразі бракує. Доки логістичні вузли не будуть синхронізовані, а регіональна безпека залишатиметься вразливою до зовнішніх впливів, Середній коридор зберігатиме статус перспективного, але ще не до кінця розкритого концепту. Подальше зміщення балансу сил на користь цього маршруту вимагатиме від усіх його учасників не лише фінансових вливань, а й значної політичної волі для подолання наявних інституційних бар'єрів.

Таким чином, проєкт «Середній коридор» може відіграти значну роль у загальній стратегії зовнішньої політики Китаю з низки причин. По-перше, з погляду Ініціативи «Пояс і шлях» «Середній коридор» має значний потенціал завдяки інвестиціям та вдосконаленню логістики та інфраструктури в країнах-учасниках, що є значною перевагою з огляду на загальний курс зовнішньої політики Китаю. Крім того, з огляду на повномасштабне вторгнення Росії в Україну та санкції проти Росії, «Середній коридор» є життєздатною альтернативою для диверсифікації транзитних маршрутів як для Китаю, так і для європейських країн, що сприятиме двосторонній торгівлі та зменшить їхню залежність від Росії в питаннях транзиту та торгівлі. У цьому контексті «Середній коридор» також має вирішальне значення для Китаю з точки зору захисту китайської торгівлі з Європою та уникнення ризику вторинних санкцій з боку ЄС

через логістичну співпрацю з Росією. Незважаючи на те, що «Середній коридор» наразі не може повністю замінити обсяг транзиту через Північний коридор і територію Росії, він все ж має потенціал для подальшого зростання розбудові інфраструктури та співпраці між усіма залученими сторонами. Тому можна з упевненістю сказати, що проєкт «Середній коридор» має значний потенціал перетворитися на одну з ключових ланок постачання, що сприятиме торговельно-економічному співробітництву між Китаєм і Європою.

Аналіз траєкторії участі України в Ініціативі «Пояс і Шлях» дозволяє виявити фундаментальні переваги, структурні слабкості та системні обмеження цієї глобальної стратегії КНР як інструменту зовнішньої політики. Український кейс є особливо показовим, оскільки демонструє повний цикл взаємодії (від інституціоналізованого партнерства до системного витіснення) протягом відносно короткого часового проміжку (2017-2025), що робить його придатним для критичного аналізу механізмів функціонування ПіШ в умовах геополітичної турбулентності.

Серед ключових переваг Ініціативи ПіШ найочевиднішою є її масштабність та фінансова потужність, що дозволяє Китаю пропонувати країнам-партнерам обсяги капіталу, недосяжні для більшості інших джерел фінансування. Китайські інвестиційні проєкти нерідко давали країнам-реципієнтам альтернативу західним інституційним кредиторам, які часто висувають жорсткі вимоги щодо внутрішніх реформ, та російському капіталу, який традиційно супроводжувався політичними умовами щодо інтеграції в євразійські структури. Ця здатність ПіШ заповнювати «фінансовий вакуум» в країнах, що розвиваються, та постсоціалістичних державах є однією з її найбільш привабливих характеристик і пояснює первинний ентузіазм щодо приєднання до ініціативи.

Друга значна перевага ПіШ полягає в її логістичній гнучкості та здатності до стратегічної переорієнтації. Після повномасштабної російської агресії проти України в 2022 році, коли Північний коридор (що пропускав 86% наземного вантажного трафіку між Азією та Європою) став високоризиковим через санкції

та бойові дії, Китай продемонстрував спроможність швидко перебудувати логістичну архітектуру ПіШ. Прискорений розвиток «Середнього коридору», який зафіксував зростання вантажообігу на 63% у 2024 році до 4,1 мільйона тонн, свідчить про інституційну адаптивність Ініціативи та китайської зовнішньополітичної стратегії загалом. Така гнучкість та адаптивність до геополітичних подій є критичною перевагою ПіШ як гео економічного інструменту, оскільки дозволяє Пекіну зберігати зв'язок між Східною Азією та Європою навіть в умовах великих регіональних конфліктів.

Однак найбільш серйозною структурною слабкістю ПіШ є її фундаментальна несумісність з європейськими та західними стандартами державних закупівель, екологічного регулювання та трудового права. Український досвід яскраво це демонструє: до початку 2022 року приблизно 50% контрактів, пов'язаних з ПіШ в Україні, залишалися невиконаними через те, що китайська модель вимагає використання державних гарантій, власної робочої сили та обладнання ще до відкриття конкурсного тендеру. Це принципово суперечить законам про публічні закупівлі, які Україна була зобов'язана імплементувати у межах Угоди про асоціацію з ЄС. Навіть на ранніх стадіях співпраці переговори щодо оренди порту Чорноморськ компанією *Hutchison Ports* виявили цю проблему: попередні умови оренди були критиковані як надзвичайно не вигідні, оскільки не передбачали твердих інвестиційних зобов'язань з китайської сторони, але надавали орендарю імунітет від національних трудових стандартів та місцевих податків. Ця системна розбіжність в підходах означає, що ПіШ об'єктивно програє в конкуренції за проєкти в країнах, які обрали курс на євроінтеграцію, оскільки китайська модель державного капіталізму стикається зі структурною несумісністю із західною ліберальною моделлю регулювання.

Друга критична слабкість ПіШ полягає в її високій геополітичній вразливості та залежності від позиції великих держав, насамперед США. Справа «Мотор Січ» є ідеальним прикладом цього обмеження: спроба *Beijing Skyrizon Aviation* придбати контрольний пакет акцій запорізького виробника авіадвигунів,

яка мала стратегічне значення для модернізації Військово-повітряних сил НВАК, була заблокована прямим втручанням радника з національної безпеки США Джона Болтона в серпні 2019 року. Болтон особисто відвідав Київ, щоб попередити президента Зеленського, що співпраця з Китаєм у сфері високих військових технологій поставить під загрозу американську підтримку безпеки України. Зіткнувшись з вибором між китайськими інвестиціями та екзистенційною безпековою підтримкою з боку США, український уряд обрав другий варіант, націоналізувавши «Мотор Січ». Цей епізод демонструє, що наразі ПіШ неспроможна конкурувати з безпековими гарантіями, які надають Сполучені Штати, особливо в регіонах, де держави стикаються з прямими військовими загрозами. Економічний вплив Китаю виявляється недостатнім для подолання американського впливу у сфері безпеки.

Третє важливе обмеження ПіШ пов'язане з проблемою довіри та наративом про «боргові пастки». До 2019-2020 років глобальний дискурс навколо ініціативи дедалі більше фокусувався на ризиках *debt-trap diplomacy*, підживлений публічними прикладами з Шрі-Ланки (передача порту Хамбантота в оренду на 99 років через неспроможність обслуговувати борг), Західних Балканів та низки африканських держав. В українському контексті цей наратив посилювався побоюваннями щодо «спеціальних умов» у китайських фінансових угодах, які містили вимоги імунітету від місцевих трудових законів, використання китайських матеріалів замість вітчизняних та потенційну передачу прав інтелектуальної власності. Навіть у період найбільшого оптимізму (2017-2019) українське керівництво демонструвало обережність щодо довгострокових фінансових зобов'язань перед Пекіном. Після 2022 року президент Зеленський офіційно заявив, що лише ті держави, які підтримали Україну під час війни, будуть допущені як «гаранти» та ключові партнери в процесі післявоєнної реконструкції, що наразі фактично закриває двері для китайських державних гігантів. Це свідчить про те, що репутаційні витрати ПіШ стають самостійним обтяжувальним чинником.

Важливим наслідком взаємодії цих слабкостей стала фрагментація формату «17+1», який мав служити інституційною платформою для координації політики КНР з країнами Центральної та Східної Європи. Вихід Литви (2021), Естонії та Латвії (2022), а також де-факто призупинення участі України після повномасштабного вторгнення, свідчать про те, що ПіШ неспроможна створити стабільні регіональні платформи в зонах, де є конкуренція між китайською моделлю розвитку та західними інституційними структурами. Балтійські держави прямо вказали на мовчання Китаю щодо російської агресії та відсутність реальних економічних вигод як причини виходу. Це означає, що формат «17+1», який ніколи не був надто ефективним (багато членів відзначали, що платформа створювала більше координаційних нарад, ніж конкретних проєктів), фактично розпався як дієва структура, залишивши Китай без єдиного механізму взаємодії з регіоном та змушуючи повернутися до складніших двосторонніх відносин з дедалі більш скептично налаштованими партнерами.

З погляду довгострокових наслідків для міжнародної системи, український кейс демонструє, що в епоху високоінтенсивних конфліктів та загострення геополітичного суперництва географія підпорядковується політичному вибору. Україна була одним з найбільш стратегічно розташованих акторів на потенційному Шовковому шляху: з розвиненою залізничною мережею, глибоководними портами Чорного моря та статусом підписанта Поглибленої і всеохопної зони вільної торгівлі (*DCFTA*) з ЄС, що теоретично дозволяло збирати китайські товари на українській території для безмитного експорту в Єврозону. Однак усі ці географічні переваги виявилися недостатніми для збереження позиції в ПіШ в умовах геополітичного вибору між Заходом та віссю Москва - Пекін. Функціональне витіснення України, про що свідчить падіння її частки в транзитній торгівлі з потенційних 15% до менш ніж 1%, та одночасне зростання «Середнього коридору» (який повністю оминає українську територію) означає, що «дорога» може існувати лише там, де є спільна безпекова основа, і що жодні економічні стимули не здатні подолати фундаментальні розбіжності в сприйнятті безпекових загроз.

Отже, говорячи про Ініціативу ПіШ, можна зробити висновок, що ця Ініціатива посідає центральне місце у глобальній зовнішньополітичній стратегії Китаю з багатьох причин. По-перше, імплементація Ініціативи призвела не лише до посилення економічної присутності Китаю в регіонах з позиції розбудови транзитної та транспортної інфраструктури, а й до підвищення рівня політичної співпраці Китаю як із цими регіонами загалом, так і з окремими країнами, що свідчить про глобальність і масштаби Ініціативи для зовнішньої політики КНР. Крім того, шляхом розбудови співпраці з різними країнами та континентами, Китай створює для себе сприятливі умови з погляду поширення власної експортної продукції, потенційно маючи безперешкодні та швидші маршрути для перевезення товарів і послуг, що є важливим для Китаю, з огляду на економічну діяльність. Також це сприятливо впливає на диверсифікацію можливостей імпорту до Китаю, адже Китай завдяки присутності в різних регіонах та тісному партнерству з багатьма країнами має можливість імпортувати необхідні ресурси з більшою вигодою для своєї економіки. Отже, можна зробити висновок, що Ініціатива ПіШ є надзвичайно важливим елементом у сучасній зовнішньополітичній діяльності Китаю, а сам процес її реалізації призвів до трансформації зовнішньої політики Китаю, фактично підтверджуючи статус Китаю як впливової глобальної держави.

Зі стратегічного погляду Ініціатива ПіШ втілює китайське розуміння міжнародного порядку як реляційної мережі, а не системи формальних альянсів. На відміну від західної моделі (прикладом чого є НАТО), де держави беруть на себе юридичні зобов'язання взаємного захисту, ПіШ створює систему економічних взаємозалежностей без формальних зобов'язань учасників. У цій логіці влада визначається не здатністю примусити союзників виконувати договори, а позицією в мережі інфраструктурних та фінансових зв'язків. Це пояснює, чому ПіШ залучає країни, які одночасно підтримують відносини із Заходом, та чому Китай не вимагає від партнерів політичної лояльності.

3.2. «Новий тип відносин між великими країнами» як основа двосторонніх відносин зі Сполученими Штатами Америки

Двосторонні відносини між КНР та США є одним із ключових елементів сучасної системи міжнародних відносин, які впливають на глобальну стабільність та безпеку. Еволюція цих відносин пройшла складний шлях від прямої конфронтації в середині XX століття до поступового залучення та стратегічної взаємодії, а згодом до нового етапу системної конкуренції (Council on Foreign Relations, n.d.). З приходом до влади в Китаї Сі Цзіньпіна у 2013 році КНР запропонувала концепцію «нового типу відносин між великими країнами», спрямовану на уникнення конфліктів та просування взаємовигідного співробітництва із США. Проте еволюція двосторонніх відносин з 2013 по 2025 рік демонструє зростання стратегічного суперництва, що ускладнює реалізацію цієї моделі та потребує аналізу крізь призму дилеми безпеки та концепції «пастки Фукідіда» (Алієв, 2025а).

Період з 1949 по 1979 рік характеризувався ідеологічним протистоянням та прямою конфронтацією: США не визнавали КНР, підтримуючи уряд Республіки Китай на Тайвані, а Корейська війна (1950-1953) остаточно закріпила сприйняття Китаєм військових дій США як безпосередньої загрози власній безпеці (United States Department of State, n.d.; Naval History and Heritage Command, 1990). Протягом 1950-х та 1960-х років США закликали своїх союзників утриматися від встановлення дипломатичних відносин з Китаєм та запровадили міжнародне ембарго проти КНР (Weatherhead East Asian Institute, Columbia University, n.d.). Однак геополітична напруженість між Китаєм та Радянським Союзом у 1960-х роках спонукала Пекін шукати можливостей для поліпшення відносин зі Сполученими Штатами на противагу радянському впливу (Woodrow Wilson International Center for Scholars Digital Archive, n.d.). Візит президента Річарда Ніксона до Китаю в 1972 році та підписання Шанхайського комюніке ознаменували поворотний момент, який призвів до встановлення офіційних дипломатичних відносин у січні 1979 року, коли США визнали КНР єдиним

законним урядом Китаю (China Internet Information Center, 2001). Паралельно з цими процесами, під керівництвом Ден Сяопіна Китай проводив політику «Чотирьох модернізацій», зосереджуючись на економічному розвитку та відкритості для іноземних інвестицій, що заклало підвалини для майбутньої економічної інтеграції із Заходом (Vogel, 2011).

Період з 1979 по 2008 рік став етапом поглиблення економічної взаємозалежності між державами. Після закінчення холодної війни Китай активно прагнув до інтеграції у світову економіку, визнаючи економічне зростання необхідною умовою для національного відродження. Головним поворотним моментом став вступ Китаю до Світової організації торгівлі (СОТ) у грудні 2001 року, що сприяло стрімкому збільшенню обсягів двосторонньої торгівлі та перетворенню Китаю на «фабрику світу» (Office of the United States Trade Representative, 2001). Протягом цього періоду зовнішня політика Китаю керувалася принципом Ден Сяопіна «не виділятися», зосереджуючись на внутрішньому розвитку та уникаючи прямої конфронтації зі США. Проте політична напруженість зберігалася через такі питання, як права людини, продаж американської зброї Тайваню та неоднозначність політики «одного Китаю», що призводило до періодичних криз у двосторонніх відносинах (Congressional Research Service, n.d.).

Світова фінансова криза 2008 року стала переломним моментом у сприйнятті балансу сил: відносно стійкі економічні показники Китаю в цей період, на відміну від глибокої рецесії в США, зміцнили впевненість КНР на міжнародній арені та спонукали до переоцінки американської економічної моделі (Dollar, 2018; Masuda, 2016). У відповідь на дедалі більшу напористість Пекіна, зокрема в Південнокитайському морі, де Китай почав більш інтенсивно відстоювати свої територіальні претензії, адміністрація Барака Обами у 2011 році оголосила стратегію «Поворот до Азії» (пізніше перейменовану на «ребалансування») (London School of Economics IDEAS and CIMB ASEAN Research, 2018; Lieberthal, 2011). К. Лібертал фіксує, що стратегія «Повороту до

Азії», оголошена адміністрацією Обами у 2011 році, передбачала комплексне переорієнтування американської присутності в регіоні - від дипломатії та безпеки до економіки (Транстихоокеанське партнерство (ТТП) без участі КНР). Незважаючи на офіційні запевнення, що стратегія не спрямована проти жодної конкретної держави, Пекін сприйняв її як спробу стримати дедалі більший вплив КНР у регіоні, що прискорило власну мілітаризацію та посилення дипломатичного та економічного потенціалу Пекіна (Lieberthal, 2011).

Фактично, період 2008-2017 років ознаменувався формуванням передумов для системної конфронтації: консенсус у Вашингтоні щодо необхідності жорсткішої лінії стосовно Пекіна сформувався в обох партіях, а запуск Китаєм Ініціативи «Пояс і Шлях» у 2013 році сигналізував про амбіції створити альтернативну глобальну економічну архітектуру, що створило підґрунтя для радикальної зміни характеру відносин, яка розпочалася в 2018 році.

З огляду на посилення економічних і геополітичних позицій КНР на світовій арені протягом останніх десятиліть, а також посилення конкуренції між Китаєм та США на глобальному рівні, автор провів аналіз китайсько-американських відносин крізь поняття «новий тип відносин між великими країнами». У межах цього дослідження автор також проаналізував сучасний стан двосторонніх відносин між Китаєм та США крізь призму дилеми безпеки, розглянувши теоретичне підґрунтя цього поняття в підрозділі 1.1, і, відповідно, проаналізував це поняття у контексті відносин між цими країнами. З огляду на аналіз поняття «дилема безпеки» в контексті двосторонніх відносин між Китаєм та США, необхідно також звернутися до концепції «пастки Фуکیدіда» (детально розглянутої у підрозділі 1.1). Як було встановлено раніше, ця теорія, запропонована Г. Еллісоном, описує історичну закономірність, за якою зростання нової держави провокує страх і превентивні дії з боку домінантної держави, часто призводячи до конфлікту та системного міжнародно-політичного протистояння.

Застосовуючи цю концепцію до сучасних китайсько-американських відносин, доречно повторно навести оцінку М. Капітоненка з підрозділу 1.1:

наслідки цієї динаміки виходитимуть далеко за межі двосторонніх відносин і матимуть системний, глобальний вимір (Karitonenko, 2021). Це стосуватиметься як системи міжнародних відносин, так і світової економіки (Karitonenko, 2021). Основна небезпека полягає в тому, що обидві держави не можуть почуватися захищеними і, фактично, США та Китай сприймають одне одного як загрозу, що, врешті-решт, може призвести до глибокої трансформації міжнародних відносин та кризи або до потенційного відкритого протистояння між КНР та США (Karitonenko, 2021). З огляду на це, аналіз двосторонніх відносин між Китаєм та США крізь призму дилеми безпеки та пастки Фукідіда є важливим інструментом для дослідження зовнішньополітичних стратегій КНР та впливу на двосторонні відносини між КНР та США.

Беручи до уваги історичний аналіз еволюції китайсько-американських відносин та дилему безпеки, яка є основоположною теоретичною рамкою, що пояснює основні політичні та екзистенційні суперечності у відносинах між КНР та США, виникає запитання стосовно можливих форматів для співробітництва та мирного співіснування між двома державами. У цьому контексті, після приходу до влади в КНР Сі Цзіньпіна в 2013 р. перед китайським керівництвом постало питання розбудови двосторонніх відносин зі США з урахуванням китайських зовнішньополітичних цілей та інтересів.

У 2013 році, під час зустрічі з Президентом США Б. Обамою, Сі Цзіньпін вперше артикулював концепцію «нового типу відносин між великими країнами». За підсумками переговорів китайський лідер зазначив, що сторони провели відвертий обмін думками щодо побудови моделі співпраці, яка докорінно відрізнятиметься від історичних зіткнень між великими державами. В умовах стрімкої економічної глобалізації Сі Цзіньпін наголосив на необхідності спільних зусиль та безпрецедентності такої моделі, закликавши до її сумлінного дотримання обома сторонами (National People's Congress of the People's Republic of China, 2021).

Невдовзі, у вересні 2013 року, міністр закордонних справ КНР Ван Ї деталізував архітектуру цієї концепції, виокремивши три її базові принципи: «відсутність конфліктів і конфронтації», «взаємоповага» та «взаємовигідна співпраця». Розкриваючи перший принцип, дипломат апелював до історичного досвіду: з 15 відомих випадків піднесення нових держав 11 завершувалися війною з чинними гегемонами. Зважаючи на взаємопов'язаність сучасного світу, Ван Ї підкреслив, що від конфронтації не виграє ніхто, тому пріоритетом є усунення стратегічної недовіри. Другий принцип, взаємоповага, вимагає визнання ідеологічних, культурних та соціальних відмінностей. На переконання китайської сторони, попри різні системи цінностей, Пекін та Вашингтон здатні мирно співіснувати. Третій принцип, взаємовигідна кооперація, розглядався як єдиний практичний механізм втілення цього бачення в реальність, що критично важливо для всього світу. Запевняючи американську сторону, Ван Ї наголосив, що розвиток Китаю має суто мирний характер і КНР не має стратегічного наміру кидати виклик США чи намагатися замінити їх на позиції світового лідера (The Brookings Institution, n.d.).

Проектуючи цю концепцію на регіональний рівень, китайська дипломатія визначила Азійсько-Тихоокеанський регіон як головний тестовий майданчик для уникнення конфронтації. Було заявлено, що Китай щиро поважає традиційний вплив США у регіоні і не має наміру витіснити звідти Вашингтон, проте очікує симетричної поваги до власних базових інтересів та занепокоєнь.

Найгострішим із таких інтересів для КНР залишається статус Тайваню. Ван Ї відзначив, що ця проблема є фундаментальним питанням суверенітету і територіальної цілісності, а поступова інтеграція острова через двосторонню взаємодію має призвести до остаточного мирного возз'єднання. Водночас Пекін прямо вказав, що саме тайванське питання роками було головним тягарем, який перешкоджав поглибленню китайсько-американського партнерства. Відповідно, конструктивна позиція США щодо Тайваню була визначена як ключова умова для

довгострокового стабільного зростання двосторонніх відносин та всеосяжного співробітництва (The Brookings Institution, n.d.).

Оцінюючи зміст та риторику концепції «нового типу відносин», можна простежити чітку стратегічну логіку Пекіна, спрямовану на управління класичною дилемою безпеки у відносинах зі Сполученими Штатами. Усвідомлюючи неминуче зростання занепокоєння Вашингтона швидким економічним та технологічним піднесенням КНР, китайське керівництво діяло на випередження. Запропонована формула де-факто стала пропозицією стратегічного паритету та мирного співіснування: Пекін публічно гарантував недоторканність американського глобального лідерства та відсутність ревізійністських намірів (зокрема в Азійсько-Тихоокеанському регіоні), але натомість вимагав від США повної поваги до власних ідеологічних особливостей та невтручання у «червоні лінії», насамперед щодо Тайваню.

Ця доктрина виконувала для Китаю комплексну функцію. З одного боку, вона мала заспокоїти геополітичного гегемона, мінімізувати ризики передчасної конфронтації та забезпечити стабільне зовнішнє середовище, необхідне для продовження економічної модернізації КНР. З іншого боку, сам факт артикуляції такої моделі був дипломатичним маневром: Китай позиціонував себе як рівноцінну наддержаву, яка має право і здатність на рівних обговорювати зі США правила глобальної взаємодії та встановлювати власні умови співіснування. Зрештою, це заклало теоретичний та переговорний фундамент, який Пекін використовує донині для захисту своєї територіальної цілісності та розширення власного впливу без переходу до прямого військового конфлікту.

Проте варто зазначити, що, на думку Д. Чена, обидві сторони на початковому етапі доволі по-різному інтерпретували нову модель відносин між КНР та США: Пекін та Вашингтон, по суті, по різному тлумачили значення гасла. Китай таким чином прагнув відповідного підвищення статусу та впливу Пекіна, тоді як США розглядали «новий тип відносин між великими державами» як

пошук рішень глобальних проблем людства, як-от продовольча, екологічна, енергетична тощо (Chen, 2014).

Оцінюючи вплив концепції «нового типу відносин між великими державами» з погляду економічного співробітництва, зазначимо: попри високий рівень взаємозалежності китайської та американської економік, це не стало на заваді значним торговельним суперечкам, зокрема торговельній війні між США та Китаєм, ініційованій Президентом США Д. Трампом під час першого перебування на посаді з 2017 по 2021 рр., та продовженню стратегічної конкуренції за часів адміністрації президента Дж. Байдена. Зокрема, у 2015 р. Китай започаткував Ініціативу «Made in China 2025», яка мала на меті перетворити виробничий сектор Китаю на високотехнологічний і здатний зменшити залежність Китаю від іноземних технологій та сприяти інноваціям у таких галузях, як робототехніка, аерокосмічна промисловість та біотехнології. Своєю чергою, США сприйняли цей крок як прямий виклик своєму технологічному домінуванню, що призвело до зростання напруженості між двома країнами (McBride & Chatzky, 2019). Через це, у 2018 р. США розпочали торговельну війну проти Китаю, запровадивши тарифи на китайські товари; Китай, своєю чергою, відповів паритетно, що стало відчутним відходом від концепції взаємовигідної співпраці, передбаченої в 2013 р. Так, США висловлювали занепокоєння щодо дисбалансу в торгівлі та недобросовісних практиках КНР, зокрема звинувачення в крадіжці інтелектуальної власності та примусовій передачі технологій (Khitakhunov, n.d.). Зрештою, торговельна війна мала негативні економічні наслідки для обох країн: дослідження показують, що підвищення тарифів США негативно вплинуло на прибутковість китайських компаній-експортерів. У середньому збільшення експортних цін з урахуванням тарифів на 1% на рівні компаній призвело до падіння рентабельності китайських експортерів на 0,35 відсоткового пункту (Center on China's Economy and Institutions, Stanford University, 2023).

У безпековій та військовій сферах динаміка взаємного співробітництва стає дедалі складнішою, зокрема в Індо-Тихоокеанському регіоні. Попри заяви Китаю про мирне співіснування, деякі кроки сприймаються країнами регіону та США як

загроза їхній безпеці. До прикладу, у Південнокитайському морі Китай будував порти, військові об'єкти та злітно-посадкові смуги на насипних територіях, зокрема на Парасельських островах і островах Спратлі – заходи, які сприймаються країнами регіону як потенційна спроба встановлення Китаєм контролю над ключовими водними шляхами (Laila et al., 2024; Council on Foreign Relations, 2024). Щодо Тайванської протоки Народно-визвольна армія Китаю (НВАК) проводить регулярні військові навчання навколо Тайваню, які посилюються останнім часом, що викликає занепокоєння з американського боку, адже така діяльність може слугувати прикриттям для потенційної атаки, а відрізнити навчання від реальної підготовки до неї складно (Corporate Identities & CDEIU, 2025). США, у свою чергу, поряд з Великою Британією та Австралією в 2021 р. оголосили про партнерство у сфері безпеки – *AUKUS*, зосереджене на посиленні військового потенціалу та спрямоване на посилення стримування в Індо-Тихоокеанському регіоні (Center for Strategic and International Studies, n.d.).

Зрештою, можна дійти висновку, що ці події підсилюють поглиблення стратегічного суперництва між США і Китаєм та є відхиленням від цілей взаємовигідного співробітництва у межах концепції «нового типу відносин між великими державами». Це суперництво вказує на головні виклики в балансуванні між економічною взаємозалежністю та співробітництвом з іншими державами, з одного боку, та вирішенням ключових питань та проблем національної безпеки, з іншого боку.

Якщо звернутися до сучасного етапу, то відносини КНР та США за останні роки пройшли показову еволюцію - від логіки стратегічного партнерства до системної конфронтації, що охоплює водночас торгівлю, технології та національну безпеку. Ця трансформація розгорталася не лінійно, а трьома виразними фазами, і кожна з них не просто загострювала суперечності, а зміщувала саме поле протистояння, поглиблюючи структурний розрив між двома найбільшими економіками світу.

Першу фазу задали торговельні війни першого президентського терміну Д. Трампа. У березні 2018 року адміністрація ініціювала найбільшу торговельну

конфронтацію з часів встановлення дипломатичних відносин у 1979 році, застосувавши статтю 301 Закону про торгівлю 1974 року. Мотивуючи це порушеннями прав інтелектуальної власності, примусовою передачею технологій та несправедливими практиками, Вашингтон обклав тарифами (початково 25% на високотехнологічні сектори - аерокосмічний, ІТ, машинобудування) китайські товари сукупною вартістю понад 360 млрд доларів (Bown, 2026; York & Durante, 2026). Прикметно, що ескалація 2018-2019 років завершилася не перемогою однієї зі сторін, а взаємним усвідомленням її деструктивності для власних економік і глобальних ланцюгів постачання. Підписана в січні 2020 року угода «Першої фази», за якою Китай зобов'язувався закупити американських товарів на 200 млрд доларів, лише зафіксувала цю патову ситуацію (White House, 2025). Симптоматично, що навіть за відсутності пандемії реалістичність цих зобов'язань викликала сумніви: COVID-19 радше оголив, ніж створив їхню нездійсненність: до кінця 2021 року Китай виконав план закупівель лише приблизно на 58% (Bown, 2026).

Другу фазу окреслює президентство Дж. Байдена, і її головне значення полягає не в новизні курсу, а в його інституціоналізації. Адміністрація, що прийшла до влади в січні 2021 року, не скасувала тарифи попередника - цей крок аналітики *Brookings Institution* слушно тлумачать як сигнал про сформований двопартійний консенсус щодо жорсткої лінії стосовно Пекіна (Sun, 2026). Водночас Байден змістив фокус конфронтації з торгівлі на технологічну конкуренцію та безпеку. Законодавчим втіленням цього зсуву стали *CHIPS and Science Act* (2022) із 52 млрд доларів на власне виробництво напівпровідників і *Inflation Reduction Act* (2022), що ув'язав «зелені» субсидії з вимогою виключення китайських компонентів (United States Trade Representative [USTR], 2026). За цією логікою промислова політика вперше відкрито підпорядковувалася завданню зменшення залежності від азійських, насамперед китайських, постачальників.

Кульмінацією фази стали експортні обмеження жовтня 2022 року на передові напівпровідники та обладнання для їх виробництва - заборона на

постачання чіпів для ІІІ (зокрема Nvidia A100 і H100) та літографії для процесів тонше 14 нм (Stan, 2026). Важливо, що ці заходи мали подвійне призначення: не лише сповільнити китайську індустрію, а й перекрити військову модернізацію НВАК, яка дедалі більше спирається на ІІІ в системах управління озброєнням і розвідки (Atlantic Council, 2026). Проте їхній ефект виявився амбівалентним: у відповідь Пекін пришвидшив імпортозаміщення, довівши рівень самозабезпеченості напівпровідниками до 50%, а *SMIC*, попри санкції, освоїла випуск 7-нм чіпів для *Huawei* (Stan, 2026). Тиск, покликаний законсервувати технологічне відставання КНР, натомість перетворився на стимул до автономізації.

Третя фаза почалася з поверненням Д. Трампа до Білого дому в січні 2025 року і стала найагресивнішою. У квітні 2025 року в межах «Дня визволення» було запроваджено базовий 10-відсотковий тариф на весь імпорт, а для Китаю ставки сягнули 60%, що фактично позбавляло рентабельності більшість двосторонньої торгівлі (York & Durante, 2026). На відміну від секторального характеру першої торговельної війни, нові тарифи були універсальними й мали на меті вже не точкову корекцію, а фундаментальне перебалансування торгівлі (AmCham China, 2026). Ця максималістська логіка, однак, наразилася на внутрішні межі американської правової системи: використання Закону про надзвичайні економічні повноваження (IEEPA) як підстави спровокувало конституційну кризу, і в лютому 2026 року Верховний суд визнав ці дії незаконними, змусивши повернути 166 млрд доларів і перейти на статті 232 та 301 (York & Durante, 2026). Показово, що навіть за юридичної вразливості інструменту економічний ефект виявився стійким: реальний імпорт із Китаю впав на 28% протягом 2025 року, а частка КНР в імпорті США знизилася на 12 в. п. порівняно з 2017 роком, і головними бенефіціарами стали Тайвань, В'єтнам і Мексика (Bown, 2026).

Водночас гострота протистояння сама породжувала запит на стабілізацію. Саміт у Пусані (жовтень 2025 року) дав угоду про масштабні китайські закупівлі сої (25 млн тонн щорічно у 2026–2028 роках) та скасування обмежень на

рідкісноземельні елементи в обмін на часткове зниження американських тарифів (White House, 2025; Froman, 2026). Проте розрахованість домовленості лише на рік, до листопада 2026-го, оголює її природу: це не відновлення довіри, а тимчасове перемир'я (Schive, 2026).

Найчутливішим виміром відносин лишається безпека, де риторика поступається місцем демонстрації сили. У грудні 2025 року КНР провела наймасштабніші в історії навчання довкола Тайваню - 130 літаків НВАК за добу та морська блокада основних торговельних маршрутів (Anand, 2026). Цей крок вписується у ширшу траєкторію: нарощення ядерного арсеналу до 600 боєголовок у 2025 році засвідчує прискорений рух до паритету зі США (Kristensen et al., 2025), а експертні оцінки фіксують вищий, ніж роком раніше, ризик конфлікту в Тайванській протоці (Lin et al., 2026).

Так, *Brookings Institution* характеризують Стратегію національної безпеки США 2025 року як перехід від ліберального інтернаціоналізму до економічного реалізму: Вашингтон відмовляється від амбіції змінити китайську систему через залучення і зосереджується на мінімізації впливу КНР через конкретні транзакційні домовленості (Sun, 2026). На думку автора, ця еволюція американського підходу парадоксально зближує його з китайським «прагматичним реалізмом»: обидві сторони згортають ідеологічні претензії одна до одної та переходять до логіки взаємовигідних угод. Це, як видається, відкриває простір для специфічної моделі «транзакційного співіснування» - стабільного не завдяки спільним цінностям, а завдяки відсутності ілюзій щодо їхньої наявності.

Зрештою, можна відзначити, що період останніх років засвідчив трансформацію відносин США - КНР від стратегічної конкуренції до системної конфронтації, що охоплює торгівлю, технології, фінанси та безпеку. Три останні американські президентські адміністрації продемонстрували стійку жорстку лінію щодо Пекіна, що свідчить про двопартійний консенсус у Вашингтоні та визначення Китаю як ключового геополітичного конкурента на міжнародній арені. Торговельні війни призвели до реструктуризації глобальних ланцюгів

постачання, технологічні обмеження запустили гонку за самодостатністю в критичних секторах, а військова напруга навколо Тайваню створює постійну загрозу прямого зіткнення. Торговельні домовленості, як-от в Пусані в 2025 році, надають тимчасову стабільність, але вона ґрунтується на крихких транзакційних домовленостях, а не на відновленні стратегічної довіри. У середньостроковій перспективі варто очікувати подальшого поглиблення економічного та технологічного розриву між двома наддержавами, що матиме фундаментальні наслідки для архітектури глобального порядку.

Таким чином, концепція «нового типу відносин між великими країнами» на цьому етапі двосторонніх відносин залишається радше декларативною ініціативою, яка, зрештою, не змогла запобігти ескалації суперництва та конкуренції між Китаєм та США, що природно виникають у межах логіки дилеми безпеки. Подальший розвиток двосторонніх відносин між державами буде залежати від того, наскільки обидві країни зможуть знайти баланс між власними стратегічними зовнішньополітичними інтересами та такими глобальними викликами, як стабільність світової економіки та кліматичні зміни. Попри те, що повернення до початкового бачення моделі двосторонніх відносин на цьому етапі видається малоймовірним, усвідомлення взаємної необхідності уникнення безпосереднього конфлікту між Китаєм та США може стати рушійною силою для перегляду сучасного етапу відносин у бік моделі «нового типу відносин між великими країнами».

Китайсько-американські відносини також демонструють зіткнення двох фундаментально різних логік міжнародної політики. Якщо США, керуючись реалістичною традицією, сприймають піднесення Китаю як загрозу та прагнуть його «стримувати», то КНР, спираючись на концепцію морального реалізму Я. Сюетона, прагне побудувати «новий тип відносин між великими країнами», де конкуренція за моральний авторитет замінює конкуренцію за військове домінування. Ця розбіжність пояснює, чому двосторонні відносини часто характеризуються взаємним нерозумінням: США очікують від Китаю поведінки,

передбаченої теорією Міршаймера (агресивна експансія), натомість КНР діє згідно з власною логікою процесуальності та довгострокового планування.

Зрештою, аналіз двосторонніх відносин між КНР та США крізь призму концепції «новий тип відносин між великими країнами» та дилеми безпеки демонструє складність і суперечливість відносин між державами у період з 2013 до 2025 року. Модель відносин, запропонована КНР, передбачала запобігання конфліктам, взаємоповагу та взаємовигідну співпрацю задля забезпечення стабільності й мирного співіснування обох держав. Проте еволюція китайсько-американських відносин протягом цього періоду показала, що, незважаючи на економічну взаємозалежність держав, реалії міжнародних відносин та дилеми безпеки призвели до загострення стратегічного суперництва між ними.

Головними чинниками, які вплинули на відхід від концепції «нового типу відносин між великими країнами», стали розбіжності у стратегічних інтересах держав, економічні конфлікти і загострення безпекових питань (питання Тайваню та впливу в Південнокитайському морі). Зовнішньополітична діяльність КНР, спрямована на посилення власного економічного та геополітичного впливу, і відповідні заходи у відповідь з боку США щодо стримування зростання Китаю призвели до трансформації двосторонніх відносин радше у бік конкуренції. Поглиблення військової співпраці США з союзниками в Індо-Тихоокеанському регіоні, створення альянсу *AUKUS* та нарощування технологічного протистояння протягом останніх років лише підсилюють дедалі більшу напруженість між Китаєм та США (Алієв, 2024а).

3.3. Роль медіації у конфліктах для зовнішньополітичної діяльності КНР

Участь КНР у посередництві в міжнародних конфліктах, особливо в період після 2022 року, свідчить про значну еволюцію зовнішньополітичної стратегії Пекіна. Це відображається у переході від давньої та усталеної позиції Китаю як обережного спостерігача, який дотримується принципу «невтручання у внутрішні справи», до активнішої ролі дипломатичного актора-посередника. Ключовим в цьому аспекті, відповідно до неореалістичної теорії міжнародних відносин, безперечно є просування та реалізація власних національних інтересів. Насамперед, цей інтерес виявляється у забезпеченні стабільності та передбачуваності економічних та енергетичних маршрутів і коридорів, таким чином забезпечуючи логістичну та економічну стабільність, що є надзвичайно важливою для КНР. Посередництво Китаю в березні 2023 року, яке відновило дипломатичні відносини між Саудівською Аравією та Іраном є важливою ілюстрацією нової парадигми зовнішньополітичної стратегії КНР, демонструючи здатність КНР конвертувати свій регіональний економічний вплив у геополітичний, що пропонує альтернативну модель вирішення конфліктів та закріплює за Китаєм статус «відповідальної великої держави».

З метою більш глибокого тлумачення ролі посередництва та медіації у конфліктах для зовнішньополітичної діяльності Китаю, автором було обрано аналіз *case-study* дипломатичного посередництва Китаю між Королівством Саудівською Аравією (Саудівська Аравія) і Ісламською Республікою Іран (Іран). Автором дисертації було оцінено роль КНР в процесі дипломатичного врегулювання між Саудівською Аравією та Іраном, геополітичного впливу цього процесу на Близький Схід і позицію Китаю в регіоні, а також важливість участі Китаю в переговорах між Ер-Ріядом і Тегераном в контексті загальної стратегії зовнішньої політики Китаю (Petyur & Aliyev, 2023)

Варто відзначити, що протягом тривалого часу відносини між Саудівською Аравією та Ісламською Республікою Іран розвивалися і були досить напруженими через низку чинників. Насамперед, варто відзначити чинник релігії, який відіграє

дуже значну роль у відносинах між двома країнами: Іран сповідує шийтський іслам, а Саудівська Аравія - сунітський іслам. Різниця у гілках ісламу з часом призвела до значного загострення двосторонніх відносин між країнами. Наприклад, 31 липня 1987 року під час хаджу (паломництва в ісламі, яке передбачає відвідування Мекки та її околиць, де в мечеті Аль-Харам знаходиться головне святилище ісламу, Кааба) в Мецці сталося зіткнення між саудівськими силами безпеки та іранськими паломниками, в результаті якого загинуло понад 400 осіб (The Guardian, 2015). Саудівська Аравія, як і більшість арабських держав, засудила Іран, а Іран звинуватив саудівців у цьому інциденті. В результаті в квітні 1988 року Саудівська Аравія розірвала дипломатичні відносини з Іраном і скоротила кількість іранських паломників, яким було дозволено здійснювати хадж, до 45 000, порівняно з 150 000 до інциденту. У 1991 році дипломатичні відносини були відновлені, і було досягнуто угоди про дозвіл іранським паломникам здійснювати хадж (Bezhan, 2016).

Крім того, обидві держави прагнуть посилити свій вплив на регіональному рівні, в тому числі закріпити свій статус регіональних лідерів, через що між ними існує низка суперечностей, зокрема з питання експорту нафти. Згідно з дослідженням *Rand Corporation*, обидві країни мають великі запаси енергоресурсів, але діаметрально протилежні цілі в експорті: Саудівська Аравія зацікавлена в довгостроковому підході до формування стабільних і передбачуваних цін на енергоносії, тоді як Іран зосереджується на короткостроковій стратегії і високих цінах на енергоресурси через режим санкцій і економічну ситуацію в країні, що в кінцевому підсумку призводить до серйозних розбіжностей між двома державами в питаннях енергетичної та експортної політики (Wehrey et al., 2009).

Крім того, в січні 2016 року посольство Саудівської Аравії в Тегерані було атаковане після страти шийтського проповідника Німра аль-Німра в Саудівській Аравії. Після нападу на посольство Саудівської Аравії в Ірані, Ер-Ріяд розірвав дипломатичні відносини з Іраном, а міністр закордонних справ Саудівської Аравії заявив, що всі іранські дипломати повинні покинути країну протягом 48 годин

(BBC News, 2016). Згодом, у 2016-2023 роках, дипломатичні відносини між Іраном і Саудівською Аравією практично не існували. Таким чином, можна зробити висновок, що відносини між двома державами мали складну історію розвитку, з багатьма проблемними аспектами, що призвели до загострення розбіжностей між ними.

10 березня 2023 року, за посередництва КНР, Саудівська Аравія та Іран домовилися про відновлення дипломатичних відносин. У тристоронній заяві йдеться, що «... між Королівством Саудівська Аравія та Ісламською Республікою Іран було досягнуто згоди про відновлення дипломатичних відносин між ними та відкриття посольств і місій протягом періоду, що не перевищує двох місяців, а також про підтвердження поваги до суверенітету держав і невтручання у внутрішні справи держав». Також зазначено, що міністри закордонних справ обох країн зустрінуться для реалізації угоди, домовляться про повернення своїх послів та обговорять шляхи зміцнення двосторонніх відносин. Крім того, у цій заяві всі три країни висловили бажання докласти всіх зусиль для зміцнення регіонального та міжнародного миру і безпеки (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2023a).

У вересні 2023 року Саудівська Аравія та Іран обмінялися послами, офіційно відновивши дипломатичні відносини між двома країнами після семирічної перерви. Новий посол Саудівської Аравії Абдулла Аль-Енезі після прибуття до Тегерана заявив, що буде прагнути «зміцнити відносини та активізувати контакти і зустрічі між Королівством та Іраном, щоб перейти до більш гостинного простору». Крім того, прибуття Аль-Енезі до Тегерана відбулося одночасно з відправленням Іраном нового посла до Саудівської Аравії, Алірези Енаяті (Dagher & Shahla, 2023).

Варто зазначити, що Китай був не єдиною країною, яка виявляла зацікавленість і брала участь у дипломатичному врегулюванні між Іраном і Саудівською Аравією. У квітні 2021 року Іран і Саудівська Аравія провели перші за п'ять років прямі переговори в Багдаді за посередництва прем'єр-міністра Іраку Мустафи аль-Кадхімі. Сторони обговорювали переважно питання Ємену, де

Саудівська Аравія та Іран підтримують протилежні сторони з моменту початку громадянської війни у 2014 році (Саудівська Аравія підтримує сунітський уряд Ємену, а Іран - повстанців-хуситів). Крім того, делегації обговорили політичну та фінансову кризу в Лівані, де сторони також підтримують протилежні сторони. Загалом, у 2021-2022 роках відбулося кілька раундів переговорів між Саудівською Аравією та Іраном за посередництва Іраку та Оману, але під час цих переговорів сторони не вирішили ключових розбіжностей між ними (The Iran Primer, 2022; Al Jazeera, 2023a). Однак посередницькі зусилля Іраку та Оману не залишилися непоміченими, про що свідчить тристороння заява Китаю, Саудівської Аравії та Ірану, в якій було конкретно зазначено, що «саудівська та іранська сторони висловили свою вдячність та подяку Республіці Ірак та Султанату Оман за проведення раундів діалогу, що відбулися між обома сторонами протягом 2021-2022 років», що визнає та підкреслює посередницькі зусилля Іраку та Оману у врегулюванні конфлікту між Іраном та Саудівською Аравією (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2023a).

На думку А. Джаш, кілька подій, що відбулися у 2022-2023 роках, мають вирішальне значення для розуміння ролі Китаю в дипломатичному врегулюванні, яке зрештою призвело до підписання угоди між Саудівською Аравією та Іраном. По-перше, у грудні 2022 року Сі Цзіньпін відвідав Саудівську Аравію для проведення низки зустрічей. Під час його візиту обидві країни опублікували спільну заяву, в якій підтвердили, що «Китай і Саудівська Аравія продовжуватимуть підтримувати модель солідарності та співпраці для взаємної вигоди між двома країнами». Обидві країни також підтвердили свою підтримку національного суверенітету та територіальної цілісності одна одної (Саудівська Аравія підтвердила свою прихильність принципу «одного Китаю» в цій заяві), а також принципу невтручання у внутрішні справи інших держав. Крім того, сторони наголосили на важливості енергетичного співробітництва між Китаєм і Саудівською Аравією та стабільності світового ринку нафти (The State Council of the People's Republic of China, 2022). Варто також відзначити проведення першого саміту Китай - Рада співробітництва країн Перської затоки 9 грудня 2022 року. У

своїй промові Сі Цзіньпін зазначив, що «Китай і Рада співробітництва країн Перської затоки повинні бути партнерами для більшої солідарності, подальшого зміцнення політичної взаємної довіри та твердої підтримки основних інтересів один одного; що Китай і країни регіону повинні бути партнерами для спільного розвитку та спільної безпеки» (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2022; Jash, 2023).

Також, на думку А. Джаш, ще одним важливим моментом у цьому контексті є візит іранського президента Раїсі до Пекіна в лютому 2023 року, який став першим державним візитом іранського лідера до китайської столиці за більш ніж два десятиліття. Під час цього візиту Сі Цзіньпін висловив підтримку територіальній цілісності Ірану та наголосив на важливості принципу невтручання у внутрішні справи Ірану. Крім того, Сі Цзіньпін зазначив, що підтримка стабільності на Близькому Сході є необхідною для збереження миру в регіоні, сприяння глобальному економічному розвитку та забезпечення стабільних поставок енергоносіїв, і підкреслив, що Китай готовий і надалі відігравати конструктивну роль у сприянні миру та стабільності в регіоні (Jash, 2023; Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2023b). Таким чином, ми бачимо, що Китай не лише мав необхідний політичний і економічний вплив на обидві держави, а й створив необхідні передумови, які, безсумнівно, сприяли більш ефективним переговорам між Саудівською Аравією та Іраном.

Аналізуючи позиції та інтереси сторін, залучених до врегулювання, варто зазначити, що відновлення дипломатичних відносин та інтенсифікація діалогу між сторонами є взаємовигідним кроком для всіх трьох держав. Говорячи про Іран, Г. Нада вважає, що відновлення діалогу та дипломатичних відносин із Саудівською Аравією можна розглядати як досить вагоме дипломатичне досягнення для іранської влади, яка стикається з низкою економічних, внутрішньополітичних та зовнішньополітичних викликів. Крім того, потенційне поліпшення відносин із Саудівською Аравією може призвести до врегулювання конфлікту в Ємені, в якому обидві країни підтримують протилежні сторони, що сприятиме поліпшенню безпекової ситуації на всьому Близькому Сході (Gallagher et al.,

2023). Іншим важливим чинником для Ірану є поглиблення двосторонніх відносин з Китаєм. У 2021 році Іран і Китай підписали 25-річну угоду про двостороннє співробітництво з метою зміцнення економічних і політичних відносин між двома країнами. Зокрема, важливо зазначити, що ця угода передбачає участь Ірану в китайській Ініціативі ПіШ, що підкреслює стратегічний інтерес Китаю до стабільності в регіоні (Reuters, 2021).

З огляду на позицію та інтереси Саудівської Аравії в урегулюванні з Іраном, на думку Я. Фарук, варто зазначити, що деескалація конфлікту з Іраном може бути частиною більш глобального курсу зовнішньої політики, спрямованого на реалізацію та підтримку плану соціально-економічного розвитку Саудівської Аравії, більш відомого як «Візія 2030» (*Vision 2030*), ідея якого полягає в диверсифікації саудівської економіки та охоплює низку цілей і стратегій реформ для довгострокового економічного успіху Королівства (Farouk, 2023; The Embassy of The Kingdom of Saudi Arabia in the USA, 2018). Стабільність у регіоні Перської затоки може мати позитивний вплив не лише на відносини між країнами, а й на залучення іноземного капіталу та інвесторів, що є надзвичайно важливим у межах «Візії 2030».

Крім того, стабільність у регіоні та демонстрація конструктивності в переговорах можуть потенційно вплинути на зовнішньополітичні амбіції Ер-Ріада, а саме на зміцнення його позицій як потужного регіонального та глобального гравця. Наразі можна стверджувати, що умови для посилення ролі Саудівської Аравії в регіоні є досить сприятливими: високі ціни на нафту та енергоресурси загалом, зміцнення її позицій на міжнародній арені, особливо в плані підтримання балансу цін на енергоносії після повномасштабного вторгнення Росії в Україну (Farouk, 2023). Іншим важливим чинником є те, що Саудівська Аравія наразі прагне збалансувати свою зовнішню політику: зберегти стратегічний союз зі Сполученими Штатами і водночас налагодити тісніші двосторонні відносини з Китаєм. Стратегію диверсифікації можна вважати досить вигідною, оскільки Ер-Ріяд потенційно може досягти стратегічного рівня співпраці з двома найпотужнішими країнами світу, що позитивно вплине на

економічний розвиток країни та її геополітичну роль у регіоні та світі загалом (Gallagher et al., 2023). Ось чому укладення угоди з Іраном можна вважати вигідним кроком у зовнішній політиці Ер-Ріяда.

Говорячи про Китай, на думку А. Джаш, важливо зазначити, що, по-перше, Китай дуже зацікавлений у стабільності відносин між Іраном і Саудівською Аравією, а також у регіоні в цілому, з огляду на важливість Перської затоки для енергетичних потреб Китаю: як для Саудівської Аравії, так і для Ірану Китай є основним імпортером їхньої нафти та головним торговельним партнером. Наприклад, у 2022 році Саудівська Аравія була найбільшим постачальником нафти до Китаю - 1,75 млн барелів на день, тоді як Іран закріпився на третьому місці серед найбільших експортерів нафти до Китаю (близько 1,2 млн барелів на день на кінець 2022 року) після Саудівської Аравії та Росії (Al Jazeera, 2023b; Jash, 2023). Також, ще одним важливим аспектом є те, що в серпні 2022 року національна нафтова компанія Саудівської Аравії *Aramco* підписала Меморандум про взаєморозуміння з китайською компанією *Sinopec*, який охоплює численні сфери потенційної співпраці між сторонами в Саудівській Аравії. Згідно з офіційною заявою, цей меморандум «визначає шляхи стратегічного співробітництва між *Aramco* і *Sinopec* та підтримує довгострокові відносини між двома компаніями та їхніми наявними спільними підприємствами в Китаї та Королівстві» (Saudi Aramco, 2022).

Крім того, КНР і китайські компанії беруть активну участь у спільних проєктах з компаніями Близького Сходу, тому економічні інтереси Китаю в регіоні Перської затоки є важливим чинником у зміцненні присутності Китаю та значенні стабільності в регіоні для країни. Насамперед, як зазначає А. Джаш, важливо підкреслити, що Китай є основним двостороннім торговельним партнером низки арабських країн (наприклад, за її даними, у 2021 році товарообіг Китаю становив 330 млрд доларів США, з яких 200 млрд доларів США припадало лише на торгівлю Китаю з Саудівською Аравією та Об'єднаними Арабськими Еміратами). Крім того, Перська затока має вирішальне геополітичне значення для китайської Ініціативи «Пояс і Шлях» завдяки географічному розташуванню

регіону та його великому транзитному і транспортному потенціалу, а також величезним запасам енергоресурсів, безперервний і стабільний доступ до яких має надзвичайно важливе значення для Китаю (Jash, 2023).

Говорячи про геополітичне значення посередництва Китаю у врегулюванні конфлікту між Саудівською Аравією та Іраном, насамперед цей процес слід розглядати у межах «Глобальної ініціативи з безпеки» Сі Цзіньпіна, яка була оголошена 21 квітня 2022 року під час Азіатського форуму в Боао. Під час цієї промови він згадав про важливість прихильності до концепції «спільної, всеосяжної, кооперативної та стійкої безпеки» і наголосив на необхідності для держав «залишатися відданими повазі до суверенітету та територіальної цілісності всіх країн, залишатися відданими дотриманню цілей і принципів Статуту ООН». Також було звернено увагу на необхідність спільної співпраці для подолання викликів глобального управління та відновлення збалансованої та стійкої архітектури безпеки в усьому світі (Boao Forum for Asia Annual Conference, 2022). У цьому контексті важливо проаналізувати опублікований Китаєм концептуальний документ «Глобальна ініціатива з безпеки», в якому йдеться про прихильність принципам «забезпечення безпеки через політичний діалог і мирні переговори» (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2023c). Так, можна припустити, що посередництво Китаю в урегулюванні між Ер-Ріядом і Тегераном може бути ознакою реалізації цієї стратегії Сі Цзіньпіном у зовнішній політиці Китаю.

Крім того, факт такого посередництва, безсумнівно, зміцнює позиції Китаю на Близькому Сході і створює певну противагу США в регіоні. На думку дослідників А. Наваза, М.А.А. Хана і З. Нура, «протягом більшої частини минулого століття США домінували в регіоні, перш за все завдяки своїй військовій присутності та міцним економічним зв'язкам з державами регіону». Виходячи з цього, США традиційно переслідували кілька цілей на Близькому Сході, таких як забезпечення безпеки своїх союзників, захист своїх енергетичних інтересів та боротьба з тероризмом. З огляду на те, що США мають військові об'єкти та підрозділи в деяких країнах регіону, таких як Саудівська Аравія, Катар,

Бахрейн та інші, США підтримують значну військову присутність у регіоні, що дозволяє їм проєктувати силу та надавати необхідну безпекову підтримку стратегічним регіональним партнерам. Крім того, США відіграють вирішальну роль як важливий торговельний і економічний партнер, особливо в секторах енергетики та технологій (Nawaz et al., 2023).

Як зазначають А. Наваз, М.А.А. Хан і З. Нур, КНР, своєю чергою, значно зміцнила свої позиції на Близькому Сході в останні роки, перш за все за рахунок торгівлі та інвестицій. Китай є одним з найбільших імпортерів нафти і газу з Близького Сходу, що робить цю країну дуже важливим партнером для більшості держав регіону. Крім того, у межах Ініціативи ПіШ Китай приділяє значну увагу реалізації інфраструктурних проєктів у регіоні, поглиблюючи економічне співробітництво та зміцнюючи двосторонні відносини між окремими країнами регіону та Китаєм. Загалом, за останні роки Китай значно зміцнив свої позиції на Близькому Сході, насамперед завдяки економічному та енергетичному співробітництву з державами регіону (Nawaz et al., 2023). Таким чином, КНР закріплює за собою статус впливового актора на Близькому Сході, не лише як інвестор і основний економічний партнер, а й як ключова країна з погляду потенціалу та ефективності посередництва в дипломатичному врегулюванні конфліктів у регіоні.

Загалом, наразі, США залишаються найвпливовішим гравцем у регіоні, насамперед завдяки безпековому аспекту, а також військово-політичній співпраці з багатьма країнами регіону. Китай, своєю чергою, віддає перевагу економічній співпраці з державами регіону, що дає йому можливість створити певний альтернативний полюс сили на Близькому Сході. Як для США, так і для Китаю посилення своєї присутності в регіоні є важливим елементом планування та реалізації своїх зовнішньополітичних стратегій, тому геополітичне суперництво за вплив у регіоні може стати ще однією платформою для конфронтації між державами, яка зрештою може досягти глобального рівня стратегічних суперечок. Своєю чергою, для країн Близького Сходу це означає можливість балансування

між двома найпотужнішими країнами світу в питаннях політики, економіки та безпеки.

Важливим чинником у посередництві Китаю між Саудівською Аравією та Іраном може бути зміцнення позиції Китаю як одного з ймовірних посередників у контексті можливого дипломатичного врегулювання між Україною та Росією. 24 лютого 2023 року Китай опублікував 12-пунктний план політичного врегулювання, який містить огляд позиції та бачення Китаю щодо політичного врегулювання та деескалації (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2023d). Участь Китаю в посередництві між Ер-Ріядом і Тегераном дає Пекіну підстави для зміцнення свого авторитету як ефективного посередника, який може відіграти важливу роль у можливому майбутньому дипломатичному діалозі між Україною і Росією. З огляду на те, що Китай є одним з найбільших торговельних партнерів України і ключовим економічним та політичним союзником Росії, питання залучення Китаю до дипломатичного врегулювання може стати реальним, враховуючи досвід Китаю в посередництві між Саудівською Аравією та Іраном.

Розглядаючи період після укладання угоди між Саудівською Аравією та Іраном, варто відзначити відносну стійкість укладеної угоди, попри серйозні регіональні виклики. Найбільшим регіональним викликом протягом цього періоду, безперечно, стала війна в Газі. Проте, варто відзначити, що попри доволі нестабільну регіональну ситуацію та відносно крихкий статус-кво між Саудівською Аравією та Іраном, вже через чотири дні після початку війни відбувся перший за багато років дзвінок між президентом Ірану Раїсі та саудівським спадковим принцом Мохаммедом бін Салманом, під час якого вони домовилися про спільну позицію «щодо необхідності припинення військових злочинів проти Палестини» (Cafiero, 2024). Крім того, Саудівська Аравія утрималася від участі в очолюваній США військово-морській операції *Prosperity Guardian*, спрямованій на протидію атакам хуситів у Червоному морі, таким чином намагаючись не ставити під загрозу деескалаційний процес з Іраном (Cafiero, 2024). Проте, згалом, попри доволі позитивні зміни в динаміці

двосторонніх відносин, фундаментальні розбіжності та вкорінений дефіцит довіри не зникли: проблеми, пов'язані з підтримкою протиборчих сил у регіональних конфліктах (проксі-війни в Ємені, Сирії, Лівані), досі залишаються неврегульованими (Figueira, 2023). Зрештою, довгостроковий вплив та стійкість укладеної угоди між Ер-Ріядом та Тегераном залежатиме від політичної волі обох сторін продовжувати курс на деескалацію, а також готовності Китаю продовжувати відігравати роль своєрідного арбітра та мати стабілізуючий вплив на обидві країни в контексті їх двосторонніх відносин та загальної регіональної безпеки.

Таким чином, можна зробити висновок, що КНР відіграла значну роль у посередництві між Саудівською Аравією та Іраном, досягнувши при цьому декількох важливих цілей. По-перше, участь Китаю в посередництві є важливим елементом у підтримці стабільності на Близькому Сході, що має вирішальне значення для Китаю з економічного та зовнішньополітичного погляду, особливо в контексті стабільного експорту енергоносіїв та безперервного транзиту. По-друге, Китай продемонстрував здатність відігравати ключову посередницьку роль у складних і глибоких конфліктах між державами, що дозволяє Китаю потенційно виступати посередником у більшій кількості конфліктів між іншими державами і, таким чином, зміцнювати позиції країни як впливового дипломатичного гравця і посередника. По-третє, послідовна політика Китаю на Близькому Сході кидає виклик лідерству США в регіоні та створює економічну і політичну альтернативу США для країн регіону, що є важливим елементом у контексті подальшої глобальної конфронтації між державами.

Крім того, роль КНР як глобального медіатора відображає фундаментальну відмінність у розумінні міжнародних конфліктів. Замість західної логіки «перемоги» однієї сторони над іншою, китайський підхід базується на конфуціанській ідеї гармонізації відносин, де мета - не покарання агресора, а відновлення балансу та «збереження обличчя» для всіх учасників. Це пояснює, чому китайська медіація у російсько-українській війні фокусується на «діалозі» та «компромісі», а не на відновленні територіальної цілісності України, що викликає

критику на Заході, але є логічним продовженням китайської традиції міжнародної політики.

На нашу думку, успіх китайської медіації між Ер-Ріядом і Тегераном слід інтерпретувати у двох вимірах. У стратегічному вимірі це демонстрація здатності КНР конвертувати економічний вплив у дипломатичний результат без застосування жорсткої сили: Китай не мав збройних сил у регіоні, але мав те, чого не вистачало США, - рівновіддаленість від обох сторін конфлікту. У нормативному вимірі це підкріплює тези про монополію Заходу на роль глобального арбітра, що є частиною стратегії «сили дискурсу»: Пекін демонструє, що «відповідальна велика держава» може ефективно врегульовувати конфлікти, не вимагаючи від сторін ідеологічних змін.

Висновки до Розділу 3. У третьому розділі проаналізовано еволюцію зовнішньополітичного курсу КНР за часів правління Сі Цзіньпіна як передумову посилення ролі Китаю у сучасній системі міжнародних відносин.

Встановлено, що ідеологічним фундаментом сучасної зовнішньої стратегії Китаю стала концепція «китайської мрії» про велике національне відродження, що ознаменувало остаточний відхід від доктрини «невисування на перші ролі» на користь проактивної та більш напористої зовнішньої політики. Обґрунтовано, що реалізація програми «двох столітніх цілей» надала внутрішнім завданням модернізації глобального геополітичного виміру через конкретні цільові дати (наприклад, 2049 рік), які не є випадковими, а відображають конфуціанську традицію поетапного досягнення гармонії через послідовне накопичення потенціалу. Доведено, що ця довгострокова перспектива дозволяє Китаю йти на короткострокові поступки заради стратегічних вигод, що принципово відрізняє китайське стратегічне мислення від демократичних систем, прив'язаних до виборчих циклів, та є однією з ключових конкурентних переваг КНР у довгостроковому глобальному суперництві.

Проаналізовано, що Ініціатива ПіШ трансформувалася з переважно економічного інфраструктурного проєкту в комплексний інструмент глобального

впливу, що втілює китайське розуміння міжнародного порядку як реляційної мережі, а не системи формальних альянсів. Встановлено, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну виявило одночасно стратегічну гнучкість та структурні обмеження ПіШ. З одного боку, Китай продемонстрував здатність швидко перебудувати логістичну архітектуру ПіШ, форсувавши розвиток Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту (ТМТМ, «Середній коридор»), вантажообіг якого зріс на 63% у 2024 році до 4,1 мільйона тонн. З іншого боку, ПіШ виявила принципову несумісність з євроінтеграційними стандартами: до початку 2022 року приблизно 50% контрактів ПіШ в Україні залишалися невиконаними через структурну несумісність китайської моделі державних закупівель із законодавством ЄС. Вперше у вітчизняній науці здійснено комплексний аналіз участі України в ПіШ як повного циклу: від інституціоналізованого партнерства (2017-2019) через технологічний конфлікт навколо «Мотор Січ» (2019-2022) до системного витіснення після повномасштабного вторгнення РФ, що наочно довело: географічні переваги України виявилися недостатніми в умовах геополітичного вибору між китайськими інвестиціями та американськими безпековими гарантіями, а частка України в євразійському транзиті впала з потенційних 15% до менш ніж 1%.

Аналіз двосторонніх відносин між КНР та США крізь призму концепції «нового типу відносин між великими країнами» продемонстрував її обмежену ефективність у запобіганні «пастці Фуکیدіда». Встановлено, що відносини пройшли три чіткі фази поглиблення конфронтації: перша торговельна війна Трампа (2018-2020), технологічна конфронтація Байдена з акцентом на напівпровідникові обмеження (2021-2024) та універсальні тарифи Трампа (2025), коли ставки для Китаю досягли 60%, а реальний імпорт з КНР впав на 28%. Попри офіційні декларації та заклики до взаємовигідної співпраці, структурна дилема безпеки призвела до загострення стратегічного суперництва. Тайванське питання залишається абсолютним наріжним каменем китайської дипломатії: наймасштабніші військові навчання НВАК навколо Тайваню у грудні 2025 року та нарощування ядерного арсеналу до 600 боєголовок свідчать, що тайванський

вимір стає дедалі небезпечнішим тригером для прямого зіткнення двох ядерних наддержав. Зафіксовано парадоксальне зближення підходів: перехід Вашингтона від ліберального інтернаціоналізму до транзакційного реалізму теоретично відкриває простір для моделі «транзакційного співіснування», де обидві сторони відмовляються від ідеологічних претензій на користь конкретних взаємовигідних домовленостей.

Виявлено, що посилення ролі Китаю як медіатора в міжнародних конфліктах свідчить про системну зміну парадигми від традиційної доктрини «невтручання» до активної позиції «відповідальної великої держави». Успіх китайського посередництва між Саудівською Аравією та Іраном у 2023 році слід інтерпретувати у двох взаємодоповнюючих вимірах: у стратегічному це демонстрація здатності КНР конвертувати економічний вплив у дипломатичний результат без застосування жорсткої сили (рівновіддаленість від обох сторін конфлікту виявилась перевагою, якої не мали США); у нормативному це підкрив тезу про монополію Заходу на роль глобального арбітра через демонстрацію того, що «відповідальна велика держава» може врегульовувати конфлікти, не вимагаючи від сторін ідеологічних змін. Висунення Глобальної ініціативи з управління у вересні 2025 року стало інституційним оформленням цієї нової ролі: п'ять принципів ГіУ (суверенна рівність, верховенство міжнародного права, багатосторонність, людиноцентричний підхід, акцент на конкретних результатах) є відкритим викликом західному «порядку, заснованому на правилах». Аналіз потенціалу китайського посередництва у врегулюванні російсько-української війни показує, що принципова розбіжність між процесуальним підходом Китаю (припинення вогню спочатку) та результатоорієнтованою позицією України (деокупація і територіальна цілісність спочатку) відображає не лише різницю інтересів, а й глибинну відмінність між китайським та українським розумінням справедливості та порядку.

Узагальнено, що результати третього розділу підтверджують гіпотезу дисертації: в період правління Сі Цзіньпіна КНР не лише наростила власний

міжнародний вплив через «китайську мрію», ПіШ та медіаторську активність, а й перейшла до активної політики перегляду однополярного світового порядку, просуваючи альтернативне бачення багатополлярної системи, у межах якої Пекін претендує на роль одного з ключових архітекторів правил гри. Для України це має безпосереднє значення: в умовах тривалої війни Китай залишається одночасно потенційним посередником, чії медіаторські можливості були підтверджені кейсом «Саудівська Аравія – Іран», та геополітичним конкурентом, чия системна відмова засудити російську агресію унеможлиблює повноцінне партнерство в питаннях безпеки.

ВИСНОВКИ

Це дисертаційне дослідження містить теоретичне узагальнення та нове розв'язання важливої наукової проблеми, що полягає у всебічному системному аналізі еволюції зовнішньополітичних стратегій та доктрин КНР від початку 1990-х до 2025 року. Проведене дослідження концептуалізує безпрецедентну трансформацію офіційного Пекіна з регіонального гравця, який сповідував принципи невтручання та «приховування сили», у проактивну глобальну наддержаву, що цілеспрямовано і послідовно будує альтернативний нормативний, технологічний, економічний і логістичний міжнародний порядок.

На основі застосованого комплексу методів: геополітичного, історико-хронологічного, системного, порівняльного аналізу та дискурс-аналізу, гіпотеза дослідження повністю підтверджена: трансформація КНР від регіонального до глобального актора є результатом послідовного розвитку зовнішньополітичних стратегій у поєднанні з постійним нарощуванням економічної сили, що створило взаємне посилення. Економічне зростання дозволяло реалізовувати більш амбітні зовнішньополітичні стратегії, які своєю чергою забезпечували доступ до нових ресурсів та ринків. Встановлено, що ця еволюція відбувалася через три послідовні етапи: пристосування до чинних правил ліберального міжнародного порядку (1978-2008), їх часткову критику зі збереженням участі в системі (2008-2017) та створення власних моделей глобального управління (з 2017 року дотепер), що дозволило КНР перейти від держави, яка приймає правила, до держави, яка їх створює.

За результатами проведеного дослідження отримано такі наукові та практичні результати:

1. Вперше у вітчизняній політичній науці проведено комплексний еволюційний аналіз зовнішньополітичних стратегій і доктрин КНР як цілісної безперервної системи у хронологічному діапазоні від початку реформ Ден Сяопіна (початок 1990-х рр.) до 2025 року включно. Встановлено та доведено

наявність безперервного доктринального ланцюга, що охоплює послідовні етапи: від стратегії «приховування можливостей та вичікування» Ден Сяопіна (1978–2002) через концепції «мирного піднесення» та «мирного розвитку» періодів правління Цзян Цземіня та Ху Цзіньтао (1993–2012) до «великого відродження китайської нації» та «китайської мрії» за часів Сі Цзіньпіна (з 2012 року дотепер).

Доведено, що кожен доктринальний перехід не означав розриву з попереднім історичним періодом, а був стратегічною адаптацією довгострокової «великої стратегії» КПК до нових внутрішніх та зовнішніх умов. Встановлено, що навіть історичні стратегічні погляди періоду правління Мао Цзедуна, зокрема концепції «трьох світів» та антиімперіалістичну риторику, зберігають важливу доктринальну роль як історичний дороговказ для подальшої реалізації зовнішньополітичних стратегічних цілей сучасного Китаю. Концепція «Всеосяжної національної сили» визначена як унікальний китайський системний показник, який інтегрує матеріальні (економічні, військові, технологічні) та нематеріальні (культурні, дипломатичні, ідеологічні) складові могутності держави, слугуючи стратегічним орієнтиром для довгострокового зовнішньополітичного планування КНР.

Принциповою відмінністю китайського підходу від західних концепцій «м'якої» та «жорсткої» сили є інтегративний характер стратегії, де економічна експансія, культурна привабливість, технологічні інновації та дипломатичне позиціонування функціонують не як окремі інструменти, а як взаємопідсилювальні елементи єдиної системи. Це дозволило КНР уникнути класичної «пастки Фукідіда» у відносинах зі США на початковому етапі піднесення, зберігаючи статус «мирної держави, що розвивається» до моменту досягнення критичної маси геополітичної могутності.

2. Визначено та обґрунтовано механізм конвертації економічного зростання в геополітичну могутність держави на прикладі трансформації КНР зі «світової фабрики» низьковартісних товарів у глобального економічного і технологічного лідера. Встановлено, що економічна дипломатія Китаю еволюціонувала з допоміжного інструменту підтримки експортоорієнтованої економіки (1978–2000)

у стратегічну «зброю» геоекономічного державного управління та формування зон геополітичного впливу (з 2000 року дотепер).

Ключовим механізмом цієї трансформації є «гібридна модель кооптації», яка передбачає надання масштабних безумовних позик та прямих інвестицій без жорстких умов щодо демократизації, дотримання прав людини чи економічних реформ, що якісно відрізняє китайський підхід від кредитно-інвестиційної політики держав Заходу (насамперед США та ЄС) та міжнародних фінансових інституцій (МВФ, Світовий банк). Встановлено, що ця модель поступово трансформує економічну залежність держав-реципієнтів у конкретні політичні дивіденди для Пекіна: стабільну підтримку позицій КНР в органах ООН та інших міжнародних організаціях, систематичну дипломатичну та економічну ізоляцію Тайваню, беззастережний доступ до стратегічно важливих природних ресурсів (рідкісноземельні метали, нафта, газ, літій), а також лояльність у питаннях захисту прав людини та демократії.

Стратегічне інфраструктурне будівництво в межах Ініціативи «Пояс і Шлях» – портів, залізниць, автомобільних доріг, енергетичних мереж, телекомунікаційних систем – формує нову «китаєцентричну» економічну географію з наростаючою транспортною, транзитною та логістичною роллю Пекіна. Це фундаментально змінює традиційний баланс сил на Глобальному Півдні, в Центральній та Південній Азії, Африці та Латинській Америці, де китайські інвестиції часто перевищують західні в декілька разів. Доведено, що китайська економічна дипломатія функціонує за принципом win-win cooperation лише на риторичному рівні, тоді як на практиці створює структурну залежність країн-реципієнтів від китайського капіталу, технологій та ринків збуту, що обмежує їхню зовнішньополітичну маневреність та створює передумови для довгострокового геополітичного впливу КНР.

3. Вперше у вітчизняній науці комплексно проаналізовано стратегічну трансформацію Ініціативи «Пояс і Шлях» (ПіШ) в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну та наступного безпрецедентного санкційного тиску на російську логістичну інфраструктуру. Доведено, що ця трансформація має не

лише вимушений адаптивний, а й свідомий довгостроковий стратегічний характер: Пекін скористався глобальною геополітичною та транзитною невизначеністю для форсованого розвитку Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту (ТМТМ, «Середній коридор») як самостійної повноцінної геополітичної арени, а не лише резервного маршруту, таким чином радикально диверсифікуючи транспортні маршрути у межах Ініціативи «Пояс і Шлях».

Встановлено, що Середній коридор, який до 2022 року розглядався винятково як допоміжний маршрут із обмеженою пропускнуою спроможністю близько 1 мільйона тонн на рік, після початку російсько-української війни трансформувався у стратегічний пріоритет із прогнозованою пропускнуою спроможністю до 10 мільйонів тонн вантажів на рік до 2030 року. Ця зміна фундаментально перекроює євразійську логістику, ставить Європейський Союз перед стратегічною дилемою щодо рівня залежності від китайських транзитних коридорів та відчутно зміцнює інфраструктурну гегемонію КНР в стратегічно важливому Центральноміазійсько-Каспійському регіоні.

Виявлено, що географічне положення України на перетині потенційних євразійських транспортних коридорів відкриває стратегічну можливість її позиціонування як важливого транспортно-логістичного і транзитного вузла у повоєнній євразійській транспортній архітектурі. Участь України в альтернативних «Поясу і Шляху» транспортних коридорах, зокрема потенційне інтегрування в «Середній коридор» через Чорноморський та Азовський регіони після деокупації, є важливим чинником для формування довгострокового зовнішньополітичного курсу України щодо КНР. Водночас доведено, що український досвід взаємодії з ПіШ – від інституціоналізованого партнерства (Меморандум 2017 року) через технологічний конфлікт навколо «Мотор Січ» (2019-2022) до системного витіснення після повномасштабного вторгнення РФ – демонструє обмеженість географічних переваг в умовах геополітичного вибору між китайськими інвестиціями та американськими безпековими гарантіями.

4. Поглиблено концептуальне розмежування між «м'якою силою» (soft power) в класичному розумінні Джозефа Ная та специфічно китайською концепцією «сила дискурсу» (HuaYu Quan). На відміну від наявних досліджень, у яких ці поняття нерідко ототожнюються або розглядаються як близькоспоріднені варіації єдиного феномену, у дисертації доведено їхню принципову онтологічну та практичну відмінність.

Визначено двоетапну еволюцію публічної дипломатії КНР: перший етап (2000-ні – початок 2010-х рр.) спирався на класичні інструменти культурної привабливості за моделлю Ная: масове відкриття Інститутів Конфуція (до 2020 року функціонувало понад 540 інститутів у 162 країнах), проведення Олімпійських ігор 2008 та 2022 років як глобальних іміджевих подій, експорт китайської культури через кінематограф, медіа та освітні програми. Другий, сучасний етап (з 2012 року, посилення з 2017 року) ознаменувався якісним переходом до концепції HuaYu Quan як інструменту агресивного переформатування глобальних наративів, міжнародно-правових норм та базових принципів світового порядку.

«Сила дискурсу» спрямована не на створення культурної привабливості та довіри (як soft power), а на делегітимізацію західного «порядку, заснованого на правилах» (rules-based international order) та просування альтернативної китаєцентричної нормативної системи, яка базується на принципах абсолютного державного суверенітету, невтручання у внутрішні справи, відмови від універсальності прав людини та альтернативних моделей демократії. Інструментами реалізації цієї концепції є: цифрова дипломатія в соціальних мережах, просування китайських стандартів та норм через міжнародні організації, створення альтернативних інформаційних та технологічних екосистем для країн Глобального Півдня.

Ця трансформація від «культурної привабливості» до «нормативного тиску та переформатування дискурсу» є якісним зламом у природі китайської публічної дипломатії, символізуючи перехід від пасивної адаптації до наявних правил гри

до активного їх переписування, що є ознакою повноцінної глобальної наддержави, яка претендує на системотворчу роль у міжнародних відносинах.

5. Вперше систематично досліджено вихід у 2025 році передових китайських моделей штучного інтелекту (DeepSeek V3, DeepSeek-R1) як важливого стратегічного інструменту зовнішньополітичного впливу КНР та технологічної дипломатії нового покоління. Встановлено, що на відміну від наявних досліджень технологічного суперництва США – КНР, які зосереджені на традиційних вимірах конкуренції: торговельних обмеженнях, санкціях на постачання передових напівпровідників (чіпи нижче 7 нм), контролі над ланцюгами постачання критичних компонентів – відкритий штучний інтелект китайського походження функціонує як принципово новий потужний інструмент публічної дипломатії, технологічної залежності та геополітичного впливу.

Надаючи доступні (часто безкоштовні для некомерційного використання), ефективні та відкриті ШІ-рішення країнам Глобального Півдня як альтернативу дорогим та контрольованим західним системам (*OpenAI/ChatGPT, Claude, Gemini*), Китай одночасно досягає декількох стратегічних цілей: по-перше, посилює технологічну залежність держав-реципієнтів від китайських платформ та екосистем; по-друге, формує довгострокову лояльність молодого покоління дослідників, розробників та підприємців у цих країнах; по-третє, збирає величезні масиви даних про використання ШІ в різних культурних та мовних контекстах; по-четверте, позиціонує КНР як альтернативний центр технологічних інновацій та «демократизації доступу до передових технологій».

Проаналізовано, що успіх DeepSeek завдав відчутного стратегічного удару по американській стратегії «технологічного стримування» КНР через обмеження експорту передових чіпів та обладнання для їх виробництва. Здатність китайських компаній створювати конкурентоспроможні аналоги американських моделей штучного інтелекту продемонструвала обмеженість санкційного підходу та здатність Китаю обходити структурні технологічні обмеження завдяки інноваційності, масштабу інвестицій у R&D та ефективності державного планування в стратегічних галузях.

Ширший контекст охоплює китайське домінування в критичних технологічних сферах: 5G-інфраструктура (значна кількість глобальних патентів належить китайським компаніям), електромобілі та батареї (китайські компанії контролюють понад 70% глобального ринку літієвих батарей), сонячні панелі (85% світового виробництва), квантові комунікації та обчислення (лідуючі позиції в квантовій криптографії та квантових сателітах). Це формує технологічну залежність Глобального Півдня від КНР та створює передумови для технологічної гегемонії Пекіна в XXI столітті, яка може виявитися ефективнішою та довготривалішою, ніж військова або економічна гегемонія.

6. Проаналізовано концепцію «нового типу відносин між великими країнами» у контексті американсько-китайських відносин та встановлено її обмежену ефективність у запобіганні класичній «пастці Фуکیدіда». Доведено, що системні структурні суперечності між двома державами – торговельні війни (введення мит на китайський імпорт з 2018 року), технологічне протистояння у межах програми «Made in China 2025» та американської стратегії зниження ризиків, військово-політична напруженість навколо Тайваню та в Південнокитайському морі – перетворили двосторонні відносини з декларованої у 2013 році «безконфліктної моделі співіснування наддержав» на фактичну системну глобальну стратегічну конкуренцію, що набуває рис нової біполярності XXI століття.

Тайванське питання визначено як абсолютний наріжний камінь китайської зовнішньої політики, дипломатії та національної ідентичності. Підтримка США острова Тайвань через продаж передового озброєння (зокрема винищувачі F-16, системи ППО, протикорабельні ракети), неформальні дипломатичні контакти високого рівня та «стратегічну неоднозначність» щодо військового втручання у разі спроби КНР силового об'єднання – сприймається Пекіном як безпосереднє втручання у китайський суверенітет, підтримка сепаратизму та головна перешкода реалізації «великого відродження китайської нації» та «китайської мрії».

Посилена мілітаризація Індो-Тихоокеанського регіону, прикладом чого є створення альянсу AUKUS (Австралія, Велика Британія, США), укріплення Quad (США, Японія, Індія, Австралія), нарощування американської військової присутності та проведення масштабних навчань, формує та активує класичну «дилему безпеки» між двома ядерними наддержавами з потенційно катастрофічними наслідками для глобальної геополітичної стабільності, світової торгівлі (близько 40% глобальної морської торгівлі проходить через Південнокитайське море) та економічної взаємозалежності.

Водночас встановлено парадоксальний характер американсько-китайського протистояння: на відміну від класичної біполярності холодної війни (США – СРСР), сучасне суперництво характеризується глибокою економічною взаємозалежністю (двосторонній товарообіг перевищує 700 млрд доларів на рік), інтеграцією у глобальні ланцюги вартості, спільними викликами (зміна клімату, пандемії, міграція) та відсутністю чіткого ідеологічного протистояння «демократія vs авторитаризм» на рівні коаліцій (багато союзників США є авторитарними режимами, а багато партнерів Китаю – демократіями). Це створює унікальну модель «конкуренції в умовах взаємозалежності», яка потребує нових теоретичних рамок для аналізу та прогнозування.

7. Концептуалізовано нову роль КНР як глобального медіатора та системного ревізіоніста усталеного міжнародного порядку. Встановлено, що успішне посередництво у нормалізації дипломатичних відносин між Іраном і Саудівською Аравією у березні 2023 року (відновлення дипломатичних відносин після семирічного розриву, відкриття посольств, угода про безпекове співробітництво) ознаменувало якісний історичний перелом у традиційній доктрині «невтручання»: Пекін вперше за сучасну історію взяв на себе роль активного дипломатичного медіатора у конфлікті між регіональними державами Близького Сходу – регіону, де раніше послідовно уникав прямої дипломатичної залученості, перейшовши до «відповідальної» та проактивної міжнародної ролі.

Це посередництво продемонструвало декілька стратегічних переваг Китаю: по-перше, відсутність колоніального минулого та історичних претензій до регіону

(на відміну від США, Великої Британії, Франції); по-друге, економічні важелі впливу на обидві сторони (Китай є найбільшим торговельним партнером та імпортером нафти з обох країн); по-третє, ідеологічна нейтральність у сунітсько-шіїтському протистоянні; по-четверте, готовність до довгострокових інвестицій у стабілізацію регіону через Ініціативу «Пояс і Шлях» та інші економічні проекти.

Висунення Сі Цзіньпіном Глобальної ініціативи з управління (Global Governance Initiative, вересень 2025 року) стало відкритим прямим викликом західному «порядку, заснованому на правилах», утверджуючи альтернативну модель світового порядку, що ґрунтується на принципах: абсолютного державного суверенітету без втручання у внутрішні справи, багатополярності та рівноправності всіх держав незалежно від розміру економіки чи військової сили, культурного плюралізму та відмови від універсалізації західних цінностей, консенсусу та консультацій замість санкцій та силового тиску, пріоритету економічного розвитку над політичними трансформаціями.

Досліджено потенціал та обмеження китайського посередництва у врегулюванні російсько-української війни та його можливі наслідки для європейської архітектури безпеки. Встановлено, що незважаючи на публічні пропозиції медіації (12-пунктний «План мирного врегулювання», лютий 2023; призначення спеціального представника з українського питання Лі Хуея), реальний потенціал Пекіна обмежений декількома чинниками: стратегічне партнерство з Росією «без обмежень» (заява лютого 2022 року) та небажання тиснути на Москву; різне трактування та бачення поняття суверенітету та територіальної цілісності (китайські мирні ініціативи орієнтовані на процес – припинення вогню, тоді як українська позиція орієнтована на результат – деокупація територій); підозри США та ЄС щодо справжніх намірів Китаю та можливого прихованого постачання військової допомоги Росії.

Водночас доведено, що медіаторський потенціал залишається важливим стратегічним активом Пекіна на майбутнє з погляду потенційного позиціонування КНР як альтернативного США гаранта глобальної безпеки та «справедливого арбітра» у міжнародних конфліктах. Це може особливо резонувати з країнами

Глобального Півдня, які не довіряють повною мірою західним державам, відкриваючи для Китаю можливості розширення геополітичного впливу через механізм «мирної дипломатії» без прямого військового втручання.

Проведене дослідження демонструє, що еволюція зовнішньополітичних стратегій КНР є не хаотичним набором реактивних відповідей на зовнішні виклики, а довгостроковою, послідовною та цілеспрямованою «великою стратегією», що охоплює економічну, дипломатичну, технологічну, культурну та військову сфери. КНР успішно здійснила безпрецедентний перехід від периферійного актора міжнародної системи до одного з двох центрів нової біполярності, не вдаючись до прямої військової конфронтації (на відміну від класичної моделі «виклику гегемону») та зберігаючи глибоку економічну інтеграцію з наявною системою.

Водночас дослідження виявляє структурні обмеження та внутрішні суперечності китайської моделі: економічне уповільнення та демографічна криза, що загрожують довгостроковому зростанню; недовіру з боку розвинених демократій та формування антикитайських коаліцій; проблему «пастки середнього доходу» та необхідність переходу до інноваційної економіки; напруженість у відносинах з сусідами (Індія, Японія, В'єтнам) через територіальні спори.

Для України результати дослідження мають пряме практичне значення. По-перше, розуміння довгострокової природи китайської стратегії дозволяє адекватно оцінити реальні можливості та обмеження китайського посередництва у врегулюванні війни з Росією. По-друге, аналіз механізмів економічної кооптації через ПіШ надає інструменти для критичної оцінки пропозицій про відновлення економічного партнерства з КНР після завершення війни. По-третє, дослідження Транскаспійського коридору відкриває стратегічні перспективи для позиціонування України як транзитного вузла в повоєнній архітектурі євразійської логістики. По-четверте, розуміння китайської моделі конвертації економічної сили в геополітичний вплив може бути корисним для формування власної стратегії економічної дипломатії України щодо країн Глобального Півдня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієв, Г. А. (2023а). Роль Ініціативи «Пояс і Шлях» у глобальній стратегії КНР. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини, 57(1), 78–81. <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2023/1-57/78-81>
2. Алієв, Г. А. (2023b, 21 квітня). The Belt and Road Initiative in the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine. У Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2023» (с. 11–14). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка
3. Алієв, Г. А. (2023с, 1 грудня). The Role of Confucius Institutes in China's cultural diplomacy. У Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2023» (с. 12–15). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка
4. Алієв, Г. А. (2024а, 21 листопада). Стратегічне суперництво США–КНР та його безпекові наслідки. У Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2024», спецвипуск «Сучасні виміри національної безпеки» (с. 100–102). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка
5. Алієв, Г. А. (2024b, 12 квітня). The concept of the «Chinese Dream» in the foreign policy of China. У Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2024» (с. 10–13). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка
6. Алієв, Г. А. (2025а). Новий тип відносин між великими країнами як основа двосторонніх відносин КНР та США. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини, 60(1), 96–102. <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/1-60/96-102>

7. Алієв, Г. А. (2025b). Роль концепції «мирного піднесення» у зовнішній політиці Китаю: еволюція та вплив (1993–2013). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини, 61(2), 65–70. <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/65-70>
8. Алієв, Г. А. (2025с, 22–23 жовтня). Роль публічної дипломатії у зовнішньополітичній стратегії КНР. У Міжнародна науково-практична конференція «Школа дипломатії, міжнародних відносин, права та економіки: від традицій до сучасності» (с. 46–49). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка
9. Алієв, Г. А. (2025d, 18 квітня). Роль штучного інтелекту у зовнішній політиці КНР. У Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2025», спецвипуск «Штучний інтелект та міжнародні відносини» (с. 317–320). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка
10. Гончарук, А. (2025). Українсько-китайські відносини у 2024 році. <https://sinologist.com.ua/ukrayinsko-kytajski-vidnosyny-u-2024-rotsi/>
11. Капітоненко, М. (2019). Теорія міжнародних відносин. Книги – XXI.
12. Кіктенко, В. О. (2015). Роль теорії «м'якої сили» у створенні нового образу Китаю. Китаєзнавчі дослідження, (1-2), 39–50. <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/165>
13. Кіктенко, В. О. (2017). Китай у сучасному світі: мирне піднесення. Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАНУ. <https://sg-sofia.com.ua/kitai-u-suchasnomu-sviti-mirne-pidnesenia>
14. Константинов, В. (2017). Китай корегує зовнішню стратегію: що змінить проект «Один пояс, один шлях». Європейська правда. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/05/19/7065874/>
15. Корейська війна: 7 уроків для Дональда Трампа. (2017). WAS.media. <https://was.media/2017-11-21-korejska-vijna-7-urokiv-dlja-donalda-trampa/>

16. Національний інститут стратегічних досліджень. (n.d.). Основні результати саміту ШОС в Самарканді.
<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-rezultaty-samitu-shos-v-samarkandi>
17. Поліщук, М. (2018). UkrRudProm: Part of Chornomorsk Port to be let to Hutchison Ports on terms disadvantageous for Ukraine.
<https://ukranews.com/en/news/530098-ukrrudprom-part-of-chornomorsk-port-to-be-let-to-hutchison-ports-on-terms-disadvantageous-for>
18. Шаров, О. М. (2019). Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи. Національний інститут стратегічних досліджень.
https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/sharov_monografiya_ekonom_dyplomatiya_print_new.pdf
19. Acharya, A., & Buzan, B. (2019). Non-Western international relations theory: Perspectives on and beyond Asia. Routledge.
https://centremideast.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/06/non-western-ir-thry-on-beyond-asia_printed-partially.pdf
20. Agnew, J. (2003). Geopolitics: Re-Visioning world politics. Routledge.
21. Al Jazeera. (2023a, March 10). Iran and Saudi Arabia agree to restore relations. <https://www.aljazeera.com/news/2023/3/10/iran-and-saudi-agree-to-restore-relations>
22. Al Jazeera. (2023b, March 20). Russia overtakes Saudi Arabia as China's top oil supplier. <https://www.aljazeera.com/economy/2023/3/20/russia-overtakes-saudi-arabia-as-chinas-top-oil-supplier>
23. Allison, G. (2017). Destined for war: Can America and China escape Thucydides's trap? Houghton Mifflin Harcourt.
24. AmCham China. (2026). US-China relations in the Trump 2.0 era: A timeline. <https://www.amchamchina.org/us-china-relations-in-the-trump-2-0-era-a-timeline/>

25. Anand, N. (2026, January 26). China-Taiwan rivalry: Power projection in the Strait. Usanas Foundation. <https://usanasfoundation.com/china-taiwan-rivalry-power-projection-in-the-strait>
26. Aryabaha, E. P. (2010). The role of the Beijing Olympics in China's public diplomacy and its impact on politics, economics and environment [Unpublished doctoral dissertation]. University of Malta. https://www.diplomacy.edu/wp-content/uploads/2021/06/30112010134404_Aryabaha_28Library29.pdf
27. Atlantic Council. (2026). Eight ways AI will shape geopolitics in 2026. <https://www.atlanticcouncil.org/dispatches/eight-ways-ai-will-shape-geopolitics-in-2026/>
28. Au, O., & Leung, T.-C. (2025, December 10). China's growing interest in the Middle Corridor presents a dilemma for Europe. <https://chinaobservers.eu/chinas-growing-interest-in-the-middle-corridor-presents-a-dilemma-for-europe/>
29. Avdaliani, E. (2023). China still ambivalent about the Middle Corridor. China Observers in Central and Eastern Europe (CHOICE). <https://chinaobservers.eu/china-still-ambivalent-about-the-middle-corridor/>
30. Bajwa, J. S. (2008). Comprehensive national power. Centre for Land Warfare Studies. https://archive.claws.co.in/images/journals_doc/1302263399_JSBajwa.pdf
31. Bariiev, R. (2024). The Global South and the Russo-Ukrainian war: A strategic assessment. https://wnpism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2024/07/17_RBariiev.pdf
32. Batrak, O. (2024, March 13). Kazakhstan aims to increase the volume of transportation along the Middle Corridor by 1.4 times. Railway magazine «Railway Supply». <https://www.railway.supply/en/kazakhstan-aims-to-increase-the-volume-of-transportation-along-the-middle-corridor-by-1-4-times/>

33. BBC News. (2016, January 4). Saudi Arabia breaks off ties with Iran after al-Nimr execution. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35217328>
34. Bell, D. A. (2018). Introduction to The China Model: Political meritocracy and the limits of democracy. *Journal of Chinese Humanities*, 4(1), 1–5. <https://doi.org/10.1163/23521341-12340054>
35. Bezhan, F. (2016, September 9). Strained history: Iran-Saudi war of words over Hajj. Radio Free Europe/Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/iran-saudi-arabia-war-of-words-over-hajj/27973885.html>
36. Blank, S. (2024). Russia, China, and the information war against Ukraine. INSS. <https://www.inss.re.kr/common/download.do?atchFileId=F20240913023757936&fileSn=2>
37. Bloomberg. (n.d.). Speeding trade across Central Asia through the Middle Corridor. Bloomberg L.P. <https://sponsored.bloomberg.com/article/speeding-trade-across-central-asia-through-the-middle-corridor>
38. Boao Forum for Asia Annual Conference. (2022, April 21). Chinese President Xi Jinping's keynote speech at the opening ceremony of BFA annual conference 2022. https://www.boaoforum.org/ac2022/html/detail_2_486_15865_meetingMessage.html
39. Bown, C. P. (2026, March 16). The Trump-China trade wars: Five takeaways from US imports in 2025. <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/2026/trump-china-trade-wars-five-takeaways-us-imports-2025>
40. BP. (2024). Statistical review of world energy 2024. <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>

41. Cafiero, G. (2024). Iran-Saudi-China deal: One year on, what has changed? <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-saudi-arabia-china-deal-one-year/>
42. Cai, H., & Treisman, D. (2006). Did government decentralization cause China's economic miracle? *World Politics*, 58(4), 505–535. <https://doi.org/10.1353/wp.2007.0005>
43. Campbell, R., & de la Hoz, F. J. (2026). Washington's US\$1 billion critical minerals spree reshapes Latin American mining. <https://www.whitecase.com/insight-our-thinking/latin-america-focus-2025/us-critical-minerals-latin-america-mining>
44. Capital Ethiopia. (2025, June 15). FOCAC 2025: China and Africa deepen ties with new tariff-free trade, investment, and solidarity initiatives. <https://capitalethiopia.com/2025/06/15/focac-2025-china-and-africa-deepen-ties/>
45. Cappelletti, A. (2025). Governance by ritual: Confucian values, historiographical erasure, and strategic inclusion in China. *Frontiers in Political Science*, 7, Article 1707260. <https://doi.org/10.3389/fpos.2025.1707260>
46. Carafano, J. J. (2022). Central Asia's Middle Corridor gains traction at Russia's expense. *Geopolitical Intelligence Services AG*. <https://www.gisreportsonline.com/r/middle-corridor/>
47. CEIC Data. (2026). China foreign exchange reserves, 1989–2026. <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/foreign-exchange-reserves>
48. Center for Strategic and International Studies. (n.d.). Harnessing progress: Strengthening the Indo-Pacific through alliances and partnerships. <https://www.csis.org/analysis/harnessing-progress-strengthening-indo-pacific-through-alliances-and-partnerships>
49. Center on China's Economy and Institutions, Stanford University. (2023). How did the 2018 U.S.–China trade war affect China's exporters?

<https://sceei.fsi.stanford.edu/china-briefs/how-did-2018-us-china-trade-war-affect-chinas-exporters>

50. Česnakas, G. (2022). The collective imagination and the limitations for the Tianxia to replace the Westphalian world order. *Politologija*, 105(1), 133–166. <https://doi.org/10.15388/Polit.2022.105.4>
51. CGTN. (2026, April 21). China's 5G base stations top 4.958 million by end of March 2026. <https://news.cgtn.com/news/2026-04-21/China-s-5G-base-stations-top-4-958-million-at-end-of-March-2026-1Mw8gqf5GEw/p.html>
52. Chan, J. (2014). *Confucian perfectionism: A political philosophy for modern times*. Princeton University Press.
53. Chang, F. K. (2023). *The Middle Corridor through Central Asia: Trade and influence ambitions*. The Foreign Policy Research Institute. <https://www.fpri.org/article/2023/02/the-middle-corridor-through-central-asia-trade-and-influence-ambitions/>
54. Chaziza, M. (2023). A decade of China's Belt and Road Initiative in the Middle East. *The National Interest*. <https://nationalinterest.org/feature/decade-china%E2%80%99s-belt-and-road-initiative-middle-east-206525>
55. Chellaney, B. (2017, January 23). Debt-trap diplomacy. Project Syndicate. <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-one-belt-one-road-loans-debt-by-brahma-chellaney-2017-01>
56. Chen, D. (2014, November 8). Defining a 'new type of major power relations'. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2014/11/defining-a-new-type-of-major-power-relations/>
57. Chen, S. (2022, May 30). Discourse power. In *The CCP dictionary*. https://chinamediaproject.org/the_ccp_dictionary/discourse-power/
58. Chi, P. Y. (2025). Demystifying the debt trap diplomacy fallacy in China's Belt and Road Initiative. *Advances in Economics, Management and*

- Political Sciences, 205(1), 89–93. <https://doi.org/10.54254/2754-1169/2025.BJ25513>
59. China Daily. (2023). Greece's Piraeus port exemplifies win-win cooperation. <https://global.chinadaily.com.cn/a/202304/22/WS644320ada310b6054facf18e.html>
 60. China International Education Foundation. (n.d.). A glimpse into Confucius Institute leading brand of Chinese international education. <https://ci.cn/en/gywm/pp>
 61. China International Import Expo. (2026, January 23). Four years on, RCEP continues to boost China's foreign trade growth. <https://www.ciie.org/zbh/en/news/exhibition/news/20260123/56443.html>
 62. China Internet Information Center. (2001). Joint communique of the United States of America and the People's Republic of China (Shanghai Communique). <http://www.china.org.cn/english/china-us/26012.htm>
 63. China's foreign policy faces a dual test. (2024). China-Global South Project. <https://chinaglobalsouth.com/analysis/china-foreign-policy-domestic-politics-ukraine-war/>
 64. China-CEE. (2018). 16+1 cooperation and China-EU relationship. <https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2018/11/161-cooperation.pdf>
 65. China.org.cn. (2006). One country, two systems. <http://www.china.org.cn/english/features/china/203730.htm>
 66. Chrysopoulos, P. (2022). China's plan for a canal trade route from Greece to Europe. Greek Reporter. <https://greekreporter.com/2022/07/29/china-canal-trade-route-greece-danube/>
 67. Civil Diplomacy Foundation. (n.d.). Публічна дипломатія Китаю.
 68. Cole, J. M. (2018). China's sharp power in Canada. Macdonald-Laurier Institute. [https://www.macdonaldlaurier.ca/files/pdf/20181022_MLI_China's_Influence_\(Cole\)_PAPER_WebreadyF.pdf](https://www.macdonaldlaurier.ca/files/pdf/20181022_MLI_China's_Influence_(Cole)_PAPER_WebreadyF.pdf)

69. Columbia University. (n.d.). China 1950 Foreign Policy Principles. https://afe.easia.columbia.edu/special/china_1950_forpol_principles.htm
70. Congressional Research Service. (n.d.). China/Taiwan: Evolution of the "One China" policy – Key statements from Washington, Beijing, and Taipei. <https://www.everycrsreport.com/reports/RL30341.html>
71. Congressional-Executive Commission on China. (2005). White paper: China's peaceful development road (English text). <https://www.cecc.gov/resources/legal-provisions/white-paper-chinas-peaceful-development-road-english-text>
72. Corporate Identities & CDEIU. (2025, February 14). U.S. warns China's war games near Taiwan could be used to conceal attack. CDE News. <https://cde.news/u-s-warns-chinas-war-games-near-taiwan-could-be-used-to-conceal-attack>
73. Council on Foreign Relations. (2018). China's big bet on soft power. <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-big-bet-soft-power>
74. Council on Foreign Relations. (2024). Territorial disputes in the South China Sea. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea>
75. Council on Foreign Relations. (n.d.). Timeline of U.S.-China relations. <https://www.cfr.org/timeline/us-china-relations>
76. Custer, S., Horigoshi, A., & Marshall, K. (2024). BRI from the ground up: Leaders from 129 countries evaluate a decade of Beijing's signature initiative. AidData at William & Mary. <https://docs.aiddata.org/reports/bri-from-the-ground-up/full-report.html>
77. Custer, S., Russell, B., DiLorenzo, M., Cheng, M., Ghose, S., Sims, J., Turner, J., & Desai, H. (2018). Ties that bind: Quantifying China's public diplomacy in East Asia and the Pacific. AidData at William & Mary. <https://www.aiddata.org/publications/ties-that-bind>
78. Dagher, S., & Shahla, A. (2023, September 6). Iran and Saudi Arabia formally end diplomatic rupture. Bloomberg.

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-06/iran-and-saudi-arabia-formally-end-diplomatic-rupture>

79. Das, S. (2016). The awakening of Xi's Chinese dream. CETRI, Centre Tricontinental. <https://www.cetri.be/The-awakening-of-Xi-s-Chinese?lang=en>
80. Demir, E. (2019). Understanding the transformation in Chinese foreign policy: A historical evaluation from 1949 to 2019. *Cappadocia Journal of Area Studies*, 1(1), 5–20. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1835973>
81. Dessein, B. (2024). Policy brief 328. Egmont Institute. https://www.egmontinstitute.be/app/uploads/2024/01/Bart-Dessein_Policy_Brief_328_vFinal.pdf?type=pdf
82. Development Reimagined. (2025). Africa and China: Turning FOAC's strategic upgrades into real outcomes. *The Diplomat*. https://developmentreimagined.com/our_work/africa-and-china-turning-focacs-strategic-upgrades-into-real-outcomes/
83. Dochnal, A. (2020, November 13). The cultural evolution: Tracing Confucius in modern China. <https://chinahandsmagazine.org/2020/11/13/the-cultural-evolution-tracing-confucius-in-modern-china/>
84. Dodds, K. (2007). *Geopolitics: A very short introduction*. Oxford University Press.
85. Dollar, D. (2018, September 14). U.S.–China trade war has its seeds in the financial crisis. *The Brookings Institution*. <https://www.brookings.edu/articles/u-s-china-trade-war-has-its-seeds-in-the-financial-crisis>
86. Donnellon-May, G. (2023). Beijing's interest in the Middle Corridor. *The Interpreter*. Lowy Institute. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/beijing-s-interest-middle-corridor>

87. Duffy, S. (2023). Why the Middle Corridor is a double-edged sword. The Diplomat. Diplomat Media INC. <https://thediplomat.com/2023/12/why-the-middle-corridor-is-a-double-edged-sword/>
88. Eastern Europe Security Institute. (2023). Study on China's economic influence in Eastern European countries: Ukraine, the Baltics, Poland, Western Balkans. <https://easterneuropesecurity.institute/wp-content/uploads/2023/01/China-in-CEE-281222-consolidated-text.pdf>
89. Ekstrom, M. (2022). The roles of Tianxia and Westphalian sovereignty in understanding relations between China and Xinjiang. <https://www.chinacenter.net/2022/china-currents/21-2/the-roles-of-tianxia-and-westphalian-sovereignty-in-understanding-relations-between-china-and-xinjiang/>
90. El País. (2026, May 14). China expands its lithium dominance in Latin America at the expense of water-strained ecosystems. <https://english.elpais.com/economy-and-business/2026-05-14/china-expands-its-lithium-dominance-in-latin-america-at-the-expense-of-water-strained-ecosystems.html>
91. Eldem, T. (2022). Russia's war on Ukraine and the rise of the Middle Corridor as a third vector of Eurasian connectivity. German Institute for International and Security Affairs. SWP Comment 2022/C 64. <https://doi.org/10.18449/2022C64>
92. Embassy of the People's Republic of China in Ireland. (2012). Xi highlights national goal of rejuvenation. http://ie.china-embassy.gov.cn/eng/zt/chinesedream/201309/t20130910_2540548.htm
93. European Commission Transport. (2025). EU and Ukraine extend road transport agreement until 31 March 2027. https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/eu-and-ukraine-extend-road-transport-agreement-until-31-march-2027-2025-09-25_en

94. European Commission. (2022). EU and Azerbaijan enhance bilateral relations, including energy cooperation. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_4550
95. European Commission. (2024). Global Gateway: €10 billion commitment to invest in Trans Caspian Transport Corridor connecting Europe and Central Asia announced at Investors Forum. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_501
96. European Commission. (2025). EU solidarity with Ukraine – timeline. https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/timeline_en
97. European Parliament. (2022). Russia's war on Ukraine: Implications for transport. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733536/EPRS_BRI\(2022\)733536_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733536/EPRS_BRI(2022)733536_EN.pdf)
98. Farouk, Y. (2023, March 30). Riyadh's motivations behind the Saudi-Iran deal. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/2023/03/30/riyadh-s-motivations-behind-saudi-iran-deal-pub-89421>
99. Feifei, F. (2025). DeepSeek's rise heralds seismic change in AI landscape. China Daily. <https://govt.chinadaily.com.cn/s/202502/19/WS67b80883498eec7e1f72fe75/deepseeks-rise-heralds-seismic-change-in-ai-landscape.html>
100. Figueroa, W. (2023). Iran-Saudi normalization: A regional process with Chinese characteristics.
101. Fikin, T. (2025). DeepSeek's disruption: Geopolitics and the battle for AI supremacy. Royal United Services Institute (RUSI). <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/deepseeks-disruption-geopolitics-and-battle-ai-supremacy>

102. FIW. (2025). China's Belt and Road Initiative revisited (Policy Brief No. 66). https://www.fiw.ac.at/wp-content/uploads/2025/03/66_FIW_PB_Chinas-BRI-revisited_final.pdf
103. Froman, M. (2026, May 8). What to expect ahead of next week's Trump-Xi summit. <https://www.cfr.org/articles/what-to-expect-ahead-of-next-weeks-trump-xi-summit>
104. Gallagher, A., Hamasaeed, S., & Nada, G. (2023, March 16). What you need to know about China's Saudi-Iran deal. United States Institute of Peace. <https://www.usip.org/publications/2023/03/what-you-need-know-about-chinas-saudi-iran-deal>
105. Gereffi, G., Humphrey, J., & Sturgeon, T. (2005). The governance of global value chains. *Review of International Political Economy*, 12(1), 78–104. <https://doi.org/10.1080/09692290500049805>
106. Githaiga, N. M., Burimaso, A., Wang, B., & Ahmed, S. M. (2019). The Belt and Road Initiative: Opportunities and risks for Africa's connectivity. <https://doi.org/10.1142/S2377740019500064>
107. Gittings, J. (1999, December 20). Chinese joy as Macau returns after 442 years. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/1999/dec/20/johngittings>
108. Glaser, B. S., & Medeiros, E. S. (2007). The changing ecology of foreign policy-making in China: The ascension and demise of the theory of “peaceful rise”. *The China Quarterly*, 190, 291–310. <https://doi.org/10.1017/S0305741007001208>
109. Goldstein, A. (2020). China's grand strategy under Xi Jinping: Reassurance, reform, and resistance. *International Security*, 45(1), 164–201. https://doi.org/10.1162/isec_a_00383
110. Góralczyk, B. (2018). *Wielki renesans: Chińska transformacja i jej konsekwencje*. Wydawnictwo Akademickie Dialog.
111. Government of China. (2026, January 15). China's resilient foreign trade expands in 2025 amid global headwinds.

https://english.www.gov.cn/archive/statistics/202601/15/content_WS6968cbfac6d00ca5f9a08969.html

112. Graham, T., & Singer, P. (2025). To China, DeepSeek is more than an app—it's a strategic turning point. *Defense One*. <https://www.defenseone.com/ideas/2025/02/china-sees-deepseek-strategic-turning-point/403159/>
113. Guan, M., & Guimarães, F. de S. (2024). The construction of International Relations (IR) theories in China: Challenges and perspectives. *Estudos Internacionais*, 12(2), 48–65. <https://doi.org/10.5752/P.2317-773X.2024v12n2p48-65>
114. Gurol, J., Hernandez, A. M., Prys-Hansen, M., & Costa de Azevedo Marques, T. (2026). Reimagining global governance: Strategic pluralism, normative blending, and the emergence of a polycentric order. *Global Studies Quarterly*, 6(1), Article ksag003. <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksag003>
115. Hameiri, S., & Zeng, J. (2020). State transformation and China's engagement in global governance: The case of nuclear technologies. *The Pacific Review*, 33(6), 900–928. <https://doi.org/10.1080/09512748.2019.1613441>
116. Harry S. Truman Library. (1950). Statement by the President on the situation in Korea. <https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/173/statement-president-situation-korea>
117. Hernán Ramos, L. (2025). FOCAC and the new Chinese multilateralism. https://www.defensa.gob.es/documents/2073105/2320887/focac_2025_die_eeo43_eng.pdf
118. Herz, J. H. (1951). *Political realism and political idealism: A study in theories and realities*. University of Chicago Press.
119. Hidayat, M. (2026, March 16). Latin America's critical minerals race reshapes global supply chains. <https://discoveryalert.com.au/latin-america-critical-mineral-dependencies-2026/>

120. Hong Kong Exchanges and Clearing Limited. (2025). Annual market statistics 2024. <https://www.hkex.com.hk/Market-Data/Statistics/Consolidated-Reports/Annual-Market-Statistics>
121. Hu, J. (2007, October 15). Hold high the great banner of socialism with Chinese characteristics and strive for new victories in building a moderately prosperous society in all respects: Report to the Seventeenth National Congress of the Communist Party of China. China.org.cn. <http://www.china.org.cn/english/congress/229611.htm>
122. Huang, S. (2026, March 23). Review of China's foreign trade in 2025 and outlook for 2026. <https://china-cee.eu/2026/03/23/review-of-chinas-foreign-trade-in-2025/>
123. IISS China Connects Database. (n.d.). The International Institute for Strategic Studies. <https://chinaconnects.iiss.org>
124. Ikenberry, G. J. (2008). The rise of China and the future of the West. *Foreign Affairs*, 87(1), 23–37. <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2008-01-01/rise-china-and-future-west>
125. Intellinews. (2026). China's lithium push in Latin America locks region into raw materials trap, report warns. <https://www.intellinews.com/china-s-lithium-push-in-latin-america-locks-region-into-raw-materials-trap-report-warns-441309/>
126. International Department, Central Committee of CPC. (2023). Xi Jinping proposes Global Civilization Initiative. https://www.idcpc.org.cn/english2023/ttxw_5749/202303/t20230317_159444.html
127. International Energy Agency. (2024). China energy outlook 2024. <https://www.iea.org/reports/china-energy-outlook-2024>
128. International Energy Agency. (2026). Energy technology perspectives 2026: Supply chain risks and industrial competitiveness. <https://www.iea.org/reports/energy-technology-perspectives-2026/>

129. International Monetary Fund. (2024). World economic outlook database, October 2024. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2024/October>
130. International Monetary Fund. (2026). IMF DataMapper: China. <https://www.imf.org/external/datamapper/profile/CHN>
131. Jagodzinski, K. (2026, January 20). Global Soft Power Index 2026: Executive summary. Brand Finance. <https://brandfinance.com/insights/global-soft-power-index-2026-executive-summary>
132. Jakóbowski, J., & Nieczypor, K. (2021). Under the radar of big politics: Cooperation between China and Ukraine. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2021-06-02/under-radar-big-politics-cooperation-between-china-and-ukraine>
133. Jakobson, L., & Knox, D. (2010). New foreign policy actors in China (SIPRI Policy Paper No. 26). Stockholm International Peace Research Institute. <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/PP/SIPRIPP26.pdf>
134. Jaros, K. A., & Tan, Y. (2020). Provincial power in a centralizing China: The politics of domestic and international "development space." *The China Journal*, 83, 79–104. <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:c145abe4-c82f-440e-aa83-990357c539a3/files/r3197xm37f>
135. Jash, A. (2023, June 23). The Saudi-Iran deal: A test case of China's role as an international mediator. *Georgetown Journal of International Affairs*. <https://gia.georgetown.edu/2023/06/23/saudi-iran-deal-a-test-case-of-chinas-role-as-an-international-mediator/>
136. Jervis, R. (1978). Cooperation under the security dilemma. *World Politics*, 30(2), 167–214. <https://doi.org/10.2307/2009958>
137. Jiang, R. (2025). On the Community with a Shared Future for Mankind: Theoretical origins, connotative practices, and transcendent significance. *Advances in Humanities Research*, 12(1), 1–8. <https://doi.org/10.54254/2753-7080/2025.21312>

138. Johnson, R. F. (2020, August 4). Why Ukraine is a secret weapon for China's airpower. Middle East Institute. <https://mei.edu/publication/why-ukraine-secret-weapon-chinas-airpower/>
139. Julienne, M. (2024). The China-Russia partnership and the Ukraine war: Aligned but not allied. Institut français des relations internationales (Ifri). <https://www.ifri.org/en/external-articles/external-publications/china-russia-partnership-and-ukraine-war-aligned-not-allied>
140. Kapitonenko, M. (2021). The rise of China: Impact on international security. Strategic Panorama, (1–2), 113–119. <https://doi.org/10.53679/2616-9460.1-2.2021.09>
141. Kaplan, R. D. (2012). The revenge of geography: What the map tells us about coming conflicts and the battle against fate. Random House.
142. Khitakhunov, A. (n.d.). U.S.-China trade war: Economic causes and consequences. Eurasian Research Institute. <https://www.eurasian-research.org/publication/us-china-trade-war-economic-causes-and-consequences>
143. Khursheed, S. (2025). China's foreign policy and Confucianism: A pathway to avoid Thucydides Trap in the 21st century's emerging multipolar world. Chinese Journal of International Review. Advance online publication. <https://doi.org/10.1142/S2630531325500210>
144. Kjellén, R. (1916). Staten som livsform [The state as a living organism]. Hugo Gebers.
145. Kobierecka, A., & Kobierecki, M. M. (2021). Coronavirus diplomacy: Chinese medical assistance and its diplomatic implications. International Politics, 58, 937–954. <https://doi.org/10.1057/s41311-020-00273-1>
146. Koh, K. K. (2025). Chinese modernization backed by Chinese wisdom. China Diplomacy. https://en.chinadiplomacy.org.cn/2025-07/02/content_117957620.shtml

147. Kristensen, H. M., Korda, M., Johns, E., & Knight, M. (2025). Chinese nuclear weapons, 2025. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 81(2). <https://doi.org/10.1080/00963402.2025.2467011>
148. Kuhn, R. L. (2013). Understanding the Chinese dream. *China Daily Information Co (CDIC)*. http://usa.chinadaily.com.cn/opinion/2013-07/19/content_16814756.htm
149. Kyiv Post. (2020). Ukraine admits first companies for Chornomorsk Port concession. <https://www.kyivpost.com/post/73347>
150. Ladevac, I. (2025). Shared future in fragmented world: How to reconcile it? https://doi.org/10.18485/iipe_rsrfgnplcy.2025.ch9
151. Lai, D. (2004). Learning from the stones: A Go approach to mastering China's strategic concept, shi. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College. <https://www.files.ethz.ch/isn/14183/Learning%20from%20the%20Stones.pdf>
152. Laila, U., Amin, F., & Hassan, Z. (2024). Territorial disputes in the South China Sea: Economic implications for the region. *Sir Syed Journal of Education & Social Research*, 7(1), 1–6. [https://doi.org/10.36902/sjesr-vol7-iss1-2024\(1-6\)](https://doi.org/10.36902/sjesr-vol7-iss1-2024(1-6))
153. Lal, M. (2021, September 29). Future of China's new Asian security concept. Organisation for Research on China and Asia (ORCA). <https://orcasia.org/article/219/future-of-chinas-new-asian-security-concept>
154. Laruelle, M. (2018). China's Belt and Road Initiative and its impact in Central Asia. The George Washington University. https://centralasiaprogram.org/wp-content/uploads/2017/12/OBOR_Book_.pdf
155. Lieberthal, K. (2011, December 21). The American pivot to Asia. The Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/the-american-pivot-to-asia>

156. Lieberthal, K. G., & Lampton, D. M. (Eds.). (1992). *Bureaucracy, politics, and decision-making in post-Mao China*. University of California Press.
157. Lin, B., Hart, B., Tinsley, T., & Li, L. (2026, January 13). Surveying the experts: The state of U.S.-China relations entering 2026. <https://chinapower.csis.org/survey-experts-us-china-relations-2026/>
158. Liu, J. (2025). A comparative study of Italy's withdrawal from the Belt and Road Initiative and the Baltic States' withdrawal from the 17+1 Mechanism. *Frontiers in Political Science*, 7, Article 1714150. <https://doi.org/10.3389/fpos.2025.1714150>
159. Liu, S., Garlick, J., & Qin, F. (2022). Towards Guanxi: Reconciling the relational turn. *All Azimuth*. <https://doi.org/10.20991/allazimuth.952841>
160. Liu, T., & Song, Y. (2020). Chinese paradiplomacy: A theoretical review. *SAGE Open*, 10(1). <https://doi.org/10.1177/2158244019899048>
161. London School of Economics IDEAS and CIMB ASEAN Research. (2018). *China's Belt and Road Initiative (BRI) and Southeast Asia*. <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/reports/LSE-IDEAS-China-SEA-BRI.pdf>
162. Lu, P. (2024). The Chinese School of IR theory: Ignored process, controversial progress, and uncertain prospects. *The Chinese Journal of International Politics*, 17(2), 128–152. <https://doi.org/10.1093/cjip/poae007>
163. Lu, P. (2025). Beyond decolonization: Mutual learning in the bidirectional dynamics of Chinese and Western IR theories. *The Pacific Review*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/09512748.2025.2573482>
164. Lucas, E. (2008). *The new Cold War: How the Kremlin menaces Russia and the West*. Bloomsbury Publishing.
165. MacFarquhar, R., & Schoenhals, M. (2006). *Mao's last revolution*. Harvard University Press.

166. Mammadov, S. (2024). China and Azerbaijan enhance the potential of the Middle Corridor. China Daily. <https://www.chinadaily.com.cn/a/202402/02/WS65bc5d19a3104efcbdae9577.html>
167. Marjak, M. (2024). Despite the Cultural Revolution, Confucius still walks the Chinese corridors of power. <https://vanguardthinktank.org/despite-the-cultural-revolution-confucius-still-walks-the-chinese-corridors-of-power>
168. Martínez Zubillaga, M. (2025, September). Confucianism in international relations: Tradition, statecraft, and Chinese foreign policy. <https://www.unav.edu/documents/16800098/17755721/confucianism-in-international-relations.pdf>
169. Marxists Internet Archive. (n.d.). Mao Zedong: Selected works, volume 9. https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-9/mswv9_26.htm
170. Mastro, O. (2021). The Taiwan temptation: Why Beijing might resort to force. Foreign Affairs, 100(4), 58–73. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2021-06-03/china-taiwan-war-temptation>
171. Masuda, M. (2016, February 20). Why has Chinese foreign policy become more assertive? East Asia Forum. <https://eastasiaforum.org/2016/02/20/why-has-chinese-foreign-policy-become-more-assertive/>
172. Matuszak, S. (2025). Ukraine's trade in 2024: Restoration of logistical routes. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2025-01-17/ukraines-trade-2024-restoration-logistical-routes>
173. McBride, J., & Chatzky, A. (2019, May 13). Is 'Made in China 2025' a threat to global trade? Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/background/made-china-2025-threat-global-trade>

174. McDonald, J. (2022, November 30). Jiang Zemin, who guided China's economic rise, dies. [https://apnews.com/article/china-beijing-hong-kong-
obituaries-jiang-zemin-4ee4c5dcaf567e02efa3c5c7186af30a](https://apnews.com/article/china-beijing-hong-kong-obituaries-jiang-zemin-4ee4c5dcaf567e02efa3c5c7186af30a)
175. Mearsheimer, J. J. (2001). The tragedy of great power politics (Updated ed.). W. W. Norton & Company.
176. Melton, A. P. (2020). Wei Qi: Ancient game, modern great power tool [Master's thesis, Naval Postgraduate School]. Defense Technical Information Center. <https://apps.dtic.mil/sti/trecms/pdf/AD1127016.pdf>
177. Metz, C. (2025, January 27). What to know about DeepSeek and how it is upending AI. The New York Times. [https://www.nytimes.com/2025/01/27/technology/what-is-deepseek-china-
ai.html](https://www.nytimes.com/2025/01/27/technology/what-is-deepseek-china-ai.html)
178. Ministry for Development of Communities and Territories of Ukraine. (2025). Ukraine and the European Union extend the Road Transport Agreement. [https://mindev.gov.ua/en/news/ukraina-ta-ievropeiskyi-soiuz-
prodovzhyly-transportnyi-bezviz](https://mindev.gov.ua/en/news/ukraina-ta-ievropeiskyi-soiuz-prodovzhyly-transportnyi-bezviz)
179. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2022, December 10). President Xi Jinping attends first China-GCC summit and delivers keynote speech. [https://us.china-
embassy.gov.cn/eng/zgyw/202212/t20221210_10988406.htm](https://us.china-embassy.gov.cn/eng/zgyw/202212/t20221210_10988406.htm)
180. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2023a, February 16). Xi Jinping holds talks with Iranian President Ebrahim Raisi. [https://www.mfa.gov.cn/eng/wjb/zzjg_663340/yzs_663350/xwlb_663352/2
02302/t20230216_11025776.html](https://www.mfa.gov.cn/eng/wjb/zzjg_663340/yzs_663350/xwlb_663352/202302/t20230216_11025776.html)
181. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2023b, February 21). The Global Security Initiative concept paper. [https://en.chinadiplomacy.org.cn/pdf/The_Global_Security_Initiative_Con
cept_Paper.pdf](https://en.chinadiplomacy.org.cn/pdf/The_Global_Security_Initiative_Concept_Paper.pdf)
182. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2023c, February 24). China's position on the political settlement of the Ukraine

crisis.

https://www.mfa.gov.cn/eng/zy/gb/202405/t20240531_11367485.html

183. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2023d, March 11). Joint trilateral statement by the People's Republic of China, the Kingdom of Saudi Arabia, and the Islamic Republic of Iran.

https://www.mfa.gov.cn/eng/zy/gb/202405/t20240531_11367487.html

184. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2024a, May 31). Historical documents.

https://www.fmprc.gov.cn/eng/zy/wjls/3604_665547/202405/t20240531_11367541.html

185. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2024b, May 31). Historical documents (Three Worlds Theory).

https://www.mfa.gov.cn/eng/zy/wjls/3604_665547/202405/t20240531_11367535.html

186. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2025). Global Governance Initiative.

https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/wjbxw/202509/t20250901_11699912.html

187. Mo, J., & Zhou, Q. (2012). How 21st-century China sees public diplomacy as a path to soft power. *Global Asia*, 7(3).

https://www.globalasia.org/v7no3/cover/how-21st-century-china-sees-public-diplomacy-as-a-path-to-soft-power_mo-jinweizhou-qingan

188. Mordor Intelligence. (2025). China-Europe rail freight transport market analysis | Industry reports. <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/china-europe-rail-freight-transport-market>

189. Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. Knopf.

190. Nantulya, P. (2025, January 7). What to expect from Africa-China relations in 2025. <https://africacenter.org/spotlight/africa-china-relations-2025/>

191. National People's Congress of the People's Republic of China. (2021, December 11). Build a new model of major-country relationship between China and the United States. China Daily. https://subsites.chinadaily.com.cn/npc/2021-12/11/c_688413.htm
192. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2019). Confucius Institutes. https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/confucius_institutes.pdf
193. Naughton, B. (2018). The Chinese economy: Adaptation and growth (2nd ed.). MIT Press.
194. Naval History and Heritage Command. (1990). A new equation: Chinese intervention into the Korean War. <https://www.history.navy.mil/research/library/online-reading-room/title-list-alphabetically/n/new-equation.html>
195. Nawaz, A., Khan, M. A. A., & Noor, Z. (2023). China-US competition in the Middle Eastern political chessboard: An analysis. *Pakistan Languages and Humanities Review*, 7(1), 313–321. <https://ojs.plhr.org.pk/journal/article/view/546/443>
196. Nedopil Wang, C. (2026, January 18). China Belt and Road Initiative (BRI) investment report 2025. <https://greenfdc.org/china-belt-and-road-initiative-bri-investment-report-2025/>
197. Newton, J. (2023). Kazakh railway project to bypass Almaty bottleneck. *International Railway Journal*. Simmons-Boardman Publishing, Inc. <https://www.railjournal.com/freight/kazakh-railway-project-to-bypass-almaty-bottleneck/>
198. NPC Observer. (2024). China NPC 2024: State Council organic law. <https://npcobserver.com/2024/03/11/china-npc-2024-state-council-organic-law/>
199. Nye, J. S. (1990). Soft power. *Foreign Policy*, (80), 153–171. <https://doi.org/10.2307/1148580>

200. Nye, J. S. (2004). Soft power: The means to success in world politics. PublicAffairs.
201. Nye, J. S., Jr. (2018, January 24). Sharp power, not soft power, should be the target. In H. Farrell & B. Schneier (Eds.), Democracy's dilemma [Forum]. Boston Review. <https://www.bostonreview.net/forum/forum-henry-farrell-bruce-schneier-democracys-dilemma/joseph-s-nye-jr-sharp-power-should-be-target/>
202. OEC. (2025a). China (CHN) and Ukraine (UKR) trade. The Observatory of Economic Complexity. <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/ukr>
203. OEC. (2025b). Ukraine (UKR) and China (CHN) trade. The Observatory of Economic Complexity. <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ukr/partner/chn>
204. Office of the Historian, U.S. Department of State. (1972). Shanghai communiqué. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>
205. Office of the United States Trade Representative. (2001). Background information on China's accession to the World Trade Organization. https://ustr.gov/archive/Document_Library/Fact_Sheets/2001/Background_Information_on_China%27s_Accession_to_the_World_Trade_Organization.html
206. Okano-Heijmans, M. (2011). Conceptualizing economic diplomacy: The crossroads of international relations, economics, IPE and diplomatic studies. In P. A. G. Bergeijk, M. Okano-Heijmans, & J. Melissen (Eds.), Economic diplomacy: Economic and political perspectives (pp. 7–36). <https://doi.org/10.1163/187119111X566742>
207. Omirgazy, D. (2025, September 30). Kazakhstan launches second line of Dostyk-Moiynty railway. <https://astanatimes.com/2025/09/kazakhstan-launches-second-line-of-dostyk-moiynty-railway/>

208. Parepa, L.-A. (2020). The Belt and Road Initiative as continuity in Chinese foreign policy. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/24761028.2020.1848370>
209. PeaceNexus. (2025). Connectivity in Central Asia in the interests of all. https://peacenexus.org/wp-content/uploads/2025/10/Middle-Corridor-summary_.pdf
210. People's Daily Online. (2014, November 30). Xi eyes more enabling int'l environment for China's peaceful development. <http://en.people.cn/n/2014/1130/c90883-8815967.html>
211. People's Daily. (2026, January 15). China's record-breaking 45-trillion-yuan foreign trade volume in 2025 offers a window into the economy's resilience. <https://en.people.cn/n3/2026/0115/c90000-20414500.html>
212. Peterson, R., Oxnevad, I., & Yan, F. (2022). After Confucius Institutes. National Association of Scholars. <https://www.nas.org/reports/after-confucius-institutes>
213. Petyur, R. K., & Aliyev, H. A. (2023). Role of the People's Republic of China in the mediation between Saudi Arabia and Iran. *Actual Problems of International Relations*, (157), 18–25. <https://doi.org/10.17721/apmv.2023.157.1.18-25>
214. Petyur, R. K., & Aliyev, H. A. (2024). Role of the Middle Corridor in China's foreign policy strategy. *Actual Problems of International Relations*, (160), 43–49. <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.160.1.43-49>
215. Poulsen, L. N. S. (2015). *Bounded rationality and economic diplomacy: The politics of investment treaties in developing countries*. Cambridge University Press.
216. Przychodniak, M. (2021). China's involvement in Ukraine's economy vis-à-vis Russia. [https://pism.pl/publications/China s Involvement in Ukraine s Economy Vis vis Russia](https://pism.pl/publications/China_s_Involvement_in_Ukraine_s_Economy_Vis_vis_Russia)

217. Przychodniak, M. (2023). Confucius Institutes: A tool for promoting China's interests. China Observers. <https://chinaobservers.eu/confucius-institutes-as-a-tool-for-promoting-chinas-interests/>
218. Puranen, M. (2020). Warring states and harmonized nations: Tianxia theory as a world political argument (JYU Dissertations No. 247) [Doctoral dissertation, University of Jyväskylä]. JYX Digital Repository. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8218-8>
219. Qin, Y. (2018). A relational theory of world politics. Cambridge University Press.
220. Raimondi, M. (2023). Kazakhstan invests big to double railway to China. RailFreight.com. ProMediaGroup. <https://www.railfreight.com/railfreight/2023/09/29/kazakhstan-invests-big-to-double-railway-to-china/>
221. Ren, X. (2024). The Gongsheng school of international relations: China's experience. In B. Song & Y. Zhan (Eds.), *Gongsheng across contexts: A philosophy of co-becoming* (pp. 203–217). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-981-99-7325-5_12
222. Reuters. (2021, March 27). Iran and China sign 25-year cooperation agreement. <https://www.reuters.com/article/us-iran-china-idUSKBN2BJ0AD>
223. Rifaat, H. (2026, February 4). The Middle Corridor matures in 2025: Is this Central Asia's strategic moment? <https://trendsresearch.org/insight/the-middle-corridor-matures-in-2025-is-this-central-asias-strategic-moment/>
224. Rizzi, A. (2024). Risk and reward: Why the EU should develop the Middle Corridor trade route. European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/article/risk-and-reward-why-the-eu-should-develop-the-middle-corridor-trade-route/>
225. Ruggie, J. G. (1982). International regimes, transactions, and change: Embedded liberalism in the postwar economic order. *International Organization*, 36(2).

226. Sacks, D. (2023, August 3). Why is Italy withdrawing from China's Belt and Road Initiative? <https://www.cfr.org/articles/why-italy-withdrawing-chinas-belt-and-road-initiative>
227. SANYOUIP. (2026). The CNIPA released core data on China's intellectual property development in 2025. <https://www.sanyouip.com/en/insights/content/3/813.html>
228. Saudi Aramco. (2022, August 9). Aramco and Sinopec sign MoU to collaborate on projects in Saudi Arabia. <https://www.aramco.com/en/news-media/news/2022/aramco-and-sinopec-sign-mou-to-collaborate-on-projects-in-saudi-arabia>
229. Schive, M. (2026). What's next for US-China relations? <https://www.weforum.org/stories/2026/05/us-china-relations-trump-xi-summit-areas-cooperation/>
230. SCIO. (2026, March 6). China hits record R&D spending, unveils innovation push through 2030. http://english.scio.gov.cn/chinavoices/2026-03/06/content_118365567.html
231. Segal, G. (1994). China changes shape: Regionalism and foreign policy (Adelphi Paper No. 287). International Institute for Strategic Studies.
232. Shambaugh, D. (2021). Where great powers meet: America & China in Southeast Asia. Oxford University Press.
233. Shambaugh, D. L. (2013). China goes global: The partial power. Oxford University Press.
234. Shanghai Municipal People's Government. (2025). Shanghai's GDP growth. <https://english.shanghai.gov.cn/en-Latest-WhatsNew/20250123/31cfd6cbe114078ac8b4ebbca410009.html>
235. Sharma, A., & Bhatt, P. (2023). China in Eurasia: Revisiting BRI amidst the Russia – Ukraine crisis. Institute for Security and Development Policy. <https://www.isdp.eu/publication/china-in-eurasia-revisiting-bri-amidst-the-russia-ukraine-crisis/>

236. Shen, S. (2020, June 18). The world is awakening to China's sharp power. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2020/06/the-world-is-awakening-to-chinas-sharp-power/>
237. Shih, C.-y., & Huang, C.-c. (2019). Competing for a better role relation: International relations, Sino-US rivalry and game of Weiqi. *Journal of Chinese Political Science*, 25(5). <https://doi.org/10.1007/s11366-019-09638-7>
238. Shih, V. (2022, November 30). Jiang Zemin helped China become a global powerhouse.
239. Shirk, S. L. (2007). *China: Fragile superpower*. Oxford University Press.
240. Sino-Uganda Research Centre. (2025). BRI archives. <https://sinoug.org/tag/bri/>
241. Snedden, C. (2016). Regional organizations and security architecture. <https://dkiapcss.edu/wp-content/uploads/2016/12/Regional-organizations-Snedden.pdf>
242. Sologoub, I. (2022). Ukraine's EU integration: A long way home. *Intereconomics*, 57(4), 218–224. <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/4/article/ukraine-s-eu-integration-a-long-way-home.html>
243. Sotirović, V. B. (2024). China's soft power. *Countercurrents*. <https://countercurrents.org/2024/07/chinas-soft-power/>
244. Spykman, N. J. (1942). *America's strategy in world politics: The United States and the balance of power*. Harcourt, Brace and Company.
245. Spykman, N. J. (1944). *The geography of the peace*. Harcourt, Brace and Company.
246. Stan, A. M. (2026). The US wants to cut off China's chip equipment. China says the war is already won. <https://thenextweb.com/news/china-us-chip-export-controls-match-act>
247. State Council Information Office of China. (2025). Briefing on China's economic and social achievements.

http://english.scio.gov.cn/m/pressroom/2025-08/12/content_118021792.html

248. Stockholm International Peace Research Institute. (2024). SIPRI military expenditure database. <https://doi.org/10.55163/CQGC9685>
249. Stoll, H. (2024). The Middle Corridor: A renaissance in global commerce. The Diplomat. Diplomat Media INC. <https://thediplomat.com/2024/03/the-middle-corridor-a-renaissance-in-global-commerce/>
250. Strange, S. (1988). States and markets. Pinter Publishers.
251. Suettinger, R. (2004). The rise and descent of “peaceful rise”. China Leadership Monitor, (12). Hoover Institution. https://www.hoover.org/sites/default/files/uploads/documents/clm12_rs.pdf
252. Sun, C. (2026, January 12). How China reads the 2025 US National Security Strategy. <https://www.brookings.edu/articles/how-china-reads-the-2025-u-s-national-security-strategy/>
253. Sun, X., & Liu, F. (2026). Toward global excellence: Two decades of exploration at CJIP and beyond. The Chinese Journal of International Politics, 19(1), 1–9. <https://doi.org/10.1093/cjip/poaf020>
254. Szczotka, P. (2022). Influence of Confucianism on the Chinese political system: A case of Social Credit System and Socialist Core Values. <https://ine.org.pl/en/influence-of-confucianism-on-the-chinese-political-system-a-case-of-social-credit-system-and-socialist-core-values/>
255. Teiwes, F. C. (1993). Politics and purges in China: Rectification and the decline of party norms, 1950-1965. M.E. Sharpe.
256. Teng, W. (2019). Third World (C. A. Smith, Trans.). In C. Sorace, I. Franceschini, & N. Loubere (Eds.), Afterlives of Chinese communism: Political concepts from Mao to Xi (Chapter 46). ANU Press. <https://press-files.anu.edu.au/downloads/press/n5354/pdf/ch46.pdf>
257. The Brookings Institution. (n.d.). Wang Yi: Toward a new model of major-country relations between China and the United States.

<https://www.brookings.edu/articles/wang-yi-toward-a-new-model-of-major-country-relations-between-china-and-the-united-states>

258. The China story. (2012). Chapter 6: Searching for a sage today. <https://www.thechinastory.org/yearbooks/yearbook-2012/chapter-6-searching-for-a-sage-today/>
259. The Embassy of The Kingdom of Saudi Arabia in the USA. (2018). Vision 2030. <https://www.saudiembassy.net/vision-2030>
260. The Guardian. (2015, September 24). Timeline of tragedies during hajj pilgrimage in Mecca. <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/24/timeline-of-tragedies-in-mecca-during-hajj>
261. The Iran Primer. (2022, May 4). Iran-Saudi talks. United States Institute of Peace. <https://iranprimer.usip.org/blog/2021/may/04/secret-iran-saudi-talks>
262. The National Archives. (n.d.). May Fourth Movement 1919. <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/may-fourth-movement-1919/>
263. The State Council of the People's Republic of China. (2019). China (Shanghai) Pilot Free Trade Zone Lin'gang Special Area. https://english.www.gov.cn/policies/policywatch/201908/07/content_WS5d4a20a2c6d0c6695ff7e513.html
264. The State Council of the People's Republic of China. (2022, December 10). China, Saudi Arabia issue joint statement. https://english.www.gov.cn/news/international/exchanges/202212/10/content_WS6394234bc6d0a757729e44ba.html
265. The State Council of the People's Republic of China. (2024). News content. https://english.www.gov.cn/news/202406/29/content_WS667f6667c6d0868f4e8e8af9.html

266. The State Council of the People's Republic of China. (2015). Chronology of China's Belt and Road Initiative. http://english.www.gov.cn/news/top_news/2015/04/20/content_281475092566326.htm
267. Thucydides. (2013). The history of the Peloponnesian War. In The complete works of Thucydides. Delphi Classics. (Original work published ca. 431–404 B.C.E.)
268. Trading Economics. (2026). China foreign exchange reserves. <https://tradingeconomics.com/china/foreign-exchange-reserves>
269. Tunsjø, Ø. (2018). The return of bipolarity in world politics. Columbia University Press.
270. U.S. Department of Defense. (2024). Military and security developments involving the People's Republic of China: Annual report to Congress. <https://media.defense.gov/2024/dec/18/2003615520/-1/-1/0/military-and-security-developments-involving-the-peoples-republic-of-china-2024.pdf>
271. U.S. Geological Survey. (2024). Mineral commodity summaries: Rare earths. U.S. Department of the Interior. <https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2024/mcs2024-rare-earth.pdf>
272. UNESCO. (n.d.). About the Silk Roads. <https://en.unesco.org/silkroad/about-silk-roads>
273. United States Department of State, Office of the Historian, Foreign Service Institute. (n.d.). China policy. <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/china-policy>
274. United States Trade Representative. (2026). USTR initiates Section 301 investigations relating to structural excess capacity and production in manufacturing sectors. <https://ustr.gov/about/policy-offices/press-office/press-releases/2026/march/ustr-initiates-section-301-investigations-relating-structural-excess-capacity-and-production>

275. Upadhyay, S. (2023). The Belt and Road Initiative: Issues and future trends. *India Quarterly*, 79(2), 175–188.
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/09749284231165120>
276. USC Center on Public Diplomacy. (n.d.). What is public diplomacy?
<https://uscpublicdiplomacy.org/page/what-is-pd>
277. Valansi, K. (2024). Why the Middle Corridor matters amid a geopolitical resorting. <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/ac-turkey-defense-journal/why-the-middle-corridor-matters-amid-a-geopolitical-resorting/>
278. Vogel, E. F. (2011). *Deng Xiaoping and the transformation of China*. Harvard University Press.
279. Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system I*. Academic Press.
280. Waltz, K. N. (1959). *Man, the state, and war: A theoretical analysis*. Columbia University Press.
281. Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.
282. Warsaw Institute. (2019). U.S. advisor Bolton visits Kyiv: Ukraine warned not only against Russia. <https://warsawinstitute.org/u-s-advisor-bolton-visits-kyiv-ukraine-warned-not-russia/>
283. Weatherhead East Asian Institute, Columbia University. (n.d.). U.S.-China relations since 1949. https://afe.easia.columbia.edu/special/china_1950_us_china.htm
284. Webster, G., Creemers, R., Kania, E., & Triolo, P. (2017, August 1). Full translation: China's 'New generation artificial intelligence development plan' (2017). Stanford University. <https://digichina.stanford.edu/work/full-translation-chinas-new-generation-artificial-intelligence-development-plan-2017/>
285. Wehrey, F., Karasik, T., & Nader, A. (2009). *Saudi-Iranian relations since the fall of Saddam: Rivalry, cooperation, and implications for U.S. policy*. RAND Corporation.
<https://www.rand.org/pubs/monographs/MG840.html>

286. White House. (2025). Fact sheet: President Donald J. Trump strikes deal on economic and trade relations with China. <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/11/fact-sheet-president-donald-j-trump-strikes-deal-on-economic-and-trade-relations-with-china/>
287. Wilson Center. (1950). June 27, 1950 Statement by the President, Truman on Korea. <https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/173/statement-president-situation-korea>
288. Wishnick, E. (2022, February). Ukraine: China's burning bridge to Europe? CNA. <https://www.cna.org/our-media/indepth/2022/02/ukraine-chinas-burning-bridge-to-europe>
289. Wong, A. (2017). More than peripheral: How provinces influence China's foreign policy. SSRN. <https://ssrn.com/abstract=3118580>
290. Woodrow Wilson International Center for Scholars Digital Archive. (n.d.). Sino-American cooperation (1972–1989). <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/topics/sino-american-cooperation-1972-1989>
291. World Bank. (2023). Middle Trade and Transport Corridor: Policies and investments to triple freight volumes and halve travel time by 2030. <http://documents.worldbank.org/curated/en/099111723122527465>
292. World Intellectual Property Organization. (2026). International patent applications rose in 2025. https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2026/article_0003.html
293. Worldometer. (2026). China GDP (2026). <https://www.worldometers.info/gdp/china-gdp/>
294. Wu, R. (2023). Confucian cosmopolitanism: The modern predicament and the way forward. *Religions*, 14(8), Article 1036. <https://doi.org/10.3390/rel14081036>
295. Wu, Y. (2016). International relations theory of Yan Xuetong's moral realism: A comprehensive look. *Korea Journal of International Studies*. <https://journal.kci.go.kr/JOIS/archive/articlePdf?artiId=ART002800475>

296. Xi, J. (2014). Xi Jinping's speech in commemoration of the 2565th anniversary of Confucius' birth. China-US Focus. <http://library.chinausfocus.com/article-1534.html>
297. Xiao, S. (2024). Moral realism in Sino–US relations: Navigating China's pursuit of political leadership in the case of the Belt and Road Initiative and BRICS [Conference paper]. Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/978-2-38476-277-4_29
298. Xiong, G. (2024, October 21). Beijing's sanctions dilemma: Chinese narratives on economic coercion. Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/beijings-sanctions-dilemma-chinese-narratives-on-economic-coercion/>
299. Xiong, H., Peterson, D. A., & Braumoeller, B. F. (2024). Reconceptualizing international order: Contemporary Chinese theories and their contributions to Global IR. *International Organization*, 78(3), 538–574. <https://doi.org/10.1017/S0020818324000171>
300. Yakti, P. D., Susanto, S. R., Wicaksana, I. G. W., & Afdholi, N. (2025). Tracing the strategic roots of Confucianism in China's contemporary foreign policy. *Masyarakat, Kebudayaan dan Politik*, 38(2), 202–214. <https://doi.org/10.20473/mkp.V38I22025.202-214>
301. Yan, X. (2013). *Ancient Chinese thought, modern Chinese power*. Princeton University Press.
302. Yan, X. (2014). From keeping a low profile to striving for achievement. *The Chinese Journal of International Politics*, 7(2), 153–184. <https://doi.org/10.1093/cjip/pou027>
303. Yan, X. (2016). Political leadership and power redistribution. *The Chinese Journal of International Politics*, 9(1), 1–26. <https://academic.oup.com/cjip/article-pdf/9/1/1/6999147/pow002.pdf>
304. Yan, X. (2019). *Leadership and the rise of great powers*. Princeton University Press.

<https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691190082/leadership-and-the-rise-of-great-powers>

305. Yan, X. (2022, May 31). China's Ukraine conundrum: Why the war necessitates a balancing act. Tsinghua University, Institute of International Relations. <http://www.tuiir.tsinghua.edu.cn/imiren/info/1142/1300.htm>
306. Yan, X., & Fang, Y. (Eds.). (2023). The essence of interstate leadership: Debating moral realism. Bristol University Press. <https://doi.org/10.46692/9781529232646>
307. Yang, Xiangfeng. (2026). Chinese way of world order-making and shaping: The Russo-Ukrainian war as a test and an opportunity. Journal of Contemporary China. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/10670564.2026.2622656>
308. Yang, Xiaoping. (2010). Security architecture of South Asia: Problems and prospects. <https://indiachinainstitute.org/wp-content/uploads/2010/03/Yang-Xiaoping-Security-Architecture-of-SA.pdf>
309. York, E., & Durante, A. (2026). Tracking the impact of the Trump tariffs & trade war. <https://taxfoundation.org/research/all/federal/trump-tariffs-trade-war/>
310. Yoshihara, T., & Holmes, J. R. (2018). Red star over the Pacific: China's rise and the challenge to U.S. maritime strategy (2nd ed.). Naval Institute Press.
311. Yu, J., & Ridout, L. (2021, November 1). Who decides China's foreign policy? <https://www.chathamhouse.org/2021/11/who-decides-chinas-foreign-policy/introduction-0>
312. Yuan, Z., & Song, X. (2017). The dissemination of the Five Principles of Peaceful Coexistence. http://en.iwep.org.cn/papers/papers_papers/201707/W020170727533731773111.pdf
313. Zarrow, P. (2025, June 16). [Review of the book All under heaven: The Tianxia system for a possible world order, by Zhao Tingyang, trans. J. E.

Harroff]. MCLC Resource Center. <https://u.osu.edu/mclc/2025/06/16/all-under-heaven-review/>

314. Zhao, S. (2004). *A nation-state by construction: Dynamics of modern Chinese nationalism*. Stanford University Press.
315. Zhao, S. (2012). Hu Jintao's foreign policy legacy. *E-International Relations*. <https://www.e-ir.info/2012/12/08/hu-jintaos-foreign-policy-legacy/>
316. Zou, S. (2025, November 18). Confucius Institutes gain ground internationally. *People's Daily Online*. <https://en.people.cn/n3/2025/1118/c90000-20391790.html>
317. Zreik, M. (2023, April 7). Challenges and opportunities in China's economic diplomacy with the Arab world. MEPEI. <https://mepei.com/challenges-and-opportunities-in-chinas-economic-diplomacy-with-the-arab-world/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Petyur R.K., Aliyev H.A. Role of the People's Republic of China in the mediation between Saudi Arabia and Iran. *Actual Problems of International Relations*. 2023. № 157. P. 18-25. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2023.157.1.18-25>
2. Алієв Г. А. Роль Ініціативи «Пояс і Шлях» у глобальній стратегії КНР. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародні відносини*. 2023. 57 (1), С. 78-81. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2023/1-57/78-81>
3. Petyur R.K., Aliyev H.A. Role of the Middle Corridor in China's foreign policy strategy. *Actual Problems of International Relations*. 2024. № 160. P. 43-49. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.160.1.43-49>
4. Алієв Г. А. Новий тип відносин між великими країнами як основа двосторонніх відносин КНР та США. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародні відносини*. 2025. 60 (1), С. 96-102. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/1-60/96-102>
5. Алієв Г. А. Роль концепції «мирного піднесення» у зовнішній політиці Китаю: еволюція та вплив (1993–2013). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародні відносини*. 2025. 61 (2), С. 65-70. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/65-70>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Алієв Г. А. The Belt and Road Initiative in the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2023»*. Київ. 21 квітня 2023 року. С. 11–14.
2. Алієв Г. А. The Role of Confucius Institutes in China's cultural diplomacy. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2023»*. Київ. 1 грудня 2023 року. С. 12–15.
3. Алієв Г. А. The concept of the «Chinese Dream» in the foreign policy of China. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2024»*. Київ. 12 квітня 2024 року. С. 10–13.
4. Алієв Г. А. Стратегічне суперництво США–КНР та його безпекові наслідки. *Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2024», спецвипуск «Сучасні виміри національної безпеки»*. Київ, 21 листопада 2024 року. С. 100–102.
5. Алієв Г. А. Роль штучного інтелекту у зовнішній політиці КНР. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2025», спецвипуск «Штучний інтелект та міжнародні відносини»*. Київ, 18 квітня 2025 року. С. 317–320.
6. Алієв Г. А. Роль публічної дипломатії у зовнішньополітичній стратегії КНР. *Міжнародна науково-практична конференція «Школа дипломатії, міжнародних відносин, права та економіки: від традицій до сучасності»*. Київ, 22-23 жовтня 2025 року. С. 46–49.

ДОДАТОК Б

Аналітичні таблиці та схеми

Таблиця Б.1 – Етапи еволюції зовнішньополітичних стратегій КНР

(кінець XX - перша чверть XXI ст.)

Етап і хронологічні межі	Домінантна доктринальна формула	Характер взаємодії з міжнародним порядком
I етап (1978 - 2008)	«Приховувати можливості та вичікувати» (Ден Сяопін); концепція «мирного піднесення / мирного розвитку»	Пристосування до правил ліберального міжнародного порядку; інтеграція в глобальні інституції
II етап (2008 - 2017)	Активніша регіональна політика; запуск Ініціативи «Пояс і Шлях» (2013)	Часткова критика наявних правил за збереження участі в системі
III етап (2017 дотепер)	«Велике відродження китайської нації»; «спільнота спільної долі людства»; глобальні ініціативи (GDI, GSI, GCI, GGI)	Створення власних моделей глобального управління; перехід від держави, яка приймає правила, до держави, яка їх формує

Джерело: систематизовано автором за результатами дослідження.

Таблиця Б.2 – Концептуальне розмежування «м'якої сили» (Дж. Най) та «сили дискурсу» (*Huayu Quan*)

Критерій	«М'яка сила» (<i>soft power</i> , Дж. Най)	«Сила дискурсу» (<i>Huayu Quan</i>)
Мета	Привабливість, формування уподобань без примусу	Переформатування міжнародних норм і глобальних наративів
Інструменти	Культура, цінності, освітній обмін, публічна дипломатія	Контроль над наративами, делегітимізація «порядку, заснованого на правилах», просування китаєцентричної моделі
Характер	Переважно кооптивний, «м'який»	Наступальний, ревізійністський
Етап у політиці КНР	Культурна дипломатія (Олімпіади 2008/2022, Інститути Конфуція)	Сучасний етап - агресивне переформатування міжнародних норм

Джерело: систематизовано автором за результатами дослідження.

Рис. Б.1 – Безперервний доктринальний ланцюг еволюції зовнішньої політики КНР

Ден Сяопін (реформи; «приховування сили»)	Цзян Цземінь / Ху Цзіньтао («мирне піднесення / розвиток»)	Сі Цзіньпін («велике відродження»; глобальні ініціативи)
---	--	---

Складено автором.